

Nr 41

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motioner om utredning angående pressetiska frågor.

Ärendet

I detta utlåtande behandlas de vid 1969 års riksdag väckta motionerna I: 307 av herr Palm och fru Wallentheim samt II: 336 av herr Lindahl och fru Lewén-Eliasson (alla s).

Hemställan avser: ”att riksdagen anhåller hos Kungl. Maj:t att de pressetiska frågorna göres till föremål för utredning enligt vad som anförts i motionen”.

Frågans behandling vid 1967 års riksdag

Motioner med väsentligen samma syfte väcktes vid 1967 års riksdag. I sitt utlåtande (nr 54) anförde utskottet:

Förevarande motioner vänder sig mot vissa företeelser inom dags- och veckopressen och ställer mot bakgrunden därav frågan om möjligheterna att verka för att tillfredsställande pressetiska normer iakttas. Särskilt åsyftar motionärerna journalistik som kränker privatlivets helgd genom att utan bärande skäl offentliggöra enskildas privata förhållanden eller genom otillbörliga metoder för framskaffande och publicering av uppgifter. De hemställer att den kommitté, som på riksdagens framställning tillsatts — efter motionernas avlämnande — för att utreda vissa frågor rörande pressen, skall få i uppdrag att även överväga möjligheterna att upprätthålla pressetiska krav.

Det frågekomplex, som sålunda aktualiserats, är otvivelaktigt av stor betydelse. Att missförhållanden förekommer på sina håll i pressen kan inte förnekas. Det är ett viktigt samhällsintresse att sådana företeelser motverkas och att god publicistisk sed upprätthålls.

Med hänsyn till tryckfrihetens grundläggande principer måste det emellertid i första hand ankomma på pressen själv att vidta erforderliga åtgärder för att hålla journalistiken på en önskvärd kvalitativ nivå. Ingripanden från det allmännas sida måste undvikas. Som framgått av den redogörelse utskottet lämnat i det föregående är också de pressetiska frågorna föremål för betydande uppmärksamhet inom pressens organisationer. Publicistklubben, som alltsedan sin tillkomst särskilt ägnat sig åt dessa frågor, har helt

nyligen reviderat sina allmänna publiceringsregler, vilka sedan länge anses normerande på området. I början av detta år har också Svenska tidningsutgivareföreningen tillsatt en kommitté för att överväga olika möjligheter att effektivisera Pressens opinionsnämnd. Denna institution, vars betydelse utskottet vill understryka, erhöll också under förra året vissa förstärkningar av sina resurser. Det torde kunna förväntas, att de åtgärder, som sålunda vidtagits eller övervägs inom pressen själv, kommer att främja en gynnsam utveckling.

På dessa skäl, och då dessutom den då arbetande pressutredningen tillsatts för att behandla dagspressens ekonomiska villkor och därför inte var ägnad att uppta pressetiska frågor, hemställde utskottet, att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Någon reservation avgavs inte. Kamrarna biföll utskottets hemställan.

De nu föreliggande motionerna

Motionärerna erinrar inledningsvis om den debatt, som förts om de pressetiska frågorna, och anför, att intresset för dessa frågor främst är att söka i den fortgående koncentrationen till ett fåtal tidningar. Ansvarskännande pressmän har utvecklingen på pressetikens område under uppsikt, framhåller motionärerna vidare. En allmän strävan har funnits att undvika en skärpt lagstiftning, och pressens försök att åstadkomma en självsanering har därför följts med stort intresse. Härefter anför:

När de pressetiska frågorna aktualiserades i motionerna vid 1967 års riksdag, beslöt riksdagen avvakta den kommitté som tillsatts av Tidningsutgivareföreningen, vilken skulle "överväga olika möjligheter att effektivisera Pressens opinionsnämnd". Denna, den s. k. sanktionskommittén, framlade sina förslag i ett betänkande på sommaren 1968.

Kommittén har uppenbarligen gjort stora ansträngningar för att åstadkomma förbättringar, men resultatet är att opinionsnämnden bibehålles som ett pressorganisationernas eget organ. Detta framgår med stor tydlighet av såväl stadgeförslag som nämndens arbetsmetoder. För en allmänhet, som drabbas av en missvisande publicitet, innebär inte heller de nya reglerna någon tillräcklig garanti att få sin sak helt opartiskt prövad. Vill man gå längre än till Pressens opinionsnämnd återstår därför även försättningsvis endast allmänt tryckfrihetsåtal. Erfarenheten visar dock, att många avstår från en sådan omfattande procedur vid inträffad publicitetsskada.

Bland de åtgärder, som föreslås av sanktionskommittén, är tillsättandet av en pressens ombudsman. Då denne "PO" skulle väljas på ett sätt som tillförsäkrar pressens egna organisationer det egentliga avgörandet, får denne ett begränsat värde för dem som utsättes för en missvisande publicitet. Den person som upprätthåller en sådan funktion blir mer att betrakta som en partsrepresentant än som en obunden företrädare för frågor på detta område.

Det är uppenbart, att om allmänhetens intressen skall kunna företrädas på ett från alla synpunkter tillfredsställande sätt, kan detta endast ske genom att en sådan bevakning överlåtes på en av riksdagen vald eller av Kungl.

Maj:t utnämnd PO. Det förra alternativet synes böra ges ett klart företräde.

PO borde kunna få en liknande ställning som de av riksdagen valda JO.

En annan tänkbar lösning vore att ge en publicitetsombudsman samma ställning som NO vilken i sina speciella frågor kan vända sig till näringsfrihetsrådet. Även andra organisationsformer kan diskuteras där det finns möjlighet för såväl pressens som samhällets-allmänhetens representanter att komma till tals. På arbetslivets område har exempelvis AD — arbetsdomstolen — fungerat på ett sätt som står utanför all diskussion, men av stor betydelse är emellertid att den av riksdagen valda publicitetsombudsmannen får en klart självständig ställning med möjlighet att snabbt kunna handla på sitt speciella område.

Även andra media än pressen förs in i bilden av motionärerna:

Vad som kan anföras beträffande pressen gäller också i viss utsträckning övriga massmedia. I den pågående debatten har exempelvis diskuterats möjligheten av att tillsätta en nämnd som kan följa samtliga massmedia. Som en annan framkomlig väg har frågan om en allmän pressgranskningsnämnd framförts och dessutom har en ökad skyldighet för TV att korrigera felaktigheter i pressen diskuterats.

Uppgifterna för en PO skulle bli än fler om man skulle finna det lämpligt att utsträcka uppgiften till att även omfatta film, veckopress och övriga massmedia.

Avslutningsvis understryker motionärerna bl. a. värdet av ökad press-etisk och pressrättslig forskning och av att större offentlighet och bättre redovisning kommer till stånd i fråga om de ingripanden som sker gentemot osund journalistik.

Av utskottet verkställd utredning

Utskottet har uppdragit åt föredraganden i ärendet att verkställa en fyllig redovisning av gällande pressetiska normer och de organ som verkar för pressens självsanering. Denna utredning redovisas i bilaga till detta utlåtande.

Utskottet hade redan under vårsessionen 1969 överläggningar dels med pressens samarbetsnämnd, dels med pressens opinionsnämnd. Med hänsyn till vad som därvid framkom om aktuella initiativ föreslog utskottet uppskov med motionernas behandling till höstsessionen. Detta bifölls av riksdagen. Mot slutet av året trädde vissa reformer i kraft. Bl. a. upptog den förste "allmänhetens pressombudsman" sin verksamhet den 1 november. I detta läge fann utskottet ett ytterligare uppskov, till innevarande session, motiverat. Detta bifölls av riksdagen.

I anslutning till det sista uppskovet uppdrog utskottet åt föredraganden att även söka lämna en översikt över opinionsnämndens praxis. En sådan har intagits i bilagan.

I början av detta år har utskottet vidare genom två mindre delegationer

förelagit studieresor, dels till västtyska pressrådet och Internationella pressinstitutet, dels till brittiska pressrådet.

Slutligen har utskottet haft en överläggning med allmänhetens pressombudsman.

Av regeringen beslutad utredning om massmedielag

Med hänsyn till att diskussionen inom utskottet i stor utsträckning avsett frågan om önskvärdheten och möjligheterna av enhetliga normer för olika massmedier, bör det nämnas, att regeringen den 6 maj 1970 beslutat tillsätta en *utredning angående enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedier m. m.* Direktiven har blivit tillgängliga för utskottet i omedelbar anslutning till justeringen av detta utlåtande. I dem framhåller departementschefen, att radion, televisionen och filmen nu för tiden spelar en allt större roll som medel för information och åsiktsbildning och att det därför från principiell synpunkt ter sig mindre följdriktigt att grundläggande regler för yttrandefriheten i dessa massmedier inte vilar på en författningsgrund av samma karaktär som tryckfrihetsförordningen. Utgångspunkten för den nya utredningens överväganden bör vara, att yttrandefriheten i massmedier skall beredas ett så fullständigt och effektivt skydd som möjligt och att de grundläggande reglerna skall ges i grundlag. Det grundlagsmässiga skyddet skall omfatta tryckta skrifter, radio och television. Utredningen skall pröva, om det också bör omfatta film och andra skrifter än tryckta. Det ligger, anför departementschefen, nära till hands att söka samla de grundlagsbestämmelser som behövs i en särskild massmedielag som får ersätta tryckfrihetsförordningen. I fråga om det sakliga innehållet bör tryckfrihetsförordningen tjäna som utgångspunkt, men i vissa hänseenden måste man givetvis ha skilda regler för olika slag av massmedier. Vad som närmare anförts härom och i övrigt i direktiven kan förbigås i detta sammanhang.

Utskottet

Motioner med samma syfte som de nu föreliggande väcktes vid 1967 års riksdag och behandlades vid dess höstsession. De vände sig mot vissa företeelser inom dags- och veckopressen, främst mot förekomsten av journalistik som kränker privatlivets helgd genom att utan bärande skäl offentliggöra enskildas privata förhållanden eller genom otillbörliga metoder för anskaffning och publicering av uppgifter. Motionärerna ställde mot denna bakgrund frågan, vilka åtgärder som kunde vidtas för att goda publicistiska normer blir iakttagna. I sitt av riksdagen godkända utlåtande underströk utskottet vikten av dessa frågor och uttalade, att det inte kan förnekas att

missförhållanden förekommer på sina håll i pressen. Emellertid borde det i första hand ankomma på pressen själv att vidta åtgärder för att hålla journalistiken på en önskvärd kvalitativ nivå. Vissa initiativ var då aktuella, främst en effektivisering av Pressens opinionsnämnd. Vidare hade nya publiceringsregler nyligen utfärdats av Publicistklubben. Med hänsyn härtill fann utskottet, att motionerna inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

De nu föreliggande motionerna väcktes vid 1969 års riksdag i ett läge då övervägandena om Pressens opinionsnämnd resulterat i ett betänkande av den s. k. sanktionskommittén, som 1967 tillsatts av Tidningsutgivareföreningen. Motionärerna kritiserar förslagen som otillräckliga och upppepar de synpunkter som anfördes i 1967 års ärende. De menar att organ, som tillsatts av pressen själv, inte kan få vare sig den auktoritet gentemot pressen eller det förtroende från allmänhetens sida, som är önskvärt. De föreslår därför en utredning som bl. a. skall pröva möjligheterna för en insats från samhällets sida på förevarande område.

Med hänsyn till frågornas betydelse har utskottet *dels* företagit en omfattande utredning, vilken bifogas detta utlåtande, *dels* haft överläggningar med pressens opinionsnämnd, pressens samarbetsnämnd och den förra året tillsatta allmänhetens pressombudsman, *dels* genom smärre delegationer företagit två utrikes studieresor, till Internationella pressinstitutet samt till brittiska och västtyska pressråden. De upplysningar om aktuella initiativ, som erhöles vid överläggningen med samarbetsnämnden, samt sedermera vidtagna åtgärder har föranlett uppskov med ärendets avgörande till denna session. Studieresorna har bekräftat, att det gäller problem, som är aktuella och uppmärksammas i de flesta länder med en fri press.

Ett par av de åtgärder som vidtagits under den tid, varunder ärendet sålunda beretts av utskottet, har i någon mån ändrat motionärernas förutsättningar. Pressens opinionsnämnd har förstärkts med lekmannarepresentanter. Den består nu av sex ledamöter, av vilka bara tre utses av pressens organisationer. Två lekmannarepresentanter utses av en av riksdagens JO och ordföranden i Sveriges Advokatsamfund. Då dessutom ordföranden, som inte tillhör pressen, har utslagsröst, kan man inte längre på samma sätt som tidigare beteckna nämnden som ett internt organ inom pressen. Den nye ombudsmannen skall vidare utses av ett tremannakollegium, där endast en tillhör pressen och de båda andra är samma personer som utser lekmannarepresentanterna i opinionsnämnden. Genom dessa åtgärder har motionärernas synpunkter i viss mån tillgodosetts. Utskottet vill vidare erinra om att Svenska Journalistförbundet 1968 antagit en yrkeskodex och att nya stadgar utfärdats för opinionsnämnden.

Utskottet vill inte förneka, att de åtgärder, som sålunda vidtagits från pressens sida, kan utgöra värdefulla bidrag till att åstadkomma en bättre ordning på förevarande område. Om de är tillräckliga kan emellertid inte bedömas idag. Här finns utrymme för tvekan. De resurser, som ställts till

förfogande, syns sålunda otillräckliga. Emellertid finns det enligt utskottets mening anledning att avvakta resultaten av de genomförda reformerna.

Utskottet har även med anledning av motionerna diskuterat möjligheten att sammanföra grundläggande normer för olika massmedier — utöver press, radio och television även film — i en gemensam lagstiftning. Innan utskottets utlåtande justerats, har regeringen beslutat tillsätta en utredning för denna uppgift. Genom detta initiativ har flera av de synpunkter, som framkommit inom utskottet, blivit tillgodosedda. Utskottet vill i detta läge inte tillstyrka något ytterligare initiativ på området från riksdagens sida. Utskottet har sålunda bl. a. avstått från att gå närmare in på den i motionerna framförda tanken på en för pressen, radion och televisionen gemensam opinionsnämnd, vilken utskottet i och för sig ansett intresseväckande.

Utskottet har med tillfredsställelse noterat, att rätt till beriktigande skall övervägas av den nya utredningen. Utskottet vill, under hänvisning till utredningen i bilagan, framhålla att det även gäller massmediernas skyldighet att i vissa fall vidta rättelse på eget initiativ.

Utskottet hemställer,

att riksdagen förklarar de vid 1969 års riksdag väckta motionerna I: 307 och II: 336 besvarade med vad utskottet anfört.

Stockholm den 21 maj 1970

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herr Georg Pettersson (s), fru Segerstedt Wiberg (fp), herrar Sveningsson (m), Harald Pettersson (cp), Sörilin (s), Richardson (fp), Hernelius (m), Palm (s), Nyquist (s) och Norberg (s); samt

från andra kammaren: herrar Larsson i Luttra (cp), Adamsson (s), Nelander (fp), Björkman (m), fru Thunvall (s), herrar Johansson i Trollhättan (s), Boo (cp), Sterne (fp), Gustafsson i Barkarby (s) och fru Hjelm-Wallén (s).

Särskilt yttrande

av herrar Palm och Nyquist, fru Thunvall, herr Gustafsson i Barkarby samt fru Hjelm-Wallén (alla s):

Vi vill starkt understryka — i enlighet med vad som sägs i direktiven för den nya utredningen — värdet av ”att yttrandefriheten i massmedia skall beredas ett så fullständigt och effektivt skydd som möjligt och att de grundläggande reglerna härom skall finnas i grundlag”.

Den frihet som på detta sätt garanteras massmedia i vid mening måste framstå som i hög grad förpliktande, vilket dokumenteras i det material som sammanställts i anslutning till utskottets utlåtande. Det gäller bl. a. skyldighet till dementier i de fall uppenbara förvanskningar och spridning av felaktiga uppgifter sker genom olika massmedia.

En medveten sammanblandning av nyhetsförmedling och kommentarer framstår som allt allvarligare ju mer dominanta och färre dessa media blir som en följd av såväl strukturella förändringar inom pressen som den tekniska utvecklingen. Mot den bakgrunden framstår behovet av en kartläggning av utvecklingen och erfarenheterna av den nu drygt tjugoåriga tryckfrihetsförordningen som angeläget *från både massmediernas och allmänhetens synpunkt*.

Med hänsyn till den tveksamhet, som utskottet uttalat om pressens självsanering, förutsätter vi, att de synpunkter, som framförts i motionerna, blir prövade av utredningen.

BILAGA

God publicistisk sed

De rättsliga ramarna för yttrandefriheten i tryckt skrift anges i tryckfrihetsförordningen (TF). Det har varit naturligt för ett demokratiskt samhälle med fri opinionsbildning att göra dessa ramar vida. Med hänsyn till pressens betydelse för opinionsbildningen och dess möjligheter att åsamka skada och lidande för enskilda har det också varit naturligt, att pressen själv verkat för striktare normer för det praktiska arbetet inom TF:s ram. Man brukar tala om pressetiska normer och om pressens självsanering. Om denna verksamhet varit tillräckligt effektiv eller om samhällseliga ingripanden varit påkallade har gång efter annan diskuterats, särskilt under senare år och delvis mot bakgrunden av de välkända koncentrationstendenserna inom pressen, "tidningsdöden". Motioner som syftade till samhällseliga insatser väcktes sålunda vid både 1967 och 1969 års riksdagar. De har inte föranlett något initiativ från riksdagens sida, men vid båda tillfällena underströk ett enhälligt konstitutionsutskott frågornas betydelse och situationens allvar (se KU 1967: 54 och 1970: 41).

Uppgiften för den följande framställningen är att teckna en bild av de normer och den praxis som utbildats på detta område, inom TF:s ram, och av de organ som handhar pressens självsanerande verksamhet. Inledningsvis skall själva grunderna anges.

Verksamheten grundar sig på pressorganisationernas initiativ och fortsatta aktivitet. Vissa grundläggande bestämmelser, främst om medlemskap och ändamål, i deras stadgar återges i bilaga. Organisationerna är tre. *Publicistklubben* (PK), bildad 1874, hade enligt förteckningen i dess senaste årsbok drygt 2 200 medlemmar. Den presenterar sig i stadgarna som "den samfälliga representationen för press, radio och television i deras etiska och kulturella strävanden". Pressetiska frågor har alltifrån början intagit en central plats i klubbens verksamhet. Dess främsta bidrag är *PK:s publiceringsregler*. Det första embryot tillkom 1900, de första reglerna 1923. Brotsreportagen stod från början i förgrunden för PK:s saneringssträvanden, något som alltjämt kommer till uttryck i reglerna. Nya versioner av dessa har antagits 1933, 1953 och senast 1967. De återges i bilaga.

Den andra pressorganisationen är *Svenska Journalistförbundet* (SJF). Det har enligt stadgarna till uppgift "att tillvarata sina medlemmars ekonomiska, fackliga, sociala och ideella intressen". Totala medlemsantalet överstiger 6 100, varav drygt 5 500 avgiftspliktiga. Ett viktigt bidrag på det pressetiska området har SJF lämnat genom att på sin kongress 1968 anta en *yrkeskodex jämte kommentarer*. Lydelsen återges i bilaga.

Den tredje pressorganisationen är *Svenska Tidningsutgivareföreningen* (TU). Den har enligt stadgarna till ändamål "att i sig förena representanter för tidningsföretag inom svensk press i syfte att befordra samverkan i frågor av betydelse för de i föreningen representerade tidningsföretagen samt att företräda den svenska pressen i angelägenheter, som ligga inom de svenska tidningsutgivarnas gemensamma verksamhetsområde, där ej för särskild uppgift annan sådan organisation finnes". Antalet medlemmar är omkring 240, varav drygt 20 från vecko- och fackpress och resten från dagspress. De representerar drygt 190 tidningar och drygt 140 företag. En viktig insats på det pressetiska området görs genom TU:s *uttalanden om textreklam*. Det senaste antogs 1970 och återges i bilaga.

De tre pressorganisationerna har ett samarbetsorgan i *pressens samarbetsnämnd*. Denna har bl. a. beslutanderätt i fråga om stadgar för *pressens opinionsnämnd* och instruktion för *allmänhetens pressombudsman*. Den förra inrättades 1916, den senare tillsattes 1969. De utgör de viktigaste organen för pressens självsanering. Som kommer att framgå av framställningen av dem kan de till följd av tillsättningsförfarandet inte idag uppfattas som rent interna pressorgan. Både stadgarna och instruktionen återges i bilaga. Båda antogs 1969. Det förtjänar nämnas, att antalet ärenden som avgjorts av nämnden stigit från omkring 25 om året i slutet av 1950-talet till 70 år 1969. Ökningen har satt in de allra sista åren: mot 23 ärenden 1965 (jfr 38 ärenden 1960) stod 45 ärenden 1966.

Två viktiga kommittéer som tillsatts inom pressen bör även nämnas. Den första är *publicitetsskadekommittén*. Den tillsattes av de tre pressorganisationerna på initiativ av PK och avlämnade en rapport 1957. Denna är intagen i PK:s årsbok 1958 (PK 1958 s. 151 ff). Den andra är *sanktionskommittén* som tillsattes av TU 1967 för att överväga olika åtgärder för att effektivisera opinionsnämnden. Dess betänkande avlämnades 1968 och lades efter remissförfarande till grund för reformen 1969. Det har inte tryckts.

Den följande framställningen är uppdelad på två kapitel. Det första redogör för de pressetiska normerna, opinionsnämnden och ombudsmannen. Det andra ger en översikt över god publicistisk sed enligt nämndens praxis. Det grundar sig på nämndens utslag i ärenden 1954—1969 enligt redovisningen i PK:s årsböcker.

Normerna, nämnden och ombudsmannen

PK:s publiceringsregler

Ingressen till dessa regler betecknar dem uttryckligen som "regler för god publicistisk sed". Som *deras syfte* anges "att hindra tillkomsten av oriktiga eller genom sin ofullständighet skadande meddelanden" och att vara "till skydd för den enskilde mot onödigt lidande". I själva reglerna framhålls i stället i flera sammanhang upprätthållandet av pressens och journalisternas anseende som det primära. Redan i den första regeln framhålls sålunda att "journalistik måste bedrivas så, att pressens och journalisternas anseende inte kan ifrågasättas". Längre fram uttalas en uppmaning att inte utnyttja enskildas godtrogenhet och lust att bli omskrivna "för en journalistik som skadar pressens anseende". Och i ett senare sammanhang framhålls vikten av att anskaffning av nyhetsmaterial och bilder sker med metoder "som är förenliga med god sed och inte skadar pressens anseende".

Reglerna gör inte anspråk på att vara uttömmande. Detta framgår redan av den citerade anvisningen, att anskaffning av nyhetsmaterial och bilder skall ske med metoder som är "förenliga med god sed". Vad denna innebär i dessa avseenden utvecklas inte. Det förutsätts att det finns andra normer, skrivna eller oskrivna, som inte uttrycks i PK-reglerna. Dessa *avser främst det tryckta ordet* och lämnar i huvudsak det praktiska journalistarbetet i övrigt åt sidan. Som avsteg härifrån kan utöver punkten om anskaffning av nyhetsmaterial och bilder nämnas en anvisning om att journalister inte bör försvåra polisens arbete genom att förtiga uppgifter som är av värde för brottsutredning. Båda dessa punkter, som alltså avviker från grundtemat för PK-reglerna, tillkom 1967.

Några av PK-reglerna anknyter direkt till bestämmelser i TF. De ger inte fristående normer för god sed utan innebär *påpekanden om nödvändigheten att iaktta lagstiftningen*. Första stycket i ingressen har denna innebörd och därutöver vissa av de särskilda reglerna. Det påpekas att ökad offentlighet åt handlingar och andra uppgifter, som finns hos myndigheter, skärper kravet på omdöme och ansvar. "Om journalist har fått del av uppgifter, som endast delvis är offentliga, måste förbehåll om sekretess för övriga delar ovillkorligen respekteras", lyder en följande punkt. Detta är en självklarhet eftersom ett annat förfarande utgör straffbelagd gärning. Vidare manas till "stor försiktighet vid återgivandet av formulär till psykologiska prov och liknande". Längre fram erinras om att lagen skyddar även avlidna mot förtal. Däremot finns ingen erinran om de praktiskt mycket viktiga lagreglerna om förtal i allmänhet och om förolämpning.

Det sist sagda anger att PK-reglerna inte utgör något helt logiskt uppbyggt normsystem. För att förstå deras utformning måste man *känna bak-*

grunden. En ny regel har ibland upptagits därför att ett konkret behov yppat sig, därför att ett visst förhållande av en eller annan orsak blivit särskilt uppmärksammat i den interna pressdebatten o. s. v. Punkten om psykologiska prov hänger samman med att frågan om sekretessregler på detta område var aktuell just då reglerna reviderades och orsakade åtskillig debatt. Påpekandet om förtal mot avliden skall ses mot bakgrunden av de mycket uppmärksammade domarna i det s. k. Hammarskjöld-målet.¹ Ett par tidningar dömdes för förtal mot FN:s 1961 omkomne generalsekreterare därför att de återgett en artikel i en tysk tidskrift. Anvisningen om att polisens arbete inte får försvåras skall ses i samband med den livliga debatten 1965—1966 om en tidnings handläggning av en brottsak o. s. v.

En omständighet av stor vikt att komma ihåg är att *brottsreportagen har stått i förgrunden för saneringssträvandena alltifrån början.* Detta kommer alltså till klart uttryck i reglerna. Dessa omfattar tillhoppa 52 meningar. Om man räknar bort fyra som anknyter till gällande lagstiftning och tre av allmänt innehåll, får man fram att 25 regler avser brottsreportage och 20 journalistik i allmänhet. Det är inte bara fråga om en kvantitativ dominans för regler om brottsreportage. Dessa är också, som skall visas i det följande, de mest precisa och konkreta.

Dessa förhållanden anger att PK-reglerna vuxit fram genom en stegvis, måhända långsam utveckling. En synpunkt som alltid beaktats är att reglerna *inte får gå längre än som kan väntas bli allmänt accepterat.* Det har ofta framhållits att det inte är mycket mening med hedersregler som bara är fromma önskemål men som inte efterlevs i praktiken. På vissa punkter innebar också den senaste revisionen av reglerna en reträtt, därför att reglerna tidigare getts en orealistisk avfattning.

Det är mot denna bakgrund tydligt att PK-reglerna måste ha *en begränsad målsättning och betydelse.* De innebär mera av kodifiering i efterhand än av vägröjning för ny praxis, och deras uppgift är mera pedagogisk än normbildande. Detta har också många gånger framhållits. Belysande är t. ex. följande uttalanden av PK:s ordförande² vid presentationen av förslaget till nya regler 1967: "Mot pressens verkliga sjukdom i dag, mot förflackningen, den ofta måttlösa personkulten, allt det som DN kallat 'den glamorösa titthålsjournalistiken', mot upphöjandet av allehanda pseudo-händelser till rang av stora och betydelsefulla nyheter, mot alla dessa degenerativa drag hos i vart fall vissa tidningar erbjuder PK:s sederegler ingen bot." Och vidare: "För en regelskrivare kan det kännas som om man pysslade med att fila på formuleringarna i en instruktion för ballonguppstigare, när det i själva verket är fråga om att reglera trafiken med överljudsplan." Det är också en lätt gjord iakttagelse — f. ö. mycket naturlig — att praxis på många punkter legat och ligger långt före de kodifierade hedersreglerna.

¹ Se Nytt Juridiskt Arkiv avd. I 1966 s. 565. Jfr det s. k. Märit-målet, Svensk Juristtidning 1970, häfte 2.

² Se PK 1968 s. 58.

Då man granskar PK-reglernas innehåll och utformning, finner man genets, att de *inte utarbetats som en lagtext*. Dispositionen och rubriksättningen likaväl som avfattningen av de särskilda punkterna gör klart, att det är fråga om regler av tidningsmän för tidningsmän, inte av jurister för jurister, med den styrka och den svaghet som följer av detta. En regel om att personer som avtjänat straff inte bör namnges återfinns under "visa hänsyn", inte under "var försiktig med namn", en anvisning om att "visa största möjliga hänsyn" till offren för brott under "respektera privatlivet" o. s. v. Olika uttryckssätt används stundom fastän samma sak torde avses. Reglerna är alltså varken gjorda eller ägnade för någon juridisk analys.

Då PK-reglerna går igenom här, skall en annan disposition användas än deras egen. Deras lydelse in extenso återges i bilaga. I detta sammanhang behandlas först de regler, sammanlagt alltså 20, som avser journalistik i allmänhet. Därvid följs en "kronologisk" disposition: först normer som gäller det journalistiska arbetet före publicering, såsom materialanskaffning och kontroll av uppgifter; därefter sådana som avser avgörandet, om publicering skall ske eller inte; vidare sådana som gäller framställningssättet i tidningen; och slutligen de som avser åtgärder då felaktig publicitet har skett. Med anknytning till denna disposition behandlas därefter de särskilda reglerna om brottsreportage.

I fråga om *anskaffning av material* innehåller PK-reglerna två föreskrifter. Förut har nämnts den allmänna anvisningen om att använda metoder som är förenliga med god sed och inte skadar pressens anseende. Härtill läggs föreskriften, att det skall klart anges om ett samtal innebär en intervju eller är avsett för tidningens egen information. Båda dessa regler infördes 1967. Det kan nämnas redan här, att opinionsnämnden åtminstone hittills inte prövat frågor om anskaffning av material annat än indirekt i något enstaka fall, och att SJF:s yrkeskodex innehåller närmare anvisningar.

Flera regler ges om *kontroll av uppgifter* före publiceringen. Det framhålls att journalisten måste vara kritisk mot nyhetskällorna och inte bör återge en uppgift utan kritisk granskning även om den redan har publicerats på annat håll. En särskild uppmaning uttalas att kontrollera uppgifter på nytt i tveksamma fall. Dessa regler har utomordentligt stor praktisk betydelse. De aktualiseras ofta hos opinionsnämnden, som skall visas senare.

Flera viktiga regler gäller om *publicering bör ske eller inte*. Redan de om kontroll snuddar vid denna problematik: ingenting bör publiceras utan skälig kontroll av riktigheten. Men PK-reglerna går helt naturligt längre. Allt som är riktigt bör inte publiceras. En av de viktigaste reglerna avser *privatlivets helgd*. Den lyder så: "Avstå från publicitet som kan kränka privatlivets helgd, såvida inte ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning." En motsvarande regel fanns även tidigare, men formuleringen strammades åt vid revisionen 1967. Den tidigare versionen talade om publicitet som "kränker", inte "kan kränka", privatlivets helgd och om att ett oav-

visligt allmänintresse "kan kräva", inte "kräver", offentlig belysning. Denna skärpning kombinerades emellertid med att en punkt ströks, som angav att den enskildes rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet måste respekteras. Att detta togs bort innebar emellertid knappast någon ändring i sak. I den mån den enskilde har rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet kan övertramp regelmässigt beivras enligt TF:s stadganden om förtal och förolämpning. Hänsynstagandena till enskilda personer kan alltså ingalunda inskränkas till att avse allenast "privatlivets helgd". För tolkningen av dessa ord ger PK-reglerna ingen ledning. De fogar därtill bara påpekandet, att "även personer som tillhör offentligheten har rätt att kräva en fredad privat sektor". Denna punkt tillkom 1967.

Ett speciellt fall, som tagits upp under rubriken "respektera privatlivet", gäller *själv mord*. Det sägs att självmord och försök därtill endast bör omnämnas om det begåtts i samband med grovt brott eller "väckt allmänt uppseende".

Det kan hända att publicitet bör undvikas *även om den berörde enskilde frivilligt medverkat* genom att lämna uppgifter eller på annat sätt. Den nyss berörda punkten om personer som tillhör offentligheten förde in på den omdiskuterade "kändisjournalistiken". Det gäller inte bara att skydda offentliga personer mot alltför närgången journalistik utan även att rida spärr mot påträngande publicitetshunger o. s. v. Problemen gäller inte heller bara offentliga personer. Lockelsen för den vanlige enskilde att någon gång komma i tidningen, hans ovana att umgås med och uttala sig för journalister och hans ofta mycket större känslighet för publicitetsskador förtjänar också uppmärksamhet. Mot denna bakgrund får man se att en ny regel infördes 1967 som säger, att "enskildas godtrogenhet eller lust att bli omskrivna" inte får utnyttjas för en journalistik som skadar pressens anseende.

Till frågekomplexet, om publicering bör ske eller inte, anknyter också frågan om betydelsen av *publiceringsfrister*. En regel härom infördes 1967. Den innehåller en uppmaning att respektera överenskommelser om sådana frister.

En rad viktiga regler gäller *själva sättet för publiceringen*. Som en allmän ledstjärna uppställer PK-reglerna kravet på korrekt information: de inleds med rubriken "ge korrekt information" och i andra meningen under denna slås det fast att "förtroendet för pressen kan bibehållas endast genom ständigt strävan att ge korrekt information". Detta krav måste uppfyllas på två plan om syftet skall nås: genom kontroll av uppgifter *före* publiceringen och genom en objektiv och riktig framställning *vid* publiceringen. Det förra ledet har förut berörts. Det senare har tillmätts sådan vikt att det tagits upp först i PK-reglerna, omedelbart efter den nyss citerade meningen: "Sträva alltid efter *saklighet och opartiskhet i nyhetsförmedlingen*." Genom sin brist på konkretion kan uppmaningen synas som endast ett fromt önskemål. Det bör därför särskilt framhållas att det alltså är ett inledande portalstadgan-

de. Svårigheterna att åsladkomma en närmare precisering är också uppenbara. Denna punkt är emellertid en av dem där 1967 års regler markerar en reträtt. Tidigare lydde uppmaningen i stället: "Skilj på nyheter och kommentar." Det ansågs inte realistiskt att kräva en sådan boskillnad. Ett referat får alltså förenas med subjektiva kommentarer. Vid själva referatet, redovisningen av fakta, måste emellertid objektivitet eftersträvas, om inte PK-regeln i fråga skall sakna betydelse. Ett minimikrav bör vara att det skall klart framgå för läsaren vad som är fakta och vad som är omdömen eller kommentarer.

Kravet på korrekthet har uttryckligen angetts omfatta även *löpsedlar och rubriker* genom en särskild regel som utsäger, att dessa skall ha täckning i texten.

En speciell anvisning om framställningssättet gäller vidare *publicitet om folkgrupper, organisationer, företag och liknande*. Det påpekas att nedsättande publicitet kan vara kränkande för de enskilda medlemmarna. Denna punkt tillkom 1967.

Särskilda regler finns om *bilder*. Det slås till en början fast, att vad som sagts om texten gäller även om bildmaterialet. Kränkande eller sårande bilder skall undvikas. Det skall observeras att fotografier, som tas i obevakade ögonblick, kan kränka den avbildade. Vidare får en bilds innehåll inte förfalskas genom beskärning, montage eller missvisande bildtext, och bilder får inte uppges vara autentiska om de inte är det.

I detta sammanhang bör nämnas att särskilda *regler för utsättande av namn saknas utanför brottsjournalistikens område*. Om namn skall sättas ut eller inte får alltså bedömas med hänsyn till de allmänna normerna om skydd för privatlivet etc. Tidigare innehöll reglerna en uppmaning att inte publicera bilder av personer, vilkas namn utelämnats i texten, men den utgick 1967.

Härefter återstår endast att nämna de båda reglerna om *åtgärder vid felaktig publicitet*. Den första av dessa avser *rättelser och genmälen*. Den lyder: "Ge alltid tillbörlig plats åt rättelser och befogade genmälen." Rätten till beriktigande och bemötande har under lång tid intagit en central plats i debatten om god publicistisk sed. Önskemål om att en sådan rätt skall stadgas i TF har förts fram i riksdagen vid flera tillfällen.¹ De har avvisats, då frågan ansetts böra i första hand lösas på frivillighetens väg, genom en generös praxis från tidningarnas sida. TF innehåller endast, i 1 kap. 4 §, ett stadgande att "vid bestämmande av påföljd" för tryckfrihetsbrott "skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom". Detta innebär alltså att själva ansvaret inte påverkas men att påföljden kan bli mindre sträng.

Det bör också nämnas att punkten om rättelser och genmälen ger ännu ett exempel på hur en reträtt fick ske vid de nya PK-reglernas tillkomst 1967.

¹ Se KU 1962: 7, 1963: 5, 1965: 4, 1967: 1 och 1968: 13.

Tidigare hette det att plats torde beredas befogade genmälen, "helst likvärdig med den som beretts de påståenden det gäller". Denna rekommendation ströks då den inte ansågs realistisk. I många fall gäller ett beriktigande bara en mindre del av en framställning, och det kan då inte vara rimligt att begära samma plats för rättelser som för själva artikeln. Regeln ändrades alltså därhän, att "tillbörlig" plats skall beredas.

Den andra regeln om åtgärder vid felaktig publicitet avser *återgivande av opinionsnämndens utslag* och upptogs 1967. Den ålägger tidningarna att publicera utslag "i fall som rör den egna tidningen" utan dröjsmål och i oavkortat skick.

Till de regler, för vilka nu redogjorts, kommer alltså åtskilliga som rör *brottsreportage*, det klassiska området för PK:s pressetiska strävanden. Om man även här börjar med normer som avser arbetet före publicering, bör man först notera den förutnämnda uppmaningen att *inte försvåra polisens arbete* genom att förtiga uppgifter som är av värde för brottsutredning. Den hör egentligen snarare hemma i SJF:s yrkeskodex.

Reglerna om förhandskontroll kompletteras med en uppmaning att *kritiskt granska uppgifter om personer som är efterlysta* vid polisutredning och en erinran om att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på tidningen. Kontroll och varsamhet är naturligtvis på sin plats även då det inte är fråga om just efterlysning. Att det särskilt för dessa fall erinras om tidningens ansvar har emellertid ett visst intresse. Det inskräper att en tidning inte kan undgå ansvar genom att hänvisa till att den endast publicerat uppgifter som den fått av polis eller annan myndighet. Här som eljest inträder ansvar för förtal, om tidningen inte kan visa att den "hade skälig grund" för lämnad uppgift, något som ingalunda kan förutsättas som utan vidare självklart i fråga om varje okontrollerad uppgift från en polisman eller annan tjänsteman.

Särskilda regler gäller om *anmälningar mot enskilda till polis och andra myndigheter*. En ovillkorlig skyldighet har föreskrivits att alltid noga pröva om det finns fog för en sådan anmälan innan den publiceras. Kravet inskräps i två sammanhang, med något olika formuleringar. I fråga om "anmälan om brott" sägs att tidningen skall "noga pröva om anmälan kan anses grundad". Om "anmälningar till JK, JO, MO, RÅ, advokatsamfundet, medicinalstyrelsen och liknande instanser" sägs längre fram att de inte får offentliggöras "förrän sannolikheten för deras berättigande noga prövats". Särskilt som naturligtvis även sistnämnda anmälningar kan avse brott, i första hand ämbetsbrott, torde någon saklig skillnad inte ha avsetts med de båda formuleringarna. Det framhålls särskilt att man skall betänka, att den anmälde kan vara oskyldig och att anmälningar och stämningsansökningar kan syfta till skandalisering eller utpressning.

Regeln om anmälningar till JO m. fl. innehåller också, att kontrollen bör omfatta att den *anmälde ges tillfälle att uttala sig*. Detsamma är naturligt-

vis önskvärt, fastän det inte föreskrivits, även i fråga om vanliga anmälningar för brott, i den mån det är möjligt. Det kan anmärkas att undantag sker i stor omfattning, särskilt beträffande anmälningar till JO, då det endera redan förut står klart för läsarna vad saken gäller eller är uppenbart att anmälan är ogrundad och att publiceringen inte kan skada den anmälda. Det förra är fallet t. ex. då den aktuella händelsen och de berörda parterna tidigare varit föremål för publicitet och anmälan sålunda bara utgör ännu ett steg i utvecklingen. Det senare gäller främst i fråga om den mängd fall av löjeväckande kverulans eller publicitetshunger, som till allt större skada för JO-institutionen brukar offentliggöras i tidningarna. Publicering sker emellertid på tidningens egen risk, och spridande av nedsättande uppgifter utan "skälig grund" kan i dessa fall liksom eljest föranleda ansvar för förtal.

Nu återgivna regler har lett över till dem som gäller om publicering bör ske eller inte. Om anmälningar behöver inte vidare ordas. Tre andra regler bör däremot nämnas. Den första innehåller en uppmaning att *inte återge ovidkommande påståenden* om personer som har nämnts i samband med brott. Man fäster sig vid att denna regel endast avser brottsreportage. Redogörelsen för opinionsnämndens praxis kommer att visa, att god sed anses kräva att samma princip iakttas även i andra fall. Den kan ses som en påbyggnad på den allmänna regeln om saklighet i framställningen. Det har vidare föreskrivits att *uppgifter från personundersökning* i regel inte skall publiceras. Även här har tillfogats en uppmaning att inte dra fram ovidkommande saker. Om publicering sker, skall sådant uteslutas som saknar betydelse i det aktuella fallet. Ytterligare sägs att *framställningar och beslut om villkorlig frigivning eller nåd* skall publiceras endast om särskilda skäl föreligger.

De mestadels allmänt hållna normer för framställningssättet som berörts i det föregående har i flera avseenden kompletterats och konkretiserats på brottsreportagets område. Till att börja med har den allmänna *objektivitetsgrundsatsen* utvecklats: "Föregrip inte domstolens avgörande genom att ta parti i skuldfrågan. Återge båda parternas ståndpunkter. Har ett mål refererats, skall även domen eller annat avgörande omtalas." Man observerar att reglerna skrivits så, att det är lika fel att ta parti för den misstänkte eller åtalade som att ta parti mot honom. Av rubriken till detta avsnitt i reglerna, "döm ingen ohörd", framgår emellertid att man närmast tänkt på det senare fallet.

Även reglerna om objektiv framställning markerar en reträtt i samband med 1967 års revision av PK-normerna. Bl. a. ströks följande utveckling av kravet på återgivande av båda parternas ståndpunkter: "Publicera icke endast vad ena parten anfört i rapporter eller inlagor, vid rättegångsförhandlingar e. d. Båda parternas uttalanden, påståenden, genmälen, bör ges likvärdig offentlighet." Önskemålet om likvärdig publicitet blev ett krav på

något mått av publicitet för båda parter. Utvecklingen har alltså på denna punkt varit i princip densamma som förut påvisats i fråga om genmälesrätten.

I vissa fall kan objektivitetsgrundsatsen leda till att den person det gäller inte bara bör få sin ståndpunkt återgiven utan också bör få komma till tals själv. Det har redan nämnts att detta direkt föreskrivits i PK-reglerna för ett särskilt fall, *anmälningar till JO m. fl.*, och att samma synpunkter kan hävdas även i andra situationer. Vad som skiljer anmälningsfallen från andra är att det för dessa föreskrivits generellt, att den anmälde alltid "bör ges tillfälle att uttala sig". Vad som i detta sammanhang är av intresse är om detta skall tolkas så, att vederbörande skall få komma till tals i tidningen, eller om det räcker med att han fått yttra sig till journalisten och att denne beaktat hans synpunkter. Skillnaden kan vara ganska väsentlig, särskilt för den anmälde själv. Starka skäl talar för att tolka regeln så att ett reportage bör innehålla ett uttalande av den anmälde. Hur utförligt detta bör vara får däremot anses vara tidningens sak att bedöma, dock att det väsentliga i vederbörandes ståndpunkt skall framgå och denna inte får ges så tillbakaskjuten plats att den kan förbigå läsaren. Denna tolkning stöds av regelns avfattning före 1967. Den föreskrev då att anmälda skulle före publiceringen ha erbjudits tillfälle att "i tidningen eller på annat sätt förklara sig". Då de citerade orden bytts ut mot "uttala sig" bör tolkningen bli den som angetts här.

En fråga av mycket stor vikt vid brottsreportage är *om namn skall sättas ut eller inte*. Den bildade som förut nämnts utgångspunkten för de första PK-reglerna 1923. I detta avseende innebar tillkomsten av 1967 års nya version flera skärpningar och konkretiseringar i förhållande till vad som gällt tidigare. Under en särskild rubrik, "var försiktig med namn", har fem regler sammanförts. Som allmän princip anges först att tidningarna alltid skall "pröva noga om publicering av ett brott bör ske utan att namnet på den misstänkte eller dömde utsätts". Härtill fogas tre konkreta regler.¹ Det framhålls att det sagda gäller "framför allt om omyndiga lagöverträdare". Denna punkt har självständig betydelse därigenom, att den är tillämplig oavsett hur svårt brott det är fråga om. Beträffande andra brott än de allra grövsta gäller nämligen de två andra reglerna. Om villkorlig dom, ungdomsfängelse eller skyddstillsyn "kan komma i fråga" skall namn inte publiceras, och namn bör undvikas vid fängelsestraff på två år eller därunder. Att den sistnämnda regeln är generellt tillämplig på alla lagöverträdare understryker betydelsen av att noga beakta påpekandet om omyndiga lagöverträdare. Det måste gälla mycket allvarliga eller uppseendeväckande brott för att det skall anses överensstämma med god sed att sätta ut namnet på en omyndig. Både regeln om villkorlig dom m. m. och tvåårsregeln

¹ Den femte regeln under "Var försiktig med namn" är den i det följande nämnda om att identiteten inte bör röjas på annat sätt om namn inte sätts ut.

innebär avsevärda skärpningar av de äldre normerna. Den senare hade över huvud ingen motsvarighet före 1967, och den förra ersatte en regel enligt vilken namn inte borde utsättas på unga lagöverträdare eller vid förstagångsbrott där villkorlig dom kunde "väntas".

Man kan helt allmänt konstatera, att reglerna om utsättande av namn i brottsreportage innebär de viktigaste och mest konkreta framstegen i PK:s pressetiska strävanden. Därefter synes man kunna placera de förut berörda reglerna av behandlingen av anmälningar för brott eller eljest till JO och liknande instanser.

I detta sammanhang bör också erinras om den förut nämnda regeln under rubriken "visa hänsyn", att tidningarna *inte bör namnge personer som avtjänat sina straff* efter att ha dömts i tidigare brottmål.

Av stor praktisk betydelse är den i och för sig självfallna regeln, att *identiteten inte bör antydvas på annat sätt om inte namn sätts ut*. Tidningarna uppmanas att inte ange "yrke, titel, ålder eller andra personliga uppgifter på så sätt, att det antyder vem som avses". Det bör uppmärksammas att denna anvisning naturligtvis har generell räckvidd, fastän den anknutits till reglerna om brottsreportage. En tidning kan skydda sig mot åtal för förtal genom att inte sätta ut namnet på den som avses, men en förutsättning är självfallet att vederbörande inte kan identifieras. En kompletterande regel med samma syfte anger att man bör undvika "fotografiska eller tecknade porträtt" av lagöverträdare, vilkas namn inte publiceras.

Även en annan regel avser personliga uppgifter om lagöverträdare. Den anknyter till den förut nämnda om *nedläggande publicitet om folkgrupper etc.* fastän den återfinns på annan plats i reglerna. Den innehåller en uppmaning att inte i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt framhäva missfänta eller dömda personers ras, nationalitet, yrken, politiska ståndpunkter, religiösa åsikter och liknande, om detta "är för saken ovidkommande".

Slutligen bör nämnas ännu en regel om brottsreportage, vilken oegentligt nog införts under "respektera privatlivet". Den innehåller en uppmaning att *avstå från detaljerade beskrivningar av tillvägagångssättet vid brott*. Sedlighetsbrott nämns särskilt, och det framhålls att offren bör visas största möjliga hänsyn. Regeln har emellertid getts en generell avfattning. Den ger därför underlag för att bedöma ett brottsreportage som stridande mot god sed, även om det varken berör offret eller avser ett sedlighetsbrott. Detta saknar inte praktisk betydelse med hänsyn till de ofta diskuterade riskerna för skadeverkningar hos ungdom genom romantisering och glamorisering av brottslighet.

Genomgången av PK-reglerna får avslutas med omnämnande, att som sista punkt i desamma upptagits en uppmaning att i tvistiga fall *rådgöra med andra redaktioner* om tillämpningen. Det torde ha framgått av redogörelsen att normerna — helt naturligt — mestadels är så allmänt avfattade, att denna anvisning är fullt befogad. Det ligger i öppen dag att ett studium av kon-

kreta fall i opinionsnämndens praxis är nödvändigt för att ge en någorlunda konturskarp bild av vad som skall anses vara god publicistisk sed.

TU:s uttalande om textreklam

Det vore i och för sig naturligt att från PK:s publiceringsregler övergå till SJF:s yrkeskodex, eftersom det föreligger en nära anknytning dem emellan. SJF:s regler knyter emellertid an inte bara till PK:s utan också till de uttalanden som TU gjort om textreklam, de s. k. textreklamreglerna. Dessa bör därför först beröras.

Frågeställningen angavs så klart i ingressen till den förra versionen av TU:s uttalanden, att det är tillräckligt att citera direkt ur denna: "Sammanblandning av meddelanden av annonskaraktär med text, som redaktionen helt har ansvar för, är ägnad att undergräva allmänhetens förtroende för pressens nyhetsförmedling och informerande verksamhet och att förminska tilliten till dess integritet och självständighet. Från yrkesetisk synpunkt är det nödvändigt att en bestämd åtskillnad göres mellan den redaktionella texten och meddelanden, tillkomna endast för att stödja försäljningsverksamhet eller i syfte att undgå kostnader för annonsering. Dylika kommersiella meddelanden hör hemma i annonsavdelningarnas spalter."

Det yrkesetiska problem det här gäller kan naturligt betecknas som en fråga om god publicistisk sed, eftersom det gäller innehållet i vad som publiceras och det sätt varpå publicering sker. En annan sak är att frågor av denna art endast sällan aktualiserats hos opinionsnämnden med hänsyn till att det är svårt att peka på en klagoberättigad, förfördelad part vid positiv textreklam.

Det nya uttalande som antogs våren 1970 slår till en början fast, att "syftet med en tidnings eller tidskrifts redaktionella innehåll är att informera, kommentera och underhålla" och att "detta innehåll skall vara resultatet av uteslutande redaktionella initiativ och bedömningar". Om allmänhetens förtroende för pressens nyhetsförmedlande och informerande verksamhet skall kunna upprätthållas, måste redaktionerna ständigt slå vakt om sin skyldighet att själva bestämma över tidningens redaktionella innehåll.

Vidare framhålls att ett positivt omnämnande på redaktionell plats av person, organisation eller företag ofta uppfattas som gratisreklam och att ett negativt omnämnande betraktas av många som skadlig publicitet: "Inget av dessa förhållanden får dock vara utgångspunkt för den journalistiska bedömningen. Avgörande skall enbart vara innehållets nyhets- och informationsvärde."

Redaktionerna har, framhåller TU, att i varje enskilt fall bedöma publiceringsvärdet hos texter och bilder, avsedda för redaktionell publicering. Text och bilder som inte fyller redaktionella anspråk på nyhets- eller informationsvärde skall sålunda avvisas.

Till själva reglerna har fogats vissa kommentarer och exempel. Även dessa återges i bilaga. De behandlar särskilt publicitet som gäller affärsföretag, offentliga myndigheter, predikoturer, föreningsliv, upprop och tack, kultur- och nöjesliv samt egna arrangemang. I fråga om de sistnämnda sägs att tidningarna avgör textens omfattning oberoende av TU:s rekommendationer men att det journalistiska värdet av material som införs i texten ändå alltid skall prövas noggrant. Slutligen rekommenderas stor återhållsamhet då det gäller att motta gåvor till redaktionen eller till enskilda redaktionsmedlemmar liksom i fråga om deltagande i gratisresor och liknande. Gåvor skall i princip avvisas såvitt det inte rör sig om rena varuprover. Vid bedömningen om en resa skall accepteras eller inte skall riktmärket vara vilket journalistiskt utbyte resan kan förmodas ge. Något förhandslöfte om publicitet skall aldrig ges, och om en accepterad resa inte ger något journalistiskt utbyte skall någon publicitet inte heller komma till stånd.

SJF:s yrkeskodex och avtalsregler

En viktig skillnad föreligger mellan de regler som nu redovisats och SJF:s yrkeskodex. Både PK:s publiceringsregler och TU:s uttalanden om textreklam vänder sig till envar som är verksam inom pressen och i första hand till de ansvariga redaktionsledningarna. SJF:s normer däremot *riktar sig uteslutande till medlemmarna*, d. v. s. till arbetstagare i tidningsföretagen. Man måste därför beakta anställningsförhållandet mellan tidningarna och deras medarbetare. Tillämpningen av SJF:s regler i det enskilda fallet kan hindras av arbetsgivaren eller, om arbetstagaren handlar mot hans vilja, innefatta avtalsbrott.

Att SJF är medvetet om detta rättsläge framgår redan av ingressen till dess yrkeskodex, där del heter: "SJF ifrågasätter inte de ansvariga utgivarnas beslutanderätt i publiceringsfrågor eller redaktionsledningarnas självklara arbetsledande funktion. Det är emellertid SJF:s övertygelse, att varje journalist måste ta sin del av ansvaret för att sunda publicistiska principer upprätthålles och på så sätt hävda kårens anseende."

I ingressen framhålls också, vad som redan påpekats här, att PK-reglerna "som SJF ställer sig bakom" utgår främst från det tryckta ordet, medan SJF vänder sig "direkt till den enskilde journalisten i hans arbete". Längre fram uttalas som en allmän utgångspunkt: "SJF hävdar att massmedierna med kraft och oräddhet skall utöva sina samhällsbevakande funktioner. Detta skall dock ske inom de gränser som bestäms av ett allmänintresse, vilket inte får förväxlas med en nyfikenhet som kränker privatlivets helgd." Man lägger märke till att SJF liksom PK lägger särskild vikt vid "kårens anseende" och respekt för "privatlivets helgd". Betydelsen härav kan inte bestridas, men det tål att diskuteras om det täcker det väsentligaste.¹

¹ Jfr t. ex. vad som sägs i det följande om SJF:s regel om objektivitet samt om förtal, förolämpning m. m.

SJF:s yrkeskodex omfattar 16 punkter jämte vissa kommentarer. Dessa skall här redovisas med anknytning särskilt till PK-reglerna.

I fråga om *anskaffning av material* för publicering uppställs tre regler, två om intervjuer och en om bilder. Särskild hänsyn skall visas ovana intervjuobjekt. I kommentaren framhålls att en hård intervjustil kan innebära ett övergrepp mot den som har ringa eller ingen vana att yttra sig offentligt. Vidare skall intervjuare alltid försöka tillmötesgå rimliga önskemål om att få kontrollera de uttalanden som återges, och löften om manusgranskning skall hållas. Kommentaren understryker ordet rimliga: därmed är det sagt att redaktionen i sista hand har att bedöma om ett önskemål skall tillmötesgå eller avvisas. I fråga om bilder riktas en uppmaning att visa hänsyn vid fotografering och annan bildanskaffning liksom vid publiceringen, särskilt då det gäller olyckor och brott. Regelen vill enligt kommentaren å ena sidan påminna om skyldigheten att visa mänskliga hänsyn, å andra sidan öka journalisternas möjligheter att slippa uppdrag, vilkas utförande kan leda till att människor såras eller kränks.

Dessa regler ansluter väl till PK-normerna. Det är svårt att se att de skall kunna orsaka några motsättningar mellan arbetsgivare och arbetstagare. Olika bedömningar kan naturligtvis, som SJF anför, uppkomma i det enskilda fallet, om anskaffning eller publicering av en bild skall anses kränkande eller sårande. Från konflikter om publiceringen kan man emellertid bortse, eftersom redaktionsledningen ensam har att besluta och ansvara. Och då det gäller anskaffningen, närmast fotograferingsuppdrag, kan det i tveksamma fall med fog hävdas av medarbetaren, att mänskliga hänsynstagen är något som med särskild skärpa krävs i PK-reglerna och att deras hänvisning till god sed i fråga om anskaffning av material ytterligare understryker vikten av att sådana hänsyn tas i alla led av det journalistiska arbetet.

I fråga om *kontroll av uppgifter* före publicering innehåller SJF:s yrkeskodex en allmänt hållen anvisning, som direkt ansluter till PK-reglerna. Journalisten uppmanas att kontrollera uppgifter som han tänker använda, även om de redan offentliggjorts.

Även frågan om *publicering bör ske eller inte* berörs av SJF:s normer. Uppmaningar riktas till journalisten att inte ge några "löften om publiceringsförbehåll" utan redaktionsledningens godkännande och att medverka till att överenskomna publiceringstider respekteras. Det senare anknyter direkt till PK-reglerna. Med det förra torde avses löften att lämnade uppgifter inte skall publiceras. Kommentaren anger endast, att betrodna medarbetare naturligtvis kan få generellt tillstånd att ge sådana löften. Eftersom det givetvis är arbetsgivarens sak att ge sådana tillstånd, har denna anmärkning betydelse närmast på så sätt, att den gör klart att inte heller en betrodd medarbetare bör ge några utfästelser av den avsedda arten utan att ha försäkrat sig om befogenhet därtill.

Ansvar för *framställningssättet* i en tidning faller i sista hand på redaktionsledningen. Vid en konflikt härom får den enskilde journalisten vika, åtminstone om ett abstrakt juridiskt betraktelsesätt anläggs; hur förhållandena gestaltar sig i praktiken kan vara en annan sak. En av de från principiell synpunkt viktigaste pressetiska normerna i SJF:s yrkeskodex avser emellertid framställningssättet. Den anknyter till *objektivitetskravet* i PK-reglerna och lyder: "Redovisa i kontroversiella frågor de olika, rimliga versioner som kan finnas." I kommentaren framhålls att redaktionen i sista hand avgör vilka versioner som är rimliga. Regeln är betydligt mera långtgående och konkret än PK-reglernas allmänt hållna uppmaning till saktighet och objektivitet. Samtidigt som den är generell till sin avfattning, går den rentav längre än PK:s regel om brottsreportage, som endast innehåller en uppmaning att "återge båda parternas ståndpunkter". Från pressetisk synpunkt utgör SJF:s regel otvivelaktigt en viktig komplettering av PK:s.

Även frågan om åtgärder mot oriktig publicitet berörs i SJF:s yrkeskodex. Den uppmanar journalisterna att medverka till att *begäran om rättelse eller genmäle* utan dröjsmål når redaktionsledningen.

Utöver dessa regler, som direkt anknyter till och kompletterar PK:s, innehåller SJF:s yrkeskodex flera andra. Först bör nämnas en som ansluter till TU:s uttalanden om *textreklam*. Journalisterna uppmanas att hänvisa till textreklamreglerna om de anmodas att omnämna evenemang, varor, tjänster eller personer av andra motiv är rent journalistiska. Kommentaren framhåller att bedömningen, vad som är en nyhet värd att publiceras, kan variera men att "ett oefftergivligt krav på en journalistisk bedömning är att den bygger på en kritisk granskning och att den leder till en redovisning också av negativa sidor hos den företeelse (vara) som skall skildras". Detta uttalande gäller tydligen närmast verklig konsumentupplysning, en någorlunda ingående "bedömning" av en "företeelse (vara) som skall skildras". Själva den kommenterade regeln äger tillämpning även på mera ytliga reportage av utställningar och liknande liksom på mera kortfattade omnämmanden, som även de kan innefatta värdefull reklam.

Den citerade kommentaren kan föranleda frågan, om skyldighet skall anses föreligga att nämna småfel etc., som journalisten finner oväsentliga jämförda med varans fördelar. En riktig inställning är sannolikt att stor varsamhet bör visas, då man ger uttryck för en rent positiv bedömning, även om den framstår som väl underbyggd. Man får tänka på det intryck framställningen gör och de måhända obefogade misstankar den kan väcka om att tidningens integritet åsidosatts. Vid tolkningen av regeln i fråga är det också viktigt att hålla fast vid att det gäller kommersiell reklam i egentlig mening. En helt annan syn anläggs på recensioner av litteratur, utställningar och andra offentliga evenemang. Som skall närmare visas i det följande utgår opinionsnämnden i praxis från att subjektiva omdömen, vare sig ensidigt positiva eller motsatsen, är tillåtna inom mycket vida ramar i sådana framställningar.

Anknytning till textreklamreglerna har också en punkt i SJF:s yrkeskodex som uppmanar journalisterna att inte utan redaktionsledningens tillstånd acceptera inbjudningar till resor, fester och liknande som följer av anställningen. Andra punkter förbjuder journalisterna att använda sin ställning till att utöva påtryckning eller skaffa sig privata förmåner samt uppmanar dem att inte åta sig uppdrag utanför tjänsten, som kan missännliggöra deras ställning som fria och självständiga journalister.

Reglerna om textreklam åsyftar, att journalisten inte skall ge vika för påtryckningar att ge publicitet i fall där sådan inte bör ske. Det förtjänar nämnas att SJF:s yrkeskodex även tar upp det motsatta fallet. En uppmaning har intagits att *inte ge efter för påtryckningar att hindra eller inskränka berättigad publicitet.*

Punkten om uppdrag utanför tjänsten ledde över till avtalsfrågor som berörs i SJF:s normer. Några viktiga bestämmelser i nu gällande *kollektivavtal* bör nämnas, innan framställningen går vidare till återstående regler i SJF:s yrkeskodex. I paragrafen om "medarbetares ställning" regleras först rätten att ha *uppdrag vid sidan av tjänsten*. Det sägs bl. a. att medarbetare inte får utan företagsledningens tillstånd medarbeta i annan dags- eller veckotidning och inte heller anta andra uppdrag vid sidan av arbetet, som kan inverka hinderligt på detta, dock att tillstånd i sistnämnda fall inte får vägras utan att särskilda skäl föreligger. Längre fram tilläggs att medarbetare inte får hindras att i annan tidning *framföra sin mening* i ekonomiska, politiska och kulturella frågor, om hans åsikt inte kan komma till uttryck i den tidning, där han är anställd. Om *upphovsrätt* föreskrivs bl. a. följande. Medarbetare överlåter åt företaget all rätt att publicera text- och bildmaterial som han utarbetar i samband med sin tjänst hos företaget och för vilket upphovs- eller fotografirätt enligt lag kan åberopas. Från några smärre undantag kan bortses här. Medarbetares verk får emellertid inte "utnyttjas på ett sätt som är kränkande för upphovsmannens journalistiska anseende". Av denna punkt följer en begränsning av redaktionens rätt att ändra i medarbetarnas framställning.

Den aktuella paragrafen i kollektivavtalet avslutas med en bestämmelse av väsentlig betydelse i detta sammanhang: "Medarbetare får icke åläggas att *skriva mot sin övertygelse* eller utföra förödmjukande uppdrag." Det första ledet är värt att observeras. En journalist är till synes bättre ställd än en vanlig tjänsteman, till vars självfallna plikter ofta hör att skriva enligt sina överordnades övertygelse, inte sin egen. Mot denna bakgrund är det förklarligt att detta led hålls isär och inte hänförs under förödmjukande uppdrag. Med hänsyn till det allmänna objektivitetskravet torde denna punkt närmast ha avseende på ledare och recensioner.

Större betydelse från de här aktuella synpunkterna har föreskriften om *förödmjukande uppdrag*. Till denna anknyter SJF:s yrkeskodex som därunder hänför "sådana som uppenbart strider mot andan i journalistavtalet,

SJF:s kodex, PK-reglerna och textreklamreglerna". Denna tolkning är mycket naturlig, men det måste likafullt fasthållas vid att det är en tolkning som ena avtalsparten deklarerat ensidigt. Med hänsyn till dess betydelse från pressetisk synpunkt är det en brist, att den inte intagits i avtalet. Rättsläget har uppmärksammats och föranlett följande kommentarer till den aktuella punkten: "Det kan förutses, att här kan uppstå tolknings tvister, men sådana bör i de flesta fall kunna lösas inom redaktionen eller genom lokal förhandling. Går inte det, får frågan föras till förbundsstyrelsen och eventuellt till central förhandling med arbetsdomstolen som sista instans."

Det väsentliga innehållet i SJF:s yrkeskodex är härmed genomgången. I kommentarens ingress framhålls att reglerna är kortfattade och måste vara det om de skall göra tjänst som minnesregler. De kan inte inrymma förklaringar och exemplifieringar som ger svar på tolkningsfrågor. Det står emellertid klart att normerna inte bara utgör en värdefull "uppföljning" av PK:s och TU:s regler utan även ger ett par viktiga kompletteringar, främst genom den särskilda objektivitetsregeln om redovisning av alla rimliga versioner i en kontroversiell fråga samt genom tolkningen av kollektivavtalets föreskrift av förödmjukande uppdrag.

Pressens opinionsnämnd

Från reglerna för god sed övergår framställningen härmed till de organ som är satta att övervaka, att god sed iakttas, och börjar då med opinionsnämnden. Den inrättades som nämnts redan 1916, men verklig betydelse har den fått först under de senaste decennierna. Namnet har behållits fastän det idag är något vilseledande. Den förlorade sin karaktär av intern hedersdomstol för pressen 1969. Endast hälften av medlemmarna tillhör pressen. Då dessutom ordföranden, som enligt fast praxis är "utomstående", har utslagsröst, kan det rentav sägas att pressen befinner sig i minoritet i nämnden.

Redogörelsen i detta avsnitt begränsar sig till *processuella frågor* medan praxis behandlas i nästa avsnitt. Här följs dispositionen att "yttre" frågor om organisation, förfarande och beslut behandlas först och "materiella" frågor om vad som kommer under prövning redovisas sist.

För nämnden finns särskilda *stadgar* som antogs 1969. Enligt sista paragrafen i dessa kan fråga om ändring av grunderna för nämndens sammansättning eller verksamhet väckas av nämnden själv eller av Pressens samarbetsnämnd och avgöras av samarbetsnämnden efter hörande av ordföranden i Sveriges advokatsamfund samt den av riksdagens tre JO som tillagts vissa uppgifter enligt stadgarna.

Om nämndens *sammansättning* gäller följande. Den består av ordförande och fem ledamöter. Ersättare för ordföranden är en förste och en andre vice ordförande. För var och en av de övriga ledamöterna finns två supp-

leanter. PK, SJF och TU utser vardera en ledamot jämte två suppleanter. Vid förfall för både ledamot och hans suppleanter förordnar vederbörande organisation en tillfällig ersättare. En JO — i praktiken den som är äldst i tjänsten — samt ordföranden i Sveriges advokatsamfund utser gemensamt två ledamöter jämte fyra suppleanter. Vägledande för sistnämnda val bör enligt stadgarna vara att vederbörande skall ha förankring hos allmänheten, företrädesvis genom anknytning till det fria folkbildningsarbetet eller andra folkrörelser, arbetsmarknadens parter, konsument- eller näringslivsorganisationer eller liknande samt att de inte får stå i beroendeförhållande till tidningsföretag eller till pressens organisationer. De på dessa sätt utsedda fem ledamöterna och tio suppleanterna utser gemensamt ordförande och vice ordförande. Dessa bör enligt stadgarna väljas bland jurister som innehar eller innehaft domarämbete. I praxis har dessa uppdrag alltid anförtrotts nuvarande eller förutvarande ledamöter av Högsta domstolen.

Nyheter 1969 var nämndens utökning med en andre vice ordförande samt ledamöter utanför pressens egen krets. Sistnämnda "lekmannainslag" infördes inte utan tvekan på sina håll. Vem som borde utse dessa ledamöter var också föremål för åtskillig diskussion, innan man nådde den lösning som redovisats här.

För samtliga är *mandattiden* två år. Den börjar för ledamöterna och deras suppleanter löpa den 1 juli. De bör enligt stadgarna väljas minst två månader före ny mandatperiods början.

Nämnden utser en *sekreterare* vars stadgeenliga uppgift är att efter ordförandens anvisningar bereda ärendena, föra protokoll och besörja övriga expeditionsgöromål. Uppdraget är f. n. förenat med redaktörskapet för Pressens tidning, som utges av TU.

Om handläggningen av klagörenden innehåller stadgarna inga närmare föreskrifter. Två förhållanden av grundläggande betydelse kan emellertid slås fast. *Förfarandet är helt skriftligt och utredningen i ärendena ankommer på parterna.* Frågan om införande av ett visst inslag av muntlighet, eventuellt även viss offentlighet, har diskuterats, bl. a. av publicitetsskadekommittén 1956—1957. Denna förordade att nämnden skulle kunna efter eget beprövande och med parternas medgivande inkalla anmälaren eller ombud för denne samt den anmälda tidningens ansvarige utgivare till muntligt förhör. Ett sådant förfarande skulle enligt kommitténs åsikt kunna möjliggöra ett ökat förtroende för nämnden i många fall. Tanken på offentlighet avvisades däremot, främst med hänsyn till att anmälaren ofta är angelägen om att ärendet inte skall tilldra sig allmän uppmärksamhet. Förslaget om muntlighet förverkligades inte, och frågan togs inte upp i förarbetet på 1969 års reform. Mot muntliga förhandlingar har i debatten främst anförts, att ett sådant förfarande skulle kunna leda till en allför domstolsmässig ordning. Även kostnadsfrågor aktualiseras naturligtvis.

I fråga om utredningar innehåller stadgarna en från äldre föreskrifter hämtad punkt som säger, att sådana ”i mera allmän mening” inte ingår i nämndens uppgifter. I själva verket har all egentlig utredning ankommit på parterna. Den beredning, som verkstälts av sekreteraren och som ofta utöver att besörja skriftväxling inneburit personliga kontakter med parterna, i vissa fall av rätt betydande omfattning, har emellertid naturligtvis haft stor betydelse för att klarlägga frågeställningarna. För eventuella brister i underlaget för ett utslag har dock nämnden och dess sekreterare inte med fog kunnat klandras. Detta bör särskilt framhållas eftersom det i vissa fall framgått av debatt, som uppstått efter ett utslag, att utredningen varit ofullständig. I sådana fall har den tidning som fällt — det är naturligtvis närmast i sådana fall som debatt uppkommit — haft sig själv att skylla, något som likväl inte alltid iakttagits.

Reformerna 1969 har medfört rätt genomgripande *ändringar av arbetsrutinerna*. En redogörelse för handläggningsgången enligt det äldre systemet lämnades i en bilaga till sanktionskommitténs betänkande 1968. Fyra viktiga nyheter har införts som påverkar arbetssättet. En av dessa är utökningen av nämnden från fyra till sex ledamöter genom införande av *lekmannarepresentanter*. Än viktigare är inrättandet av posten som *allmänhetens pressombudsman*. Ordningen för väckande av talan hos nämnden har därigenom ändrats, och åtskilligt beredningsarbete torde komma att överföras från sekretariatet till ombudsmannen. Dessa frågor skall beröras i det särskilda avsnittet om ombudsmannen men förbigås tills vidare. Viktigt är också att man *slopat både den expensavgift och den förbindelse att inte väcka talan vid domstol som tidigare förutsattes från anmälarens sida* för att hans talan skulle tas upp till prövning. Båda de sistnämnda hade länge kritiserats, inte minst inom pressen själv, som onaturliga begränsningar av allmänhetens möjligheter att anlita pressens hederdomstol. Expensavgiften utgjorde under senare år 75 kronor. En anmälare kunde emellertid befrias från att erlægga avgift om han saknade medel. Förbindelsen att inte väcka tryckfrihetsåtal infördes redan 1926 och avskaffades med något större tvekan är expensavgiften. I sanktionskommittén reserverade sig en ledamot mot förslaget att slopa den.

Läget är alltså numera att opinionsnämndens uttalande kan läggas till grund för talan inför domstol eller åtminstone åberopas som stöd för sådan talan. Det var närmast olust inför denna utsikt och farhågor för att nämnden skulle påverkas att anlägga ett alltför snävt juridiskt betraktelsesätt som motiverat förbindelsen. Mot denna talade emellertid bl. a. att anmälaren gick förlustig rätten att kräva skadestånd, eftersom nämnden saknar befogenhet att ålägga sådant. Emellertid får det i efterhand konstateras, att det var i hög grad tveksamt om förbindelsen verkligen skulle ha betraktats som rättegångshinder av domstol. Som genomgången av praxis kommer att visa har inte heller nämnden kunnat undgå att anlägga samma

slags bedömningar som domstol. Mängder av klagomål har nämligen i själva verket avsett sådant som likaväl kunnat prövas av domstol, främst förtal och förolämpning. Det har självfallet inte varit möjligt att i sådana fall bortse från en juridisk bedömning, med risk för ett mildare etiskt än rättsligt avgörande.

Utvecklingen får visa vilka arbetsrutiner som stabiliserar sig inom nämnden med det nya systemet. Detta kan inte överblickas ännu. Klart är emellertid att skriftligheten inte kan kompletteras med muntlighet utan särskilda överväganden genom en ny utredning. Det kan också slås fast — och är f. ö. rätt självklart — att det förhållandet *att en tidning inte ingår i svaromål inte utgör hinder för handläggningen*. Flera exempel finns på att tidningen vägrat svara. Det är dock dess bättre sällsynt. I ett fall 1969 där tidningen friades i sak, uttalade nämnden, att den ansåg det "klart stridande mot god publicistisk sed", att tidningen inte ingått i svaromål (PK 1970: 23).

För *beslutförhet* krävs att sex ledamöter eller ersättare är närvarande: ordföranden eller en vice ordförande, två "lekmannarepresentanter" och en av dem som utsetts av var och en av de tre pressorganisationerna. Suppleanterna har rätt att närvara och delta i överläggningarna även om de inte inträtt i ledamots ställe men kan naturligtvis endast i sistnämnda fall vara med om att besluta. Ingen som företräder eller är anställd hos den tidning, som ett ärende gäller, får delta vid behandlingen. Om så anses lämpligt kan ett ärende "utsättas till avgörande" av nämndens samtliga ledamöter och suppleanter.

Vid *omröstning* har varje deltagande en röst. Den fungerande ordföranden har utslagsröst vid lika röstetal. Stadgarna anger särskilt att *enhällighet bör eftersträvas*. Om delade meningar råder inom nämnden kan ordföranden, för att söka åvägabringa enighet, ajournera ärendet. Åtminstone tidigare var praxis att ett av ordföranden utarbetat förslag till utslag förelåg vid sammanträdet och tjänade som underlag för överläggningarna. Om enighet inte kan nås får reservation avges.

Nämndens utslag är *offentliga*. Enskilda ledamöters vota bör däremot enligt föreskrift i stadgarna inte yppas. Tidare gällde att utslag var offentligt om inte parterna förlikningsvis överenskommit annat. Närmast som ett kuriosum kan nämnas att redovisningen av nämndens verksamhet i PK:s årsböcker under de senaste 15 åren endast upplyser om ett fall där ett uttalande hemlighållits (PK 1965: 30). Det antecknas att ärendet, i vilket tidningen friats, "av hänsyn till klaganden" inte offentliggjorts.

Stadgarna anger att nämndens "domsmedel" är *opinionsuttalande*. En fråga som diskuterats livligt gäller om nämnden bör ha rätt att knyta ekonomiska sanktioner till fällande utslag. Vid 1969 års reform nåddes såttillvida en positiv lösning på denna fråga som nämnden gavs befogenhet att ta ut *expeditionsavgift* i vissa fall. Denna avgift har karaktären av ett slags

normerade böter. Den utgår med 500, 1 000, 1 500, eller 2 000 kronor, beroende på antalet förseelser tidningen begått och tiden mellan dessa. Förslag om införande av denna avgift framfördes under remissbehandlingen av sanktionskommitténs betänkande. Kommittén hade inte övervägt ett sådant system. De regler som antagits innehåller följande. Nämnden har rätt att ta ut avgift av en tidning som befunnits skyldig till "allvarligare kränkning av god publicistisk sed". Första gången utgår ett "grundbelopp" på 500 kronor, lika för alla tidningar som fällts för "en kvalificerad förseelse mot god publicistisk sed". Vid upprepade "anmärkningar" mot samma tidning inom ett år från införandet av det första av nämnden klandrade meddelandet höjs avgiften. Andra gången utgår 1 000 kronor, tredje gången 1 500 kronor samt fjärde och följande gånger 2 000 kronor. För varje år som förflyter efter införandet av "ett klandrat meddelande" sänks avgiften med 500 kronor, dock lägst till grundbeloppet. "Klandras tidningen där- efter ånyo för meddelande som publicerats innan nytt helt år förflutit efter det senast klandrade införandet" stiger avgiften åter med 500 kronor, dock högst till 2 000 kronor.

Grundtankarna med detta system är klara och fordrar ingen närmare utläggning. Reglerna lider emellertid av två brister i fråga om avfattningen. Till att börja med talas det flera gånger om klandrade "meddelanden" resp. det klandrade "införandet". Men vad som klandras av nämnden är ofta motsatsen: att tidningen *inte* infört en rättelse eller ett genmäle eller själv vidtagit åtgärd för att lägga till rätta en publicerad felaktighet. Det synes naturligt att vid tidsberäkningen i sådana fall ta fasta på det meddelande som bort föranleda rättelsen eller genmälet.

Vidare talas i de första båda meningarna om en "allvarligare" kränkning resp. en "kvalificerad" förseelse. I fortsättningen återkommer inte sådana förstärkningsord. Hur skall nämnden förfara, om en tidning, inom ett år efter det den fällts för ett allvarligt övertramp och ålagts avgift med 500 kronor, begär låt säga ytterligare tre förseelser, som nämnden dock inte klassificerar som allvarliga? Om man anser att första meningen styr, så att förutsättning för avgift alltid är att förseelsen är kvalificerad, skall ingen avgift alls utgå i de tre senare fallen. Om man däremot anser att tidningen "kommit in i avgiftsklass" genom det första utslaget, skall avgift utgå med 1 000, 1 500 och 2 000 kronor i de tre senare fallen. För båda ståndpunkterna kan skäl anföras. Det förefaller som om övervägande skäl talar för den förra från juridisk synpunkt men för den senare från saklig synpunkt.

Det kan vara av intresse att söka klassificera nämndens utslag med hänsyn till bedömningens skärpa. Tar man 1968 års utslag, sammanlagt 49, finner man att 14 var helt friande. Sex var i huvudsak friande men innehöll något smärre påpekande eller att nämnden fann sig kunna "låta bero" vid medgivande eller förklaring. Av de återstående var 21 fällande utan

särskilt skarpa ordalag, dock att i tre uttalades att visst förfarande stod i "klar" strid med god sed. Åtta slutligen innehöll uttalanden att allvarlig kränkning av god sed förekommit. Årgången förefaller i stort sett representativ för senare år. Betraktar man avgiftsreglerna mot denna bakgrund kan man säga följande. Om avgift endast skulle ha tagits ut i de åtta "allvarliga" fallen, eventuellt också i de tre "klara" fallen, d. v. s. om den första av de förut anförda båda tolkningarna anses riktig, förefaller införandet av avgifter ha varit mest ett slag i luften. Att högre belopp än 500 kronor nås måste bli ett sällsynt undantagsfall. Goda sakliga skäl talar för den andra tolkningen, tillämpad så att avgift inte skulle ha utgått i de sex fall, där nämnden friade i huvudsak. Praxis blir uppenbarligen av intresse att följa. Att reglerna ställer ökade krav på avfattningen av utslagen är tydligt.

Utgångspunkten för sanktionskommitténs arbete var en motion till TU:s vårmöte 1967 om prövning av ett system med *upplageböter* för tidningar som fälls av opinionsnämnden. Kommittén avstyrkte en sådan ordning främst därför att vare sig den uppkomna skadan eller tidningens ekonomiska bärkraft står i proportion till upplagan. Ett sådant system skulle också bli svårt att utforma med hänsyn till den stora spännvidden mellan stora och små upplagor i svensk press. Regler, som skulle gälla både för tidningar med inemot 500 000 exemplar i upplaga och för sådana med under 5 000 exemplar i upplaga, skulle endera leda till för små belopp för de små tidningarna eller till för stora belopp för de stora.

Sanktionskommittén övervägde också möjligheten att ge nämnden befogenhet att ålägga tidningar att utge *skadestånd*. Även detta alternativ avvisades. Skadestånd på grund av förseelser, som innefattar tryckfrihetsbrott, borde nämnden inte befatta sig med, eftersom förbindelsen att inte gå till domstol slopades och nämnden inte borde "konkurrera" med domstolarna. Mot skadestånd på grund av rent etiska förseelser ställde sig kommittén över huvud skeptisk.

Vid remissbehandlingen av sanktionskommitténs betänkande framkom att TU och dess kretsar genomgående ställde sig avvisande till både böter och skadestånd men att både opinionsnämnden, PK och SJF uttalade större sympati för någon form av ekonomiska sanktioner. Systemet med expeditionavgift blev i detta läge en lösning som man kunde enas kring. Om det innebar en "mager" kompromiss för dem som ivrat för sanktioner beror, som framgån av det sagda, på hur reglerna tolkas. Om tankarna på böter och skadestånd blivit definitivt avskrivna eller om de kommer tillbaka återstår att se.

Framställningen kan härefter övergå till de materiella frågor beträffande opinionsnämnden som kan sammanföras i frågan: *vad kommer under nämndens prövning?* Härom kan till en början sägas följande. Vissa riktlinjer anges i stadgarna. Vissa principer framgår också av praxis, dock

att det är i viss mån osäkert i vad mån äldre praxis fortfarande kan anses giltig efter 1969 års reform. Väsentligt är emellertid att *opinionsnämnden har rätt att i sista hand fritt avgöra vad som skall prövas*. Gällande stadgar innehåller följande föreskrifter som nästan ordagrant går tillbaka på vad som gällde tidigare: "Nämnden äger i särskilda fall pröva mål även under andra förutsättningar eller i annan ordning än ovan sagts. Nämnden avgör jämväl huruvida ett anmält mål skall upptagas till behandling eller ej. Nämnden har obetingat rätt att, även efter påbörjad handläggning, visa ett mål ifrån sig." Dessa regler måste hållas i minnet vid studium av nämndens praxis. Exempel på tillämpningen skall lämnas i det följande.

Den första fråga som bör ställas i detta sammanhang är: *vilka tidningar kan komma under nämndens prövning?* De äldre föreskrifterna talade om "tidningar med allmänt innehåll" och uteslöt i princip "tidskrifter, fackorgan, litterära eller nöjes- och förströelsepublikationer". Praxis gick emellertid härutöver. Från de sista åren före 1969 kan nämnas ärenden rörande Jaktmarker och fiskevatten (PK 1964: 6), Sulky och sadel (PK 1967: 3), Judosport (PK 1967: 10), Konditoribranschen (PK 1967: 41) och Felix, tidskrift för kattvänner (PK 1969: 9). Vid ett tillfälle prövades rentav en tidning på ett främmande språk, som utkom i Sverige, nämligen den lettiska *Latvju Vārds* (PK 1966: 15). De problem, som kan uppkomma med detta varierande sortiment av publikationer, belyses av följande uttalande i ett ärende om tidningen Geysers: "Även om hänsyn tas till den egenartade karaktären av ifrågakarande publikation, måste anses att X genom vad som förekommit åsidosatt publicistisk anständighet" (PK 1965: 14). Det alldeles övervägande antalet ärenden har emellertid gällt dagliga tidningar, endast ett mindre antal veckotidningar och några få tidskrifter av den exemplifierade karaktären. Dagspressen svarade t. ex. för 39 av 43 ärenden 1967, för 44 av 49 ärenden 1968 och för 52 av 60 ärenden 1969.¹

De nya stadgarna anger att nämnden prövar ärenden rörande "all periodisk press som tillhandahålles allmänheten genom abonnemang eller lösnúmerförsäljning eller som på annat sätt är tillgänglig för envar". Detta innebär tydligen ett stadfästande av praxis.

Nästa fråga som bör ställas är: vilka slags frågor kan nämnden ta upp? Annorlunda kan detta uttryckas så: *vad avser nämndens prövning?* De äldre föreskrifterna definierade uppgiften som att pröva "påstående att i tidning förekommit framställning, vars offentliggörande står i strid mot hederns fordringar eller eljest ur synpunkten av pressens anseende icke bör lämnas opåttalt". De nya stadgarna presenterar nämnden som "en hedersdomstol i ärenden som gäller tillämpningen av god publicistisk sed". I anslutning till dessa allmänna uttalanden måste två påpekanden göras.

Avfattningen anger att det gäller en etisk, inte en juridisk bedömning. Verkligheten är emellertid som redan antytts delvis en annan. *Åtskilliga*

¹ Ytterligare 10 ärenden prövades 1969 men har inte refererats i PK:s årsböcker.

ärenden gäller i realiteten påståenden om tryckfrihetsbrott i form av förtal eller förolämpning. Klassiska klagogrunder är att en tidning kränkt anmälaren genom ofefogade, nedsättande påståenden eller genom smädande tillvitelser eller skrivsätt. I alla dessa fall kan anmälaren likaväl föra talan vid domstol och i händelse av framgång erhålla skadestånd och få tidningens ansvarige utgivare dömd till straff. Sedan förbindelsen att inte väcka åtal tagits bort, utgör detta en större realitet än tidigare. Ett fällande utslag av opinionsnämnden — och en mängd sådana har förekommit som i sak inneburit konstaterande av tryckfrihetsbrott — kan läggas till grund för talan inför domstol. Vid detta förhållande är det en fiktion att påstå, att nämnden anlägger ett rent pressetiskt betraktelsesätt. Det vore självfallet olyckligt för nämndens auktoritet, om domstol fällde för förtal eller förolämpning, där nämnden friat. I motsatsen ligger däremot ingenting märkligt. Själva syftet med en hedersdomstol är att åstadkomma en sanering inom gällande lagstiftnings ram, bl. a. för att undgå skärpt lagstiftning. Men en förutsättning för att inte olyckliga kollisioner mellan domstol och hedersdomstol skall uppstå måste vara, att den senare överväger hur den förra kan väntas döma.

Om man lämnar det tryckfrihetsrättsliga inslaget åt sidan och begränsar sig till de rent etiska frågor som kommer under bedömning, finner man att en viss begränsning måste göras och också har gjorts i praxis. Nämnden kan inte rimligen syssla med allt som kan hänföras till god sed inom tidningsvärlden, knappast ens med allt som avhandlas i PK:s publiceringsregler. Man måste lägga särskild vikt vid att stadgarna talar om god *publicistisk* sed. Det bör alltså gälla *det tryckta ordet* vad som publicerats och, såvitt gäller rättelser och genmälen, vad som inte publicerats. Detta har också alltid iakttagits av nämnden. Klagomål som gäller *anskaffning av material* *prövas inte* enligt en sedan länge hävdad princip. Detta har flerfaldiga gånger uttalats av nämnden (se t. ex. PK 1961 s. 24, 1963: 3 och 11, 1964: 4, 1968: 40, 1969: 23 och 36). Sedan PK-reglerna 1967 upptagit en särskild punkt om metoderna vid anskaffning av material, kunde det möjligen ifrågasättas om en ändring av praxis borde ske. Det synes i vart fall inte ännu ha blivit fallet, såsom vissa utslag från senare tid visar.¹ Härför talar goda skäl. En prövning av sättet att skaffa material skulle ställa väsentligt större krav på utredningsresurserna och skulle också lätt kunna hindras av reglerna om anonymitetsskydd för författare och meddelare. En annan PK-regel, vars tillämpning inte kan prövas av opinionsnämnden, är den som uppmanar att inte hindra polisens arbete vid brottsutredning.

¹ Man kan möjligen fästa sig vid följande skrivning i ett utslag 1969 (PK 1970: 8) som kan antyda en glidning i praxis: "Vad först angår händelseförloppet vid det besök som tidningens medarbetare avlade hos anmälaren står påstående mot påstående. Nämnden tar inte ställning till klagomålet i denna del." Sannolikt har någon ändring i principfrågan inte avsetts.

Vid sin prövning är nämnden *obunden av formella regler för vad som skall anses som god sed*. Vare sig PK:s publiceringsregler, TU:s uttalanden om textreklam eller SJF:s yrkeskodex är bindande för nämnden, fastän dessa normer allmänt uppfattas som uttryck för god sed. Det händer emellertid inte sällan att nämnden åberopar PK-reglerna i sina utslag.

Det kan naturligtvis diskuteras, om inte en av de tre pressorganisationerna gemensamt sammanställd regelsamling kunde vara av värde. Tanken har emellertid aldrig tagits upp på allvar. De äldre föreskrifterna för opinionsnämnden angav särskilt att denna borde "i sina överläggningar och beslut ledas endast av naturlig opartisk uppfattning utan formalistiskt tvång". Sanktionskommittén uttalade att denna frihet från formalism torde ha varit en styrka för nämnden och att några egentliga olägenheter för pressen eller allmänheten inte heller kunde sägas ha uppkommit genom frånvaron av närmare bestämmelser. Kommittén fann därför att nämnden även framdeles borde "behålla sitt fria mandat för att utan regeltvång kunna tolka principerna för god journalistik genom sina uttalanden".

En fråga av stor praktisk betydelse gäller *vem som har rätt att klaga hos nämnden*. Stadgarna anger att ärenden kan tas upp på anmälan av allmänhetens pressombudsman eller, om denne lämnat klagomål utan åtgärd, av klaganden under förutsättning att saken rör denne själv. Tillkomsten av ombudsmannabefattningen innebar en viktig förändring. Tidigare praxis innebar i princip, att ett ärende endast togs upp på klagan av någon som direkt berördes av den påtalade framställningen. Vidgningen av klagorätten begränsas emellertid i praktiken genom en föreskrift i instruktionen för ombudsmannen, att han måste ha "skriftligt medgivande från den närmast förfördelade" innan han hänskjuter ett ärende till nämnden. Innebörden härav skall granskas i nästa avsnitt.

Kännedom om hittillsvarande praxis är av värde som en bakgrund till framställningen om ombudsmannen. En översikt skall därför lämnas.

Grundregeln var alltså att anmälaren måste vara personligen berörd för att hans klagomål skulle tas upp. Var denna förutsättning uppfylld, spelade det ingen roll om klaganden var en enskild person, en organisation, ett företag eller annan juridisk person. Då en socialvårdskonsulent anmälde en tidning för en serie artiklar om verkställigheten av ett beslut om omhändertagande av ett barn, upptogs anmälan inte av nämnden, eftersom det inte gällde någon åtgärd av anmälaren. Men då barnavårdsnämnden därefter tog upp anmälan som sin, prövades ärendet (PK 1955 s. 14). En artikel om vissa förhållanden vid ett hotell prövades inte på anmälan av ett par hyresgäster där, eftersom dessa inte berördes personligen (PK 1965: 4) o. s. v.

Av särskilt intresse är huvudregelns tillämpning på *klagomål av organisationer*. Under senare år syns dessa i större utsträckning än tidigare ha fått klaga över kränkningar av "kåren" eller av de intressen de haft att värna. Ett antal exempel ur den rika praxis får belysa avvägningarna. Då en för-

ening anmälde en artikel för att den innebar "en svår diskriminering av föreningens medlemmar", uttalade nämnden 1956, att föreningen inte fick föra talan mot tidningen "i den mån denna uttalat sig om föreningens medlemmar", och prövade endast vad som "kunde anses ha riktat sig mot föreningen som sådan" (PK 1957 s. 20). Då ett "förbund av yrkesmän" anmälde en tidning för att den lagt vissa yttranden i munnen på en person som felaktigt uppgetts ha samma yrke som föreningens medlemmar, uttalade nämnden 1960, att förbundet inte ägde föra talan mot uttalanden som riktat sig mot enskild medlem eller "som skulle kunna anses nedsättande för kåren i dess helhet". På grund härav och då artikeln "inte riktade sig mot förbundet självt eller dess verksamhet" prövades inte anmälan (PK 1961 s. 31). En annan gång anfördes klagomål mot en artikel som gick ut på att valförsändelser från vissa partier inte utdelats från ett postkontor. Klagan av de berörda posttjänstemännen prövades men inte en anmälan av postmannaförbundet (PK 1962 s. 32). Liknande uttalanden gjordes i ett ärende 1962, där klagan fördes av tullmannaförbundet. Ärendet prövades endast i viss del. Därvid anförde emellertid nämnden bl. a. att artiklarna "icke rimligen kunnat uppfattas som ett angrepp på tullmannakåren som sådan" (PK 1963: 10). Samma år uttalade nämnden på klagan av en korvhandlareförening, att ett uttalande som återgetts i en tidning inte kunde "anses innefatta någon beskyllning mot korvhandlare i allmänhet" (PK 1963: 27). Nästa år kritiserade nämnden på klagan av ett förbund en artikel därför att den "lätt kunnat ge läsarna den uppfattningen att de allra flesta minkuppfödare vore skattefuskare" (PK 1964: 13).

En ytterligare liberalisering synes ha skett under de senaste åren. Ett ärende 1965 gällde en anmälan av Svenska Petroleum Institutet mot ett tidningsuttalande, att "den som kände branschen" visste att en uppgift (av en anonym person) var lögn. Härigenom förmenades tidningen ha generellt beskyllt branschens folk för att ljuga. Nämnden uttalade att fog inte visats för den beskyllning för lögnaktighet som framstälts och att det kränkande uttalandet stred mot god sed (PK 1966: 14). Ett ärende 1968 gällde en anmälan av lärarförbundet mot en artikel med stark kritik mot ett bildmaterial som uppgavs ha använts vid undervisning i en klass på grundskolans högstadium i Härnösand (PK 1969: 28). Med hänsyn till dessa lokaliseringsuppgifter kunde artikeln enligt nämnden inte anses "kränkande för lärarkåren såsom helhet". Likafullt kritiserades tidningen för att den utan belägg gett intryck av att materialet i fråga framstälts av någon lärare och använts i undervisning. Då en representant för lärarna fått komma till tals dagen efter, lät nämnden dock bero. Ett annat ärende samma år gällde ett referat av ett mål vid Arbetsdomstolen (PK 1969: 17, jfr 1970: 54). På talan av lasttrafikbilägareförbundet uttalade nämnden bl. a. att det stod i klar strid mot god sed att inte upplysa om en lagändring som skett och var känd för artikelförfattaren. Det anmärktes också att fel firma uppgetts som sva-

randepart men att detta senare rättats och beklagats av tidningen. I ännu ett ärende 1968 prövades en anmälan av prästförbundet, som ansåg att prästkåren hade skandaliserats genom att ordet "präst" använts på en löpsedel och i en artikelrubrik, fastän framställningen inte gällde en präst inom svenska kyrkan (PK 1969: 35).

Att artiklar som gäller branscher e. d. kan påtalas av vederbörande branschorganisation utgör däremot endast en tillämpning av huvudregeln. Exempel ges under senare år från bl. a. försäkrings- och motorbranscherna (PK 1967: 45 och 1969: 44). En mera liberal tillämpning synes det däremot ha inneburit, då nämnden 1966 prövade en anmälan av diabetesförbundet mot en tidskriftsartikel, som förmenades innebära propaganda mot insulinbehandling (PK 1967: 25). Nämnden fann artikeln i vissa delar ha varit olämpligt avfattad och erinrade om vikten av varsamhet vid uttalanden som kan uppfattas som rådgivning mot allvarliga sjukdomar.

I detta sammanhang bör erinras om PK-reglernas påpekande, att *nedsättande publicitet om yrkesgrupper etc. kan vara kränkande för de enskilda medlemmarna*. I enlighet härmed prövade nämnden t. ex. 1967 en anmälan av en bokförsäljare mot en löpsedelsrubrik, som förmenades vara kränkande för yrkeskåren (PK 1968: 35). Nämnden fann att rubriken visserligen inte var "kränkande för bokförsäljarkåren som sådan" men väl "varit alltför kategoriskt avfattad". Att samma princip naturligtvis gäller även för juridiska personer framgår av ett ärende 1966, där nämnden prövade en anmälan av en enskild THX-förening mot en artikel som enligt utslaget "uppenbarligen avsåg de s. k. patientföreningarnas verksamhet i allmänhet" (PK 1967: 23). Då en klandrad artikel däremot avsåg en enskild medlem av Jehovas vittnen, inte sekten som sådan, upptogs inte klagan av en annan medlem (PK 1966: 6).

Ett inte ovanligt specialfall är att enskild *näringsidkare anser sig lida förfång i sin verksamhet* genom publicitet om en konkurrent, genom oriktig eller ofullständig konsumentupplysning eller liknande. Flera exempel ges på att sådana anmälningar prövats. Endast ett finns på att klaganden getts rätt (PK 1968: 20). En rubrik om en butiksnedläggelse ansågs ha kunnat ge intrycket, att det gällde anmälarens affär. Fastän rätta förhållandet framgick av artikeln, borde ett tillrättaläggande ha införts. I ett annat fall ogillades klagomål mot en artikel, som rekommenderade elastiska stödstrumpor till betydligt högre pris än dem klaganden saluförde, med motiveringen bl. a. att klagandens fabrikat inte varit kända för tidningen (PK 1965: 28). Ett uttalande av mera principiell innebörd gjordes av nämnden 1966. Ärendet gällde en anmälan av en bilfirma mot en tidningsartikel med uppgifter om kraftiga prissänkningar på bl. a. SAAB, som genomförts av bilvaruhuset BIVA (PK 1967: 6). Tidningen invände mot klagandens behörighet och hävdade, att syftet med nämndens verksamhet löpte risk att snabbt förfelas om exempelvis en i pressen framförd kritik mot en vara vilken som helst skulle

kunna leda till att vilken affärsinnehavare som helst, som saluförde varan, bedömdes som målsägande. Nämnden uttalade att "i förevarande fall bolaget i dess egenskap av auktoriserad återförsäljare av SAAB" var "på sådant sätt berört av uppgifterna" i artikeln, att denna kunde påtalas av bolaget. Med utförlig motivering friades tidningen därefter utom i en detalj.

Som förut nämnts har nämnden rätt att vägra prövning även där formell klagorätt kan anses föreligga. Detta sker naturligtvis endast sällan och bara om särskilda skäl föreligger. Ett sådant kan vara att saken är för bagatellartad (t. ex. PK 1955 s. 14 nederst), ett annat att alltför lång tid gått sedan den klandrade artikeln publicerades (t. ex. PK 1960 s. 27 nederst). Ett uppmärksammat fall från senare år gällde en anmälan av spanske ambassadören mot en artikel om general Franco (PK 1966: 4). Med en utförlig motivering, som anknöt till riksdagsbehandlingen av ett förslag till ändring i TF 1964¹, avgav nämnden en principförklaring av innebörd, att den inte tar upp frågor om ärekränkning mot statsöverhuvud eller regeringsmedlem i främmande stat.

De föreskrifter, som gällde till 1969, upptog en särskild punkt om det fall, att en *anmälan offentliggjorts innan ärendet slutbehandlats* av nämnden. Denna skulle då på framställning av svaranden särskilt avgöra om målet borde avvisas "med hänsyn till offentliggörandets avvägbringande och verkan". I ett fall där avvisning skedde på denna grund (PK 1962 s. 35) avgav nämnden följande principförklaring: "Syftet med denna regel är uppenbarligen att undvika att innehållet i en anmälan till nämnden görs till föremål för polemik i pressen medan ärendet beror på nämndens prövning. Om en anmälare väljer utvägen att på sätt som skett genom insändare eller annorledes genom pressen vädja till allmänhetens uppfattning i saken, får han med andra ord därmed anses ha avstått från att anlita opinionsnämnden som hedersdomstol i frågan." Samma synpunkter kan naturligtvis alltjämt hävdas.

De äldre föreskrifterna innehöll också en punkt, enligt vilken *anmälan av publicist, därför att han blivit angripen i och för publicistiskt författarskap*, som regel inte skulle prövas annat än om även svaranden på förfrågan hänsköt saken till nämnden. Åtskilliga exempel finns på tillämpningen av denna regel (PK 1961: 1, 1963: 32, 1965: 16 och 17 m. fl.). Även denna princip kan komma att vidhållas i praxis fastän den inte formellt upptagits i de nya stadgarna. I fråga om personliga angrepp har publicister alltid varit likställda med andra enskilda och sålunda klagoberättigade enligt vanliga normer (se t. ex. PK 1962 s. 27, 1963: 24 och 1969: 18).

Att *en tidning anmält en annan* har förekommit flera gånger. En tidning har sålunda förklarats ha grovt förbrutit sig mot publicistisk anständighet genom att beskylla en ortskollega för att ha "lejt" en person för att utföra en provokation mot polisen (PK 1963: 17). I ett par fall har tidningar kland-

¹ Prop. nr 133, KU nr 13.

rats för artiklar om nedläggning eller försäljning av konkurrenter (PK 1968: 18 och 1969: 3). I fråga om polemik mellan tidningar uttalade nämnden därmed följande i ett utslag 1957 (PK 1958 s. 21): "Nämndens uppgift . . . avser främst sådana fall, då enskilda personer eller korporationer anse sig kränkta av någon tidnings uttalande eller skildringar. I förhållandet mellan två tidningar inbördes är läget ett annat; i allmänhet finner den angripna tidningen det bästa försvaret i de egna spalterna. Även om det också i polemiken tidningar emellan kan tänkas fall, där ett uttalande från nämndens sida är påkallat, finner nämnden vad som förekommit i de påtalade artiklarna icke vara av den särskilda karaktär, att ett opinionsuttalande i saken bör givas av nämnden." I ett annat fall hade en tidning offentliggjort ett Luciavalet dagen före enda utgivningsdagen i veckan för den tidning som arrangerade valet (PK 1960 s. 27). Nämnden uttalade att valet otvivelaktigt hade nyhetsvärde och att saken avsåg om publicering bort uppskjutas av särskilda skäl, närmast kollegiala hänsyn. Därmed var man emellertid inne på ett område, där grannlagenheten tidningar emellan kunde sättas på prov men där det inte tillkom nämnden att fälla något avgörande. Anmälan prövades därför inte.

Till sist bör anmärkas att frågan om *vidgad talerätt* hos opinionsnämnden diskuterats vid flera tillfällen. Övervägandena härom har resulterat i att man inrättat befattningen som allmänhetens pressombudsman och bör därför redovisas i avsnittet om honom. Det bör emellertid också nämnas, att både publicitetsskadekommittén och sanktionskommittén tog upp möjligheten att införa *initiativrätt för opinionsnämnden*. De avvisade denna tanke främst därför att nämnden inte borde fungera både som åklagare och som domstol. Denna uppfattning delades båda gångerna av nämnden själv.

Allmänhetens pressombudsman

Om *bakgrunden* till denna institution bör i korthet antecknas följande. Beslutet 1969 att tillsätta en ombudsman hade föregåtts av långvariga diskussioner. Redan publicitetsskadekommittén hänförde sig 1957 till "de vid olika tillfällen framförda förslagen" om en sådan institution. Resonemangen har gått efter något olika linjer. Enligt publicitetsskadekommittén skulle tanken med en ombudsman vara, att han "skulle systematiskt genomgå svenska tidningar och tidskrifter och påtala sådant som enligt hans mening vore oförenligt med god publicistisk sed. Eventuellt skulle han få befogenhet att väcka talan inför pressens opinionsnämnd." Om dessa uppgifter skulle kunna utföras på ett tillfredsställande sätt, erfordrades "ett omfångsrikt organ med större kansli". Kommittén avstyrkte därför förslaget. Sanktionskommittén däremot förklarade att man vid diskussionerna om en ombudsman i första hand torde ha i tankarna "en institution med huvuduppgift att motta klagomål från utomstående, såväl fysiska som juri-

diska personer, i anledning av publicistiska övertramp". Ombudsmannen borde verka för godvilliga uppgörelser och samtidigt till snabba rättelser. Därutöver borde han kunna föra talan hos nämnden, även på eget initiativ, samt verka som en "sällningsinstans" för nämnden. Med denna uppläggning fann man sig tills vidare kunna stanna vid att inrätta en halvtidstjänst.

Om *yttre förhållanden och formalia* bör följande nämnas. Båda kommittéerna utgick från att det skulle vara fråga om en "pressens ombudsman", utsedd av pressen, men resultatet blev efter debatten kring det sista betänkandet en "allmänhetens pressombudsman", utsedd i särskild ordning. En *stiftelse* har inrättats av de tre pressorganisationerna med uppgift enligt stadgarna "att besluta om anställande av och bestrida löne- och administrationskostnader för" ombudsmannen. För stiftelsen skall finnas en styrelse, i vilken envar av de tre stiftarna utser två ledamöter och en suppleant. Den är beslutför när minst en representant för varje stiftare är närvarande. En *instruktion* för ombudsmannen har vidare utfärdats av pressens samarbetsnämnd.

Själva *tillsättningen* besluts emellertid varken av stiftelsens styrelse eller av samarbetsnämnden utan enligt instruktionen av ett kollegium, bestående av samma båda personer som utser lekmannarepresentanterna i opinionsnämnden samt ordföranden i samarbetsnämnden. Det sägs att ombudsmannen "utses av" detta tremannakollegium och "anställes hos" stiftelsen samt att "tjänstgörings- och avlöningsförhållanden fastställas i särskilt kontrakt" mellan honom och stiftelsen. *Mandatperioden* skall enligt instruktionen vara tre år. Den första anställningen har emellertid skett för endast ett år och, som redan nämnts, på halvtidsbas. För valet av ombudsman ger instruktionen vidare de båda anvisningarna att "en person med särskilda insikter inom området för pressetik" bör utses och att hänsyn även bör tas till vederbörandes journalistiska erfarenheter.

Det största intresset tilldrar sig naturligtvis ombudsmannens *uppgifter och befogenheter*. Instruktionen inleds med en bestämmelse som säger, att ombudsmannen "har till uppgift att på eget initiativ eller efter anmälan påtala avvikelser från god publicistisk sed i periodisk skrift". Om hur detta skall ske innehåller instruktionen huvudsakligen två anvisningar. Den ena avser hänvändelse till tidning för rättelse eller genmäle, den andra överlämnande till opinionsnämnden. De anger ingalunda uttömmande hur ombudsmannen skall fungera, men det synes naturligt att utgå från dem vid den närmare redogörelsen för ombudsmannens arbetssätt.

Enligt instruktionen ankommer det på ombudsmannen "att, därest förutsättningar härför bedömes föreligga, genom direkt hänvändelse till berörd tidning *söka snabbt åstadkomma beriktigande eller*, i förekommande fall, *skäligt utrymme för genmäle* från den förfördelade". Sanktionskommittén framhöll som en av de största vinsterna med en ombudsmanna-

funktion, att den skulle ge möjlighet till snabb rättelse i ett stort antal fall där en handläggning hos opinionsnämnden skulle medföra tidsutdräkt. Kritiken mot den dittillsvarande ordningen hade i hög grad vänt sig just mot de dröjsmål som inte kunnat undvikas. Kravet på en bättre ordning i detta avseende framstod för kommittén som ytterst angeläget, och "inrättandet av en ombudsmannafunktion skulle tillmötesgå detta krav på ett effektivare och mer tillfredsställande sätt än någon annan åtgärd som kommittén ansett sig kunna föreslå".

Några anmärkningar bör göras till den citerade föreskriften. Till en början bör det slås fast att *allt inte kan ageras ut genom rättelse eller genmäle*. Dels kan oavsett sådan åtgärd både straffansvar, skadestånd och fördömande uttalande av opinionsnämnden komma i fråga. Dels finns det fall där rättelse eller genmäle helt enkelt inte kan ske: namn har utsatts eller bild publicerats där det inte bort ske, artikeln var inte fel men borde inte ha publicerats därför att den kränkte privatlivets helgd etc. Detta skall belysas närmare i redogörelsen för praxis.

Vidare är det uppenbart att *ombudsmannen alltid bör vända sig till den berörda tidningen* om han inte finner en anmälan ogrundad och avskriver den genast. Även om rättelse eller genmäle inte kan eller lämpligen bör komma i fråga, är en sådan kontakt nödvändig för *utredning* av ärendet. Det vore onaturligt att inleda skriftväxling först hos nämnden, sedan ombudsmannainstitutionen inrättats. En hänvändelse till tidningen kan också leda till en *godvillig uppgörelse* mellan parterna. Detta har visserligen inte kommit till uttryck i instruktionen, men sanktionskommittén framhöll särskilt att ombudsmannen borde "verka medlande mellan tvistande parter och försöka få dessa att träffa godvillig uppgörelse".

Instruktionens regel om *hänskjutande till opinionsnämnden* säger att ombudsmannens bedömning skall grundas på tre omständigheter: a) det skall finnas skälig grund för anmälan; b) det skall vara av betydelse med hänsyn till etiska principer, pressens anseende eller den skada som ett meddelande kan tänkas ha vållat någon, att anmälan prövas av nämnden; c) anmälan måste avse ett pressuttalande eller meddelande som är relativt aktuellt. Finner ombudsmannen att dessa omständigheter inte föreligger "må ärendet avskrivas". Han får därvid ta hänsyn till "om tillfredsställande rättelse publicerats av den felande tidningen". Det kan tillfogas att han givetvis bör ta hänsyn även till genmälen och godvilliga uppgörelser, även om detta inte sägs uttryckligen.

Till dessa regler bör först två påpekanden göras. Samtliga de tre punkterna talar om "anmälan". Det är emellertid självfallet att samma principer bör tillämpas även i ärenden som tas upp på ombudsmannens initiativ. Avfattningen belyser emellertid hur initiativrätten kom i bakgrunden vid 1969 års reform. Vidare bör det konstateras att alltså *även ärenden där brott mot god sed konstaterats kan avskrivas*. Om förseelsen anses för

ringa, för gammal eller utan principiell betydelse etc., kan ärendet slutföras av ombudsmannen. Hans karaktär av *sällningsinstans för opinionsnämnden* är klart markerad, i enlighet med sanktionskommitténs intentioner.

Till de tre kriterierna förtjänar följande anmärkningar göras. Till a) anförde kommittén att ombudsmannen måste "ha en ganska vid marginal vid denna bedömning, så att han inte avskriver anmälningar i fall där det kan vara tveksamt om grund för klagan föreligger". Uppenbarligen ställs *lägre krav än som gäller för åtal vid domstol*. Åklagare måste för att undgå ansvar enligt 15 kap. 5 § tredje stycket brottsbalken ha "sannolika skäl" för åtal, ombudsmannen behöver endast ha "skälig grund" för anmälan. I detta krav ligger dock att han inte kan hänskjuta ett ärende utan eget ställningstagande, t. ex. "underställa" nämnden en tvistig fråga därför att den blivit uppmärksammasad eller för att få ett prejudikat.

Till b) hör endast anmärkas att *allvarliga förseelser bör hänskjutas till nämnden även om de medgetts och eventuell skada ersatts*. Uttalandet om betydelse för etiska principer måste bl. a. sammanställas med de förut redovisade reglerna om expeditonsavgift.

Till c) anmärkte kommittén att *mer än ett år gamla skrivelser inte bör tas upp* "om inte något särskilt har aktualiserat saken på nytt". Eftersom man tagit fasta på tiden intill hänskjutandet till nämnden och inte till klagomål hos ombudsmannen, ligger häri bl. a. en anvisning till denne att inte låta tidningarna förhåla diskussioner om godvillig uppgörelse.

Ett avskrivningsbeslut behöver alltså inte innebära, att ombudsmannen funnit anmälan obefogad. Detta har särskild betydelse därför att *anmäla- ren kan hänskjuta ärendet till nämnden*, sedan ombudsmannen avskrivit det. Det kan alltså mycket väl tänkas att klaganden går vidare till nämnden utan att detta kan avfärdas som ogrundat eller som kverulans. Ett särskilt skäl för ett sådant handlande kan vara, att nämndens utslag skall publiceras i tidningen, medan ombudsmannens ställningstagande normalt inte blir känt för andra än honom och parterna och dessutom kan vara svårtolkat till följd av knapphändig motivering.

Mot denna bakgrund är det anledning att se något närmare på bestämmelserna om "fullföljdsrätt" hos nämnden. Denna rätt förutsätter enligt både nämndens stadgar och ombudsmannens instruktion "att *saken rör anmäla- ren själv*". I instruktionen tilläggs särskilt att klagomål inte får föras vidare av anmälare "som inte själv berörs av det påtalade tidningsmeddelandet". Avsikten har, såvitt kan utläsas ur förarbetena, inte varit att beskära klagorätten i förhållande till tidigare praxis. Man kan emellertid fråga sig om formuleringen, att saken rör anmäla- ren själv, svarar mot detta. Man kan peka på några fall som berörts i det föregående. En enskild anser sig kränkt som medlem av ett kollektiv som fått nedsättande publicitet. En organisation finner ett tidningsuttalande kränkande för "kåren"

eller stötande med hänsyn till det intresse den har till syfte att värna (jfr diabetikerfallet). En näringsidkare anser sig lida skada genom publicitet om annan näringsidkare eller genom felaktig eller ofullständig konsumentupplysning etc. En liberal tolkning av instruktionens regler är tydligen motiverad och kan f. ö. åstadkommas genom nämndens befogenhet att själv bestämma vad som skall prövas eller inte oavsett de formella föreskrifterna.

Sistnämnda befogenhet har betydelse från ännu en synpunkt. Om ombudsmannen gett anmälaren rätt helt eller delvis men ansett att saken inte bort dras inför nämnden, kan denna, om den delar ombudsmannens bedömning, visa målet ifrån sig, även efter påbörjad handläggning.

Det är anledning att även betrakta *ombudsmannens initiativrätt* något närmare. Härvid är det lämpligt att utgå från sanktionskommitténs överväganden. Den tog som nämnts upp den allmänna frågan om vidgad talerätt hos opinionsnämnden. Principen, att endast den som själv ansåg sig kränkt genom tidnings innehåll var taleberättigad, hade enligt kommittén "tillkommit som en spärr mot kverulans och beskäftighet". Med opinionsnämnden hade inte avsetts "att skapa ett forum för allmänt moraliserande över publicistiken. Syftet var självfallet ej att skapa en instans med behörighet att granska och klandra tidningarnas ämnesval och stil eller deras allmänna inställning i exempelvis moraliska, religiösa, estetiska eller sociala spörsmål." Kommittén hade inte heller övervägt en vidgning av talerätten som skulle kunna få sådana konsekvenser. Emellertid kunde man tänka sig situationer där en önskvärd prövning inte kunde komma till stånd. Det kunde bero på bristande orientering om opinionsnämnden eller på att den taleberättigade på grund av sjukdom, utlandsresa eller andra omständigheter inte haft möjlighet att uppmärksamma en kränkande artikel.¹ Vidare anförde kommittén: "Slutligen förekommer erfarenhetsmässigt meddelanden som ur pressens eller det allmännas synvinkel kan tänkas utmana känslan för god publicistisk sed fast ingen fysisk eller juridisk person blivit angripen på ett sätt som uppfyller nuvarande kriterier för talerätt." Med hänsyn till de förut utvecklade riskerna för missbruk föreslog kommittén ingen allmän vidgning av talerätten utan i stället att ombudsmannen borde ha viss initiativrätt.

För denna initiativrätt föreskrivs i instruktionen, enligt kommitténs förslag, en viktig inskränkning. *Ombudsmannen skall inhämta skriftligt medgivande från den närmast förfördelade innan han hänskjuter ett ärende till opinionsnämnden.* Härav kan man till en början utläsa följande. Vem som helst kan anmäla vad som helst hos ombudsmannen. Han kan också ta upp vad som helst till handläggning, ta kontakt med tidningen, verkställa annan utredning o. s. v. Begränsningen gäller först då han vill gå till opinionsnämnden.

¹ För sådana fall behöves naturligtvis ingen vidgad initiativrätt utan bara att någon, t. ex. en ombudsman, fäste vederbörandes uppmärksamhet på saken.

Vad innebär då begränsningen? Instruktionens formulering antyder att det alltid skall finnas någon som är närmast förfördelad och att ett rent ombudsmannainitiativ inte kan förekomma. Mot bakgrunden av sanktionskommitténs citerade uttalande torde det emellertid vara riktigast att tolka instruktionen så, att *ombudsmannen kan handla på eget initiativ i de fall där det inte finns någon direkt förfördelad*. Han skall inte behöva mer eller mindre långsökt konstruera en målsägande.

Det är emellertid inte tillräckligt att stanna vid denna tolkning. Det kan mycket väl tänkas *fall där någon är direkt berörd men inte kan anses förfördelad*. Två praktiska situationer kan nämnas som exempel, med direkt anknytning till PK-reglerna. Antag att en tidning med flagrant åsidosättande av kravet på saklighet och opartiskhet söker bilda opinion till förmån för en åtalad, dock utan att smäda vare sig åklagaren eller någon annan. Eller antag att en tidning utnyttjat enskildas "lust att bli omskrivna för en journalistik som skadar pressens anseende" men som de berörda enskilda inte alls vill påtala, kanske rentav tagit initiativ till. Skall ombudsmannen kunna agera i sådana fall? Svaret synes bli att något hinder inte föreligger för att ombudsmannen tar upp en sådan sak hos nämnden. Å andra sidan är det klart att nämnden kan med hänsyn till omständigheterna underlåta att ingå på någon prövning. Det gäller alltså en fråga som får avgöras i praxis. Det förefaller klart att ett aktivt agerande av ombudsmannen och nämnden å ena sidan kan föra dessa i blåsväder inom pressen men å andra sidan kan innebära en kraftinsats på pressetikens område.¹ Därmed kan, för att återknyta till PK-ordförandens uttalanden vid presentationen av de nya PK-reglerna, en del av de mest debatterade och kritiserade men också mest svåråtkomliga företeelserna inom modern journalistik bli föremål för prövning.

Det återstår att i korthet beröra *ombudsmannens övriga uppgifter*. Hit hör enligt instruktionen att "lämna allmänheten upplysningar i pressetiska frågor" och att "medverka i allmän upplysningsverksamhet rörande frågor inom det pressetiska området". Med det sistnämnda avses medverkan "i form av föredrag, artiklar m. m. i facktidskrifter och andra publikationer samt, om så erfordras, även inom ramen för journalistutbildningen".

Den nya institutionen har då detta skrivs endast fungerat en helt kort tid. I en nyligen publicerad artikel har emellertid ombudsmannen redovisat vissa *uppgifter och intryck från de första fyra månaderna* av sin verksamhet.² Ur denna förtjänar följande återges. Antalet registrerade anmälningar under denna tid var 121. Av dessa hade 114 väckts av utomstående och 7 tagits upp på ombudsmannens eget initiativ. Antalet får anses förhållandevis stort och överstiger klart anmälningensfrekvensen hos opinionsnämnden under den tidigare ordningen. Det stora flertalet av anmälningarna kommer fortfarande-

¹ Detsamma gäller naturligtvis i fråga om publicitet där över huvud ingen är direkt berörd, t. ex. bristande objektivitet vid nyhetsförmedling.

² Pressens tidning 1970 nr 3 s. 32.

de från personer som anser sig själva berörda av den påtalade publiciteten. Av ärendena hade 58 hunnit slutbehandlas av ombudsmannen, 41 hade avskrivits och 17 hänskjutits till nämnden. Av de återstående var ett 30-tal efter avslutad skriftväxling färdiga för ombudsmannens ställningstagande, och i ungefär lika många väntades skriftväxlingen inom kort vara avslutad. En del anmälningar hade avskrivits utan föregående utredning, därför att de bedömts som obefogade eller avsett saker som inte ansetts aktuella på sätt instruktionen förutsätter. I ärenden, som efter den första bedömningen tagits upp till närmare prövning, har ombudsmannen regelmässigt inhämtat yttrande av de berörda tidningarna. Även vissa av dessa ärenden har sedermera avskrivits, t. ex. därför att ett godtagbart beriktigande införts. Ofta har dock utsikterna att nå en godvillig lösning av tvistefrågorna varit dåliga, eftersom anmälarna redan från början gjort klart att de önskat upprättelse genom opinionsnämndens försorg. Ombudsmannen uttalar vidare bl. a., att de knappa resurserna i förening med en långsam behandlingsgång hos nämnden medför risk för att den snabbhet i förfarandet, som var ett särskilt mål för reformen, inte kommer att kunna förverkligas¹.

¹ Enligt nyligen erhållna uppgifter skall arbetsbalansen numera ha nedbragts väsentligt, och man hyser förhoppningar om att kunna undvika den långsamhet i handläggningen som förut befarades.

God sed enligt nämndens praxis

Sambandet mellan TF och god sed

Det är av vikt att noga uppmärksamma det samband som föreligger mellan tryckfrihetsrättsliga och pressetiska principer, mellan TF och god publicistisk sed. Den pressetiska bedömningen måste ske inom TF:s ram och utgå från dess grundläggande normer. Den får aldrig råka i strid med TF utan åsyftar att komplettera det rättsliga regelsystemet. Detta innebär inte att betraktelsesättet måste vara juridiskt utan bara att "juridiken" måste hållas klar.

Sambandet mellan tryckfrihetsrätt och pressetik kommer också till uttryck rent praktiskt på flera sätt. Det har redan påpekats att PK:s publiceringsregler knyter an till TF på flera punkter. Det har också nämnts att klagomålen hos opinionsnämnden i stor utsträckning är av sådan beskaffenhet, att de lika gärna kunnat ges formen av tryckfrihetsåtal. Att nämndens ordförande och vice ordförande alltid varit ledamöter av Högsta domstolen kan likaså ses som ett uttryck för att en rättslig bedömning inte kan lämnas helt åt sidan.

Mot denna bakgrund är det av vikt att före framställningen av nämndens praxis ange några av de viktigaste tryckfrihetsrättsliga regler som måste uppmärksammas vid prövningen av inkommande klagomål.

Till en början bör erinras om TF:s stadganden om tryckfrihetsbrottet *förtal*. Dessa återfinns i 7 kap. 4 § och lyder: "Förtal innebär, att någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den. Förtal av avliden innefattar att gärningen är sårande för de efterlevande eller att den eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne." Kursiveringarna anger de led som har den största praktiska betydelsen i detta sammanhang.

Det är alltså i princip förenat med både straffansvar och skadeståndsskyldighet att lämna uppgift om någon som är ägnad att utsätta honom för andras missaktning. För att undgå dessa påföljder måste *tidningen bevisa* att den hade skäligen grund för uppgiften, och *därutöver* måste domstolen finna att det var försvarligt att publicera uppgiften. Detta innebär bl. a. två saker. Om uppgift står mot uppgift, huruvida det publicerade var sant eller inte, skall tidningen fällas, eftersom det är tidningen som är skyldig att bevisa och inte den enskilde. Och även om en publicerad uppgift bevisligen är sann, kan tidningen ändå fällas, nämligen om det inte anses ha varit försvarligt att publicera uppgiften. Det är självklart att mildare bedömningsprinciper inte kan tillämpas av opinionsnämnden.

Vidare bör erinras om TF:s stadgande om tryckfrihetsbrottet *förolämpning*. Även detta återfinns i 7 kap. 4 § och lyder: "Förolämpning innebär att någon smädar annan genom *kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende* mot honom." Finnes detta ha skett inträder alltså straffansvar och skadeståndsskyldighet. Detta måste självfallet beaktas av opinionsnämnden. Den kan alltså inte undgå att granska t. ex. skrivsätt och språkbruk, och den måste anlägga ett så pass strängt betraktelsesätt, att den aldrig riskerar att ett skrivsätt, som den ansett förenligt med god sed, föranleder straffansvar, om anmälaren går till domstol. Man bör också observera att orden "annat skymfligt beteende" kan innefatta bildmaterial. Som framhålls i PK-reglerna kan t. ex. fotografier som tas i obehövade ögonblick kränka den avbildade.

Man bör vidare komma ihåg att TF ger pressen vissa privilegier, som avviker från rättsordningen i övrigt. Det som har den största praktiska betydelsen i detta sammanhang är *skadeståndsskyldighetens begränsning*. Enligt 11 kap. 1 § TF har skadeståndsansvaret anknutits till straffansvaret. Om tryckfrihetsbrott inte föreligger, kan inte heller skadestånd utkrävas av tidningen. Detta är en viktig begränsning av ansvaret som avviker från allmänna rättsregler. Samtidigt som tidningarna har helt andra möjligheter än vanliga enskilda att åstadkomma både ekonomisk och annan skada genom felaktiga eller vilseledande meddelanden, har de alltså ett mera begränsat skadeståndsansvar. Det är uppenbart att det måste vara en viktig uppgift för opinionsnämnden att tillse, att denna privilegierade ställning inte missbrukas.

Slutligen är det anledning att erinra om *utgivarens ansvar*. Även denna begränsning av ansvarigheten kan uppfattas som ett privilegium. Det är naturligtvis av största vikt att detta ansvar framstår som en realitet. Opinionsnämnden har också, som kommer att framgå av det följande, regelmässigt ställt sig kallsinning till invändningar som åsyftat att skjuta över ansvaret för felaktig publicitet på annan.

Det bör understrykas att ansvaret omfattar hela den redaktionella texten; från annonser kan bortses i detta sammanhang. Av särskild vikt är att slå fast att *en tidning ansvarar även för insändare*. Detta har också många gånger framhållits av opinionsnämnden (se t. ex. PK 1956 s. 14, 1959 s. 19, 1960 s. 28 överst, 1964: 9, 1965: 10).

Mot bakgrunden av dessa korta notiser om det tryckfrihetsrättsliga sambandet ges i det följande en kort överblick över viktigare inslag i opinionsnämndens praxis under senare år. Framställningen delas upp på tre avsnitt. Det sista behandlar rättelser och genmälen, de två första oriktig publicitet. Gemensamt för frågorna i det första avsnittet är att de gäller fel som hänförs sig till att publicering alls skett: publicering borde ha underlåtits helt eller delvis eller ha uppskjutits till senare tidpunkt. Gemensamt för frågorna i det andra avsnittet är att de gäller fel som hänförs sig till framställnings-

sättet. Någon logiskt skarp gräns kan naturligtvis inte dras mellan avsnitten, men dispositionen anknyter till det "kronologiska" betraktelsesätt som följts i det föregående.

Fel att publicering skett

Det syns lämpligt att först, i direkt anslutning till vad som sagts om TF, ta upp ärenden som gällt *förtal och liknande*. I typfallen har klagomålen gått ut på att tidningen publicerat uppgifter som varit "ägnade att utsätta klaganden för andras missaktning" och att dessa uppgifter varit helt eller delvis felaktiga. Ofta har tidningen bestritt helt eller delvis, varför uppgift stått mot uppgift. Nämnden har då alltid tillämpat den regel om bevisbördan som TF innehåller: eftersom tidningen inte förmått visa fog för uppgifterna, har den åsidosatt god sed.

Bevisbörderegeln har flera gånger utvecklats i principuttalanden av nämnden. I ett utslag 1962 anfördes: "Såsom nämnden tidigare i annat sammanhang uttalat måste, då någon anmält en tidning för publicerandet av oriktigt påstående, det åvila tidningen att förebringa utredning som visat att fog funnits för påståendet och ej anmälaren att visa att påståendet är grundlöst" (PK 1963: 8). Och i ett utslag följande år uttalades: "Såsom nämnden vid flera tidigare tillfällen framhållit måste, om i en tidning framförts påstående som riktar sig mot viss person, det ankomma på tidningen att visa att fog funnits för påståendet" (PK 1964: 9). Från skillnaderna i formulering kan bortses. Det väsentliga är att betraktelsesättet är i princip detsamma som enligt TF.

De citerade uttalandena ger emellertid en anvisning om att *förtalsregeln ges en mera vidsträckt tillämpning* av nämnden. Det talas sålunda om "påstående" resp. "påstående som riktar sig mot viss person". Att det skall vara fråga om ett påstående av negativ innebörd är självklart, men något krav i detta avseende preciseras inte. Det är också helt naturligt att iakttagande av god sed anses förutsätta större hänsyn än TF kräver. Att det förhåller sig så kommer att belysas genom fall ur nämndens praxis, som anförts i det följande. I detta sammanhang skall endast ett belysande exempel tas fram (PK 1970: 21). En tidning hade ägnat åtskillig publicitet åt en strid kring ett kommunbibliotek. En tjänsteman vid L M Ericssons kontor i kommunen utpekades i en artikel som en av de drivande krafterna för en aktion till förmån för chefsbibliotekarien. På klagan av den förre uttalade nämnden: "I rubriken till den påtalade artikeln har tidningen uppgivit att den aktion, i vilken E medverkade, leddes från LM-huset. E har bestritt att så varit fallet. I skriftväxlingen inför nämnden har fog inte visats för tidningens uppgift. *Det kan inte uteslutas att — såsom E också påstått inför nämnden — en sådan uppgift skulle kunna skada E i hans arbete.*" Till följd härav fann nämnden att tidningen åsidosatt god sed.

Det bör särskilt framhållas att *efterföljande dementi, genmäle etc. inte påverkar bedömningen*. Detta är en självklarhet, eftersom domstol skulle fälla till ansvar oavsett rättelse i efterhand och nämnden inte rimligen kan ge uttryck för en mildare bedömning. I en lång rad fall har nämnden också gett fällande utslag trots att rättelse eller genmäle införts eller erbjudits (se t. ex. PK 1964: 23, 1965: 7, 1966: 1, 1967: 24 och 30, 1968: 15 och 22, 1969: 48).

Det nämndes att ansvar för förtal kan komma i fråga även om *de uppgifter som lämnats varit riktiga* i och för sig, nämligen om det *inte var försvarligt att publicera dem*. En sådan prövning måste alltså ske även hos opinionsnämnden. Medan fällande utslag i anledning av felaktiga eller obestyrkta uppgifter är talrika, är sådana i anledning av riktiga uppgifter helt naturligt mera sällsynta. Ett exempel kan emellertid anföras. En tidning hade enligt nämndens utslag (PK 1965: 12) "lämnat vissa upplysningar som måste anses nedsättande" för anmälaren. Nämnden fortsatte: "Upplysningarna avser förhållanden, vilka ligger långt tillbaka i tiden och inte längre synes ha någon aktualitet. Såvitt utredningen ger vid handen har inte vid publicerandet av artikeln förelegat något beaktansvärt allmänintresse, som krävt offentlig belysning av nämnda förhållande." Nämnden fann därför att tidningen "allvarligt åsidosatt god publicistisk sed". Nämnden knöt an till PK-regeln att "publicitet som kränker privatlivets helgd måste undvikas, där ej ett oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning"; den nya, lätt modifierade lydelsen efter 1967 har återgetts ovan. Uppenbart är emellertid att prövningen stod i överensstämmelse med förtalsparagrafen.

TF avser endast det tryckta ordet: innebär en framställning förtal? Vid bedömningen, om god sed iakttagits, kan en annan synpunkt föras in i bilden, som är TF ovidkommande: *har nödvändig kontroll skett före publiceringen?* Det har nämnts att både PK-reglerna och SJF:s yrkeskodex tar upp frågan om förhandskontroll av uppgifter. Opinionsnämnden har också i åtskilliga utslag förklarat att god sed åsidosatts genom bristfällig kontroll. I stället för att ta fasta på att anmälaren skadats genom framställningen har nämnden klandrat försumlighet i det journalistiska arbetet. Man kan säga att två olika betraktelsesätt kan anläggas på samma sak, ett mera tryckfrihetsrättsligt och ett rent pressetiskt. Några exempel skall ges på hur kontrollsynpunkten skjutits i förgrunden.

En tidning hade i en artikel med rubriken "Känd fackföreningsbas tvingas sluta. Trakasserad av förman" berättat om hur en förman genom sitt uppträdande föranlett en fackföreningsordförande att lämna sin anställning och därmed sitt uppdrag (PK 1967: 37). Nämnden konstaterade att artikeln enbart byggde på uppgifter som lämnats av ordföranden och att någon kontroll av dessa uppgifter inte skett. Härigenom och genom den kategoriska utformningen av rubriken och ett avsnitt i artikeln hade tidningen brutit mot god sed. I ett annat fall anmäldes en tidning för en artikel med rubri-

ken "Kommunalman lät gräva ner älglik vid populärt bad" (PK 1968: 2). Nämnden slog fast att uppgifterna i artikeln på väsentliga punkter var felaktiga och att tidningen inte tillräckligt kontrollerat uppgifterna. Härigenom och genom underlåtenhet att införa ett genmäle hade tidningen åsidosatt god sed. Ett annat ärende (PK 1968: 18) gällde att en tidning publicerat uppgifter om att en annan tidning skulle säljas till centerpartiet. En dementi hade införts dagen efter. Med hänsyn till de vittgående verkningar, som en uppgift av denna art kunde få, borde det enligt nämndens mening ha framstått som angeläget för tidningen att före publiceringen informera sig hos kollegans ledning. Genom denna underlåtenhet hade god sed åsidosatts. I ett annat fall hade en tidning infört uppgifter om att en kollega skulle läggas ned men dementerat dagen efter (PK 1969: 3). Nämnden konstaterade att ett rykte publicerats utan någon kontroll av sanningshalten. Med hänsyn till den skada som kunde vållas fann nämnden, att tidningen härigenom "allvarligt brutit mot reglerna för vederhäftig nyhetsförmedling".

Huruvida ansvar för förtal hade kunnat ifrågakomma i de två första av dessa fall kan lämnas öppet. Det lär i vart fall inte ha varit fallet i de båda senare. Dessa bör sammanställas med vad tidigare sagts om tidningarnas begränsade skadeståndsansvar.

Ännu två fall må anföras, eftersom de tillför bilden det nya draget, att tidningarna försvarat sig bl. a. med att de inte haft något för klagandena negativt syfte med sina framställningar. En tidning hade anmälts för en artikel med rubriken "Kaos på sjukhus. Brandmän bragdmän", i vilken berättats om hur åtta skadade tagits om hand på ett sjukhus efter en svår olycka (PK 1966: 13). Tidningen förklarade bl. a. att syftet varit att belysa de svårigheter som kunde drabba ett sjukhus. Nämnden slog fast att tidningen lämnat oriktiga eller överdrivna uppgifter. Även om syftet med artikeln inte hade varit att angripa lasarettet eller dess personal, hade tidningen åsidosatt god sed. Det andra fallet gällde en artikel med rubriken "12-åring på flykt — satt inspärrad tillsammans med kriminalpatienter i tre månader" (PK 1970: 29). Tidningen förklarade bl. a. att det väsentliga var kritik av att myndigheterna inte hade möjligheter att placera pojken i fråga annorstädes än på ett mentalsjukhus för vuxna. Nämnden antecknade, att syftet uppenbarligen inte varit att rikta kritik mot sjukhuset eller någon befattningshavare där. Av utredningen framgick emellertid att tidningen lämnat vissa felaktiga och överdrivna uppgifter. Härigenom hade den åsidosatt kravet på korrekt information.

Det är av vikt att slå fast, att *tidningarnas ansvar gäller det väsentliga i lämnade uppgifter, medan detaljfel kan rättas i efterhand* genom dementi eller bemötande. Detta framgår av en mängd utslag, där nämnden förklarat sig inte ingå på någon detaljgranskning, erinrat om anmälarens rätt till bemötande eller rentav sagt ifrån att vissa fel förekommit men att de inte gällt det väsentliga. Det senare kan i korthet belysas med några exempel. En gång

uttalade nämnden, att vissa sakfel "med hänsyn till artiklarnas allmänna kåserande uppläggning inte borde tillmätas större betydelse" (PK 1959 s. 19 överst). En annan gång påtalade nämnden några fel i ett rättegångsreferat men förklarade, att de inte kunde "anses röra kärnan i åtalet" (PK 1962 s. 29). I ännu ett fall framhölls att en felaktig uppgift "icke givits någon framträdande plats i artikeln" och att syftet inte varit att rikta kritik mot anmälaren (PK 1963: 22). Att en person felaktigt tillvitats ett brott föranledde endast en erinran om vikten av kontroll, eftersom han dömts för ett par andra brott som också nämnts i artikeln (PK 1964: 22) o. s. v. En självfallen förutsättning för att ett detaljfel skall kunna ursäktas är dock, att det inte i och för sig innefattat förtal eller annat tryckfrihetsbrott.

Förtalsreglerna kan härafter lämnas åt sidan. Däremot återstår en del att säga om kontroll av uppgifter. En viktig princip är att *en tidning ansvarar även för uppgifter som lämnats av myndighet*. Detta fastslogs bl. a. i det förutnämnda fallet där en tidning förklarades ha grovt förbrutit sig mot publicistisk anständighet genom att publicera uppgifter om att en kollega lejt en person för att provocera polisen (PK 1963: 17). Nämnden noterade uttryckligen i sitt utslag, att tidningen "återgivit uppgifter som i huvudsak lämnats av polismyndigheten". Det inskräptes också att tidningen inte går fri från ansvar "ens om myndigheten framställt önskemål om publicering". Om utslaget kan i övrigt antecknas att det ger ett gott belägg för det nära sambandet mellan nämndens prövning och TF. Det inleddes med en utveckling av utgivarens ansvar enligt TF. Det kan klart utläsas av utslaget att nämnden ansett ansvar för tryckfrihetsbrott ha kunnat ifrågakomma.

På grund av speciella skäl har nämnden någon gång ansett sig kunna fria, när en tidning kunnat åberopa myndighets begäran om publicering. En förutsättning måste dock vara, att framställningen inte inneburit förtal. I ett fall (PK 1962 s. 33 nederst) anmäldes vissa artiklar om en häktad person, vilka tillkommit sedan polisen hemställt att pressen måtte publicera fotografi av vederbörande för att det därigenom skulle kunna utrönas, om han iakttagits av allmänheten i något sammanhang där han kunde misstänkas för brott. Nämnden uttalade: "I pressen bör inte återges obestyrkta påståenden om personer, som utpekats i samband med brott. I förevarande fall — där det gällt för polisen att sätta stopp för en pågående serie fickstöder på Stockholms spårvägar och busslinjer — måste dock omständigheterna anses ha varit sådana, att publiceringsåtgärderna varit försvarliga."

I fallet om beskyllning för provokation slogs även en annan princip fast. *Samråd med andra redaktioner friar inte från ansvar*. Sådant samråd påbjuds som nämnts i PK-reglerna vid oklarhet om deras tillämpning. Det fällande utslaget noterade särskilt att visst samråd i publiceringsfrågan syntes ha skett med kolleger i pressen, innan artikeln införts i tidningen.

En näraliggande grundsats är den i PK-reglerna angivna, att *publicering på annat håll saknar betydelse för ansvaret*. Detta har åtskilliga gånger

framhållits av nämnden, då en anmäld tidning skyllt på en annan som publicerat samma sak tidigare (se t. ex. PK 1958 s. 25 nederst, 1962 s. 26 överst, 1963: 5, 1964: 14, 1968: 43). Det kan också vara fel att utan kontroll återge ett *TT-telegram*. I ett utslag (PK 1964: 22) uttalade nämnden sålunda: "Av de till nämnden inkomna svaromålen framgår att ifrågavarande del av artiklarna härrör från ett TT-telegram, som tidningarna återgett i befintligt skick. Detta förhållande kan väl utgöra en förklaring till det inträffade men har i och för sig icke befriat tidningarna från ansvaret för publiceringen."

Nämnden har åtskilliga gånger betonat, att de publicerade *uppgifternas karaktär gjort en särskilt noggrann kontroll motiverad*. Som enda exempel må anföras ett ärende (PK 1962: 1), där en tidning anmälts för en artikel med rubriken: "Rektor förbjuder elever äta choklad hemma." Nämnden fann att ett flertal uppgifter varit oriktiga, främst det genom rubriken framhävda påståendet, och yttrade: "Med hänsyn till uppgifternas karaktär framstår tidningens underlåtenhet att kontrollera uppgifterna som särskilt anmärkningsvärd." Ett liknande uttalande gjordes f. ö. i det förut relaterade ärendet om beskyllning för provokation. *Ett särskilt skäl för noggrann kontroll är att det gäller en gammal händelse*. I ett ärende, som gällde ogrundade beskyllningar mot en baptistpastor för att ha medverkat vid vräkning av en vaktmästarfamilj, uttalade t. ex. nämnden (PK 1965: 2) att "den omständigheten, att händelsen inträffat mer än två och ett halvt år före publiceringen, hade bort föranleda, att de lämnade uppgifterna kontrollerades särskilt noga".

En självklar konsekvens av det allmänna kravet på objektivitet är att *förhandskontrollen bör omfatta kontakt med den som berörs av lämnade uppgifter och kan bli kränkt eller eljest tillfogad skada genom publiceringen*. Detta har kommit till uttryck i så många utslag av opinionsnämnden att det är meningslöst att välja ut och referera några särskilda fall (se t. ex. PK 1963: 17, 18 och 25, 1964: 23, 1967: 29 och 37, 1968: 18). Ofta har det säkert mera varit en tillfällighet om nämnden, då den kritiserat en tidning för att den publicerat obestyrkta uppgifter, särskilt framhållit att tidningen underlåtit att höra klaganden.

En särskild föreskrift om kontroll har som nämnts upptagits i PK-reglerna beträffande *anmälningar för brott eller eljest till JO och liknande instanser*. Foget för anmälan skall noga prövas, och den anmälde skall beredas tillfälle att yttra sig. Det senare är dock inte föreskrivet för vanliga brottsanmälningar. Åsidosättande av dessa regler har föranlett fällande utslag i ett stort antal fall (se t. ex. PK 1955 s. 13 överst, 1958 s. 25 nederst, 1965: 15, 1966: 12 och 18, 1967: 11 och 39, 1969: 7 och 31). Ärendena har vanligen varit så klara, att de saknar intresse att återges här. Endast två fall skall nämnas med hänsyn till tidningarnas argumentering.

I det ena fallet (PK 1961 s. 23 nederst) hade *tidningen själv gjort an-*

målan till JO mot en polisman. Nämnden konstaterade att tidningen åsidosatt grundsatsen att anmälningen inte skall offentliggöras innan den anmälde beretts tillfälle att yttra sig. Denna regel borde enligt nämnden noga iakttas även i sådant fall då anmälan gjorts av tidningen själv. I det andra fallet (PK 1967: 9, jfr 1968: 17) hade en tidning publicerat en anmälan av en politisk organisation mot en polismästare för att han skulle ha favoriserat en annan politisk riktning vid beslut om lotteritillstånd. Tidningen hävdade att man inte kan tillämpa *samma principer oavsett vad saken gäller och vem som är anmälare och anmäld*. Det skulle enligt tidningen leda till orimliga konsekvenser om en anmäld myndighet eller tjänsteman i alla lägen skulle ges möjlighet att yttra sig före publiceringen av anmälan. Nämnden konstaterade att tidningen inte företagit någon kontroll, om anmälan i sak var riktig eller ej, och fortsatte: "Vad beträffar kravet på att den anmälde skall beredas tillfälle att yttra sig före publiceringen lämnar publiceringsreglerna ej utrymme för det undantag till förmån för politiska organisationer som tidningen synes vilja göra gällande; att dylika organisationers anmälningar inte skulle behandlas efter de allmänna regler som eljest uppställs kan självfallet inte accepteras." Tidningen hade enligt nämndens mening handlat "i klar strid mot reglerna för god publicistisk sed".

Det bör tilläggas att nämnden flera gånger understrukit att *särskild försiktighet måste iakttagas om anmälan inte ens skett utan bara förutskickats*. I ett fall (PK 1963: 25) hade ett par tidningar publicerat artiklar med uppgifter som gick ut på att representanter för djurskyddsföreningar gjort sig skyldiga till hemfridsbrott och falska beskyllningar. Nämnden uttalade, att tidningarna inte visat fog för dessa uppgifter och tydligen inte företagit tillräcklig kontroll, och fortsatte: "Härtill kommer att tidningarna i detta fall haft anledning att iakttaga särskild varsamhet när det gällt att bygga en artikel på yttranden om att vederbörande 'ämnade' göra polisanmälan; genom ett dylikt yttrande ges uppgifterna i artikeln ett sken av vederhäftighet." Ett annat ärende (PK 1966: 8) gällde en artikel om en förskingring som gjorts av en ung banktjänsteman och som sades ha berott bl. a. på att fadern satt stopp för moderns frikostighet med pengar gentemot sonen. Nämnden fann att fog inte visats för dessa uppgifter vilka, så som de framförts i artikeln, måste anses kränkande för föräldrarna. Vidare uttalade nämnden: "Eftersom det i detta fall rörde sig om ett ärende, där polisanmälan inte ens redan skett utan endast uppgivits skola komma att ske, hade tidningen bort inta alldeles särskild försiktighet beträffande de uppgifter den lämnade."

Endast ett fåtal av de ärenden som anförts hittills kan sägas ha gällt kränkningar av *privatlivets helgd*. Det är också bara sällan som frågor härom aktualiseras hos nämnden, något som är värt att notera med hänsyn till den vikt som lagts därvid i den pressetiska debatten. Ett fall kan

emellertid återges som gällande ett flagrant övertramp i detta avseende (PK 1968: 7). På valdagen 1966 publicerades en artikel i en kvällstidning med uppgifter om "hur känt folk röstade". Det uppgavs gälla offentliga engagemang i politiken och direkta svar på förfrågan. Anmälan gjordes av ett par personer som utan att ha tillfrågats förekom i artikeln, t. o. m. med felaktiga partibeteckningar. Tidningen medgav i en senare artikel vissa misstag och upplyste, att felaktiga uppgifter från partikanslierna lett till att personer som inte ville framträda ändå kommit med i artikeln. Nämnden uttalade att vad som förekommit ådagalade "en journalistik som — med särskild hänsyn till att det rörde sig om åsidosättande av principen om valhemlighet — måste betecknas som omdömeslös och oförsvarlig".

En särskild punkt i PK-reglerna gäller som nämnts *själv mord* och försök därtill. Sådant bör publiceras endast "om det begåtts i samband med grovt brott eller väckt allmänt uppseende". De sista orden lydde före 1967 "eller under särskilt uppseendeväckande omständigheter". Ändringen tillkom sannolikt som en följd av ett utslag 1966 som alltjämt har intresse (PK 1967: 1, jfr 1966: 23). En tidning hade publicerat artiklar om en 17-årig flickas självmord med bl. a. rubriken "Var brinnande buddistnunnan förebild vid badrumsdramat?" och uttalanden om att flickan "lekt buddistnunnan". Nämnden uttalade att med det ifrågavarande undantaget främst torde ha åsyftats "sådana fall, då själva händelsen — t. ex. genom att den skett offentligt — redan väckt särskilt uppseende" och fortsatte: "Enbart den omständigheten att den handlandes motiv var ovanligt eller egendomligt bör däremot rimligen inte utgöra anledning till en publicitet som ju går ut över vederbörande själv, om han överlevt, eller hans efterlevande. Det skydd som publiceringsreglerna på denna punkt avser att lämna skulle eljest, med hänsyn till att en självmordskandidats bevekelsegrunder ofta kan framstå som uppseendeväckande i och för sig, bli alltför begränsat." I det aktuella fallet ansågs tillräckliga skäl inte ha förelegat för ett undantag från huvudregeln.

I vissa fall bör publicering underlåtas av *hänsyn till uppgiftslämnaren*. Två fall är förtjänta av särskild uppmärksamhet. Det ena är att uppgiftslämnaren *inte haft klart för sig att publicering kunde väntas*. PK-reglerna innehåller som nämnts sedan 1967 en uppmaning att "ange klart om ett samtal innebär en intervju eller är avsett för tidningens egen information". Denna anvisning fick aktualitet i ett intressant ärende kort efter tillkomsten (PK 1969: 5). Riksdagsman A hade uppsökt en tidnings kontor i New York och haft ett samtal med medarbetaren B om bl. a. utrikesförvaltningens rekrytering. Tidningen publicerade därefter en artikel som presenterades som en intervju med A. Detta förfarande anmäldes av A, som dock bara framställde smärre invändningar mot själva innehållet i artikeln. Frågeställningen preciserades av nämnden på följande sätt: "A:s huvudfråga gäller huruvida tidningen haft rätt att utan hans vetskap och

medgivande införa en artikel som utges för att vara en intervju med honom. Tidningen har för övrigt inte endast hävdats att A borde ha insett möjligheten av publicering. Enligt tidningen har B inte ens haft anledning att ta hänsyn till att A eventuellt inte önskade någon publicering före det förestående samtalet med utrikesministern." Tidningens ståndpunkt var enligt nämndens mening inte förenlig med den citerade PK-regeln. Tidningen kunde "inte anses ha haft rätt att utan A:s vetskap och vilja utge en artikel tillkommen efter hans besök hos B som en intervju med honom". Man bör fästa sig vid att samtalet tillkom på A:s eget initiativ. Likafullt stred publiceringen mot god sed. Det bör emellertid också uppmärksammas, att nämnden endast uttalade sig om publicering i form av en intervju. Detta syns ha haft mindre betydelse i just detta fall, eftersom det gällde A:s personliga synpunkter. Om publicering kunnat ske utan att källan uppgetts eller kunnat identifieras, hade säkert ingen anmärkning gjorts.

Det andra fallet som åsyftades nyss är att tidningen eller dess medarbetare *gett löfte att inte publicera* vissa uppgifter. Nämnden har i ett äldre utslag (anfört i PK 1959 s. 20 nederst) uttalat att den fann "uppenbart att det inte tillkom en tidning att på egen hand pröva, om uppgifter, som den förbundit sig att hemlighålla, vore av den art, att de utan skada kunde offentliggöras". Nämnden tillade "att det med hänsyn till pressens anseende låge synnerlig vikt uppå, att pressen i sin förbindelser med såväl enskild person som offentlig myndighet upprätthölle kraven på tro och heder". Detta utslag anfördes av nämnden i ett annat ärende, där uppgift stod mot uppgift huruvida en medarbetare gett ett löfte att inte publicera eller ej. Givna löften skall alltså hållas. Mot denna bakgrund skall man se uppmaningen i SJF:s yrkeskodex att inte ge löften utan att ha fått redaktionens tillstånd till det.

Nära samband med sistnämnda fall har frågan om betydelsen av *utsatta publiceringsfrister*. Att sådana skall *respekteras* har nämnden uttalat bl. a. i ett utslag 1957 (PK 1958 s. 21). Ordföranden i en statlig utredning hade anmält en tidning för att den publicerat innehållet i ett betänkande, som utredningen tillställt tidningen med angivande att publicering inte fick ske förrän två dagar senare än som skedde. Nämnden fann tidningens förfarande anmärkningsvärt, "främst med hänsyn till att dennas för tidiga publicering av utredningens resultat kunnat inge allmänheten och den övriga pressen föreställningen att utredningen otillbörligt gynnat ett inflytelserikt tidningsorgan". Även där sådana misstolkningar inte kan uppkomma, bör rimligen utsatta frister hållas, av hänsyn inte bara till uppgiftslämnaren utan också till tidningarnas intresse i allmänhet av att få information.

I ett par fall under de senaste åren har nämnden haft att ta ställning till *publicering före offentliggörandet* av vissa uppgifter, på grundval av vad tidningarna fått veta på omvägar. Ena gången visade sig uppgifterna vara fel; det gällde innehållet i ett utlåtande över sinnesundersökning av

en för mord tilltalad person (PK 1968: 1). Nämnden uttalade, att publiceringen skett utan kontroll och att tidningen måste ha varit medveten om den skada som en oriktig uppgift kunde vålla den berörde. Förfarandet innefattade ett allvarligt åsidosättande av god sed. Andra gången var uppgifterna korrekta; det gällde innehållet i en dom, som meddelades genom att hållas tillgänglig på domstolskansliet vid viss tidpunkt (PK 1969: 36). Tidningen åberopade särskilt att dess uppgifter var riktiga. Nämnden uttalade, att förfarandet inte kan godtas som journalistisk praxis och fortsatte: "På grund av konkurrenstrycket kan det fresta till en kapplöpning tidningar emellan som kan få betänkliga följder såväl för rättsvården som för pressens anseende. Ett sådant förfarande kunde också medföra uppenbara risker för oriktiga uppgifter till skada för enskilda personer." Nämnden ansåg att sådana överväganden bort avhålla från publicering, "även om detta förfarande inte uttryckligen förutsetts och fördömts i en särskild publiceringsregel".

Till sist skall i korthet nämnas ett ärende som gällde publicitet rörande ett *mål som handlagts inom stängda dörrar* (PK 1962 s. 29 nederst). En skolpojke hade dömts till böter och skadestånd för misshandel av en flickvän. Försvaren gjorde gällande, att publiciteten motverkat syftet med handläggningen inom stängda dörrar. Nämnden uttalade, att man inte kunde på den omständigheten, att målet handlagts på detta sätt, grunda någon anmärkning "vare sig för tidningens åtgärd att publicera nyheten om misshandeln eller för det utrymme, som givits däråt på tidningens löpsedel". Inga namn hade satts ut, och innehållet var i huvudsak riktigt.

Fel sätt att publicera

Någon i praktiken helt skarp gräns går som redan sagts inte mellan de frågor som behandlats i det förra avsnittet och dem som skall tas upp här. Utgångspunkten är emellertid nu i princip, att det inte varit fel att publicering skett men att framställningen på ett eller annat sätt utformats fel.

Det syns lämpligt att börja med ett antal frågor som samtliga berör vad man kan kalla kraven på *framställningens äkthet*. Det är självfallet att en tidning inte bör få ge de uppgifter den publicerar ett falskt sken av bättre underlag eller större vederhäftighet i övrigt än som svarar mot verkliga förhållandet. Det bör också finnas vissa yttersta gränser för hur signerade artiklar får beskäras och omredigeras o. s. v. Varken PK-reglerna eller några andra av de normer som förut angetts innehåller något av mer än indirekt betydelse i dessa avseenden, men vissa principer kan utläsas ur opinionsnämningens praxis.

En viktig norm är att *en framställning aldrig får ge falskt sken av att en intervju skett eller att uttalanden eljest gjorts av någon person*. Både PK-reglerna i deras nya version från 1967 och SJF:s året därpå antagna yrkeskodex innehåller som nämnts vissa regler om journalisternas kontakter

med enskilda för intervjuer etc., men ingendera går in på framställningen i tidningen. Opinionsnämndens principer härvidlag är äldre, fastän de inte kodifierats. Några exempel från senare år får belysa dem.

Författaren Vilhelm Moberg anmälde i slutet av 1961 ett par tidningar för vissa artiklar om hans teaterpjäs "Sagoprinsen" (PK 1963: 15). Han vände sig särskilt mot att han och en skådespelare tillagts uttalanden, delvis i intervjuform, som de inte fällt. En dementi av den senare hade tagits. Nämnden konstaterade först, att ingen kontakt tagits med skådespelaren och att det över huvud inte visats att han fällt något yttrande av den innebörd som angetts. Även med beaktande av dementin fann nämnden förfarandet klandervärt. I fråga om Moberg hade den ena tidningen invänt, att det inte sagts i artikeln att han uttalat sig för tidningen. Denna invändning kunde enligt nämnden inte godtas, eftersom *läsaren måste uppfatta artikeln så*. Mot ett sådant framställningssätt måste man enligt nämnden "bestämt reagera". Den andra tidningen hade enligt utslaget invänt "att medarbetaren vid några tidigare tillfällen träffat Moberg", något som hade "tydlig prägel av undanflykt". Nämnden fann de påtalade artiklarna "stå i uppenbar strid mot god journalistisd".

I ett senare utslag (PK 1964: 14) med anledning av en artikel i en veckotidning om anmälaren, som varit en av huvudpersonerna i en livligt uppmärksammas rättsaffär, uttalade nämnden, efter att ha förklarat artikeln kränkande för anmälaren: "Genom att artikeln framstår som en aktuell intervju med anmälaren *bibringades läsaren därjämte intrycket*, att artikeln tillkommit med dennes godkännande. Detta är vilseledande." Ett ärende ett par år senare (PK 1967: 34) gällde en artikel med förstasidesrubriken "Narkomanvård fiasko". Den gav enligt anmälaren intryck av att en intervju skett med honom, men någon sådan hade inte förekommit. Tidningen svarade, att den inte kunnat klarlägga, om någon intervju skett eller ej. Nämnden noterade i sitt utslag, att anmälaren "direkt bestritt att en intervju förekommit med honom" som det sades i artikeln. "Tidningens vaga uppgifter på denna punkt" kunde inte anses "utgöra försvar för dess uppgifter om intervjun".

Ett annat ärende (PK 1968: 11) avsåg en anmälan av en magiker M mot en artikel med rubriken "Han säger: Jag kan avslöja Truxa". En bild av honom hade återgetts, och det sades bl. a. att han uppgav sig "sitta inne med nyckeln till en av världshistoriens bäst bevarade hemligheter: tanke-läsarparet Truxas oförklarliga seanser och märkliga trick" Nämnden konstaterade, att artikeln "givit sken av att M till tidningens medarbetare gjort vissa i artikeln återgivna uttalanden, som M bestritt att han fällt". Tidningen hade inte heller "haft någon kontakt med M före artikelns publicering". De uttalanden, som lagts i hans mun, hade skadat honom i hans yrkesverksamhet. Tidningen hade genom sin framställning "allvarligt brutit mot god publicistisk sed". I ett annat utslag något senare (PK 1968: 26) efter

anmälan av en överläkare O uttalade nämnden: "Oavsett om den anmälda artikeln uppfattas som en intervju eller ej, *måste den antagas ge läsaren intrycket*, att uppgifterna i artikeln lämnats av O. Utredningen ger emellertid vid handen att innehållet i åtskilliga delar inte har läckning i det referat av ett föredrag av O, som tidigare hade publicerats i en annan tidning och mot vilket O inte riktat någon anmärkning." Nämnden fann att artikeln härigenom "utformats i uppenbar strid mot god publicistisk sed".

De kursiverade orden i några av utslagen klargör, att *det avgörande är hur framställningen uppfattas av läsaren*. Denna princip kan ytterligare belysas med ett ärende (PK 1969: 2) som gällde en anmälan av radiochefen mot att en tidskrift publicerat en fingerad intervju med honom, sedan han avböjt tidskriftens begäran om en intervju. I svaromålet hävdades att det var fråga om en satir och att det aldrig föresvävat redaktionen, att man kunnat uppfatta samtalet som autentiskt. Nämnden uttalade: "Det är härvidlag till en början att observera, att det inte i artikeln omtalas att något samtal med R i den sak som artikeln avhandlar över huvud inte förekommit. Tvärtom sägs det . . . att det varit 'ganska svårt' att komma i riktigt samspråk med R och att detta ställt ganska stora krav på den som utredigerat vad som en septemberdag utspann sig mellan tidskriftens representant och R. Enligt nämndens mening *kan det ingalunda uteslutas att läsare av artikeln får den uppfattningen att artikeln åtminstone i väsentliga delar har underlag i ett samtal* som tidskriften haft med R. Detta gäller framför allt vad som av samtalet intagits på tidskriftens första sida. Det kan inte förutsättas att alla läsare av första sidan tar del av artikeln på sidan 34 i dess helhet. Med hänsyn härtill måste i vart fall utformningen av tidningens första sida anses vilseledande." Tidskriften hade sålunda åsidosatt god publicistisk sed. Utslaget anger, särskilt genom de kursiverade orden, att äktetskravet helt naturligt upprätthålls strängt. En framställning bör inte kunna vilseleda ens en mindre uppmärksam läsare.

En annan regel är att *en andrahandsuppgift inte får presenteras som en förstahandsuppgift*. Detta har utsagts i ett utslag rörande en artikel i en veckotidning om att en person fullgjort värnplikstjänstgöring för en annan (PK 1967: 31). Med hänsyn till den kontroll som företagits före publiceringen och till att tidningen själv avslöjade, att berättelsen var osann, riktade nämnden anmärkning endast mot att tidningen "publicerat artikeln såsom en förstahandsinformation medan den i själva verket var en andrahandsinformation". Tidningen hade själv "medgivit att detta borde ha angetts och att likaså källans art och karaktär borde ha meddelats". I dessa hänseenden hade artikeln stått i strid mot god sed. Uttalandet om källan torde få ses i samband med att de lämnade uppgifterna var rätt uppseendeväckande. Någon särskild slutsats lär därför inte kunna dras av utslaget i detta hänseende.

En annan viktig princip är att *uppgifter inte får ges sken av att ha stöd*

hos myndigheter eller liknande. Detta kan belysas bl. a. med två utslag 1964 (PK 1965: 8 och 22). Det ena gällde en anmälan av en skeppsredare mot en artikel med rubriken "Stoppa dödsbåtarna". Nämnden uttalade, att "artikeln var vilseledande genom att det använda uttryckssättet gav sken av att uttalanden av sjöåklagaren O lämnade stöd för det klander som i artikeln riktades mot rederiet". Så var inte fallet. Med hänsyn till den allvarliga innebörden av de påståenden som gjordes var artikelns vilseledande avfattning på denna punkt "ett anmärkningsvärt avsteg" från god sed. Det andra ärendet gällde en anmälan av en tulldirektör mot ett reportage om smuggling på örlogsfartyget Älvsnabben med förstasidesrubriken "Älvsnabben i år igen: sprit i dunkar och kanoner". Nämnden slog fast, att uppgifterna var i väsentliga avseenden grovt oriktiga, och att artikeln gav sken av att dessa uppgifter åtminstone delvis härrört från anmälaren. Då tidningen emellertid inte haft någon grund för de felaktiga uppgifterna, innebar framställningen ett allvarligt brott mot god sed.

Även ett par äldre fall kan förtjäna nämnas. En artikel om uppsägning av en arrendator måste enligt nämnden (PK 1956 s. 14 nederst) anses ha gett läsaren intryck av att i det väsentliga återge vad som förekommit vid sakens behandling i vederbörande arrendenämnd, sådant det kunde utläsas ur protokollet. Då så inte var fallet, riktades skarp kritik mot tidningen. En annan gång (PK 1962 s. 26 nederst) anmälde en lotsinspektör en tidning för att han åberopats som sagesman i en artikel med rubriken "Nöd-ställda fyrvaktarna påstås ha varit berusade". Nämnden fann att det inte kunde anses ådagalagt, att lotsinspektören uttalat sig som det uppgavs, och att artikeln därför måste betecknas som vårdslös journalistik.

En regel som upptagits av PK säger, att *löpsedel och rubriker skall ha täckning i texten*. Frågor härom har flera gånger aktualiserats hos nämnden (se t. ex. PK 1966: 5, 1967: 4 och 8, 1968: 22, 1969: 13). Man skall observera sambandet med texten. Att korrekta uppgifter lämnas i texten fritar inte från ansvar. Syftet är helt enkelt att slå fast, att tidningarna inte får söka dra till sig uppmärksamhet genom oriktiga löpsedlar eller rubriker.

Speciella frågor om framställningens äkthet avser *ändringar i signerade artiklar*. I ett äldre utslag (PK 1957 s. 21 överst) gjorde nämnden vissa principuttalanden om *insändare*. Den fastslog till en början, att en person inte kan kräva att få en insändare publicerad, om den inte föranleds av ett uttalande i tidningen som berört honom. Om tidningen likväl vill införa den, är den inte skyldig att återge den in extenso utan har rätt att referera den i de delar den finner lämpligt. Härvid måste tidningen emellertid klart ange, att det är fråga om referat i valda delar. Den måste också vinnlägga sig om att låta insändarens anda och tendens komma fram. Det kan, uttalade nämnden, vara svårt att förverkliga detta, särskilt om insändaren är utförlig och tidningen finner att endast ett begränsat utrymme bör tas i anspråk. I det aktuella fallet hade emellertid vad anmälaren velat ha sagt inte kommit till uttryck i de publicerade utdragen.

Ett viktigt tillägg gjordes i ett senare ärende (PK 1962 s. 31 överst). Efter att ha upprepat, att insändarens anda och tendens inte får rubbas, uttalade nämnden, att tidningen, om någon tvekan föreligger på denna punkt, bör ta kontakt med författaren av insändaren för att få hans godkännande av förkortningen. I det aktuella fallet kunde det inte anses, att syftet med insändaren förvanskats, och tidningen hade inte heller "haft anledning anta att anmälaren icke skulle vilja få en förkortad version av insändaren införd". Anmärkning framställdes därför varken för beskrivningen eller för underlåtenheten att kontakta författaren. Man bör fästa sig vid att nämnden skjutit i förgrunden vad författaren åsyftat och kan antas vilja.

I ett par fall har nämnden haft att ta ställning till ändringar i *andra artiklar än insändare*. Ett ärende (PK 1968: 13) gällde ett meningsutbyte mellan två forskare om Varbergs fästning. Tidningen hade avlyst debatten i anslutning till en insändare men en tid senare likafullt intagit en artikel av den ena parten. Därvid ströks emellertid vissa uttalanden som innefattade polemik mot den andre. Mot detta kunde enligt nämnden någon kritik i och för sig inte riktas. Men även om jämkningarna "måste anses oväsentliga" borde tidningen likväl "i det rådande läget" ha frågat författaren, om hon trots jämkningarna ville ha artikeln publicerad. En annan gång (PK 1968: 31) anmäldes en veckotidning för att den trots löften företagit en mängd ändringar i ett par artikelmanuskript före publiceringen. Klaganden renodlade sin anmälan genom att uttala, att redigeringen varken vanställt artiklarnas andemening eller skadat honom i hans yrkesutövning. Nämnden noterade, att uppgift stod mot uppgift beträffande ändringarnas omfattning. Den inskränkte sig därför till att uttala, att tidningen, även om gjorda jämkningar syntes oväsentliga, "med hänsyn till det löfte, som lämnats anmälaren, bort avhålla sig från ändringar i artiklarna utan godkännande av honom". Om man sammanställer dessa båda utslag med dem om insändare, syns man kunna enkelt sammanfatta de tillämpade principerna så: *Väsentliga ändringar, som berör andemeningen eller syftet, kräver alltid författarens samtycke, och även eljest kan detta vara erforderligt till följd av givet löfte eller annan speciell omständighet.*

Framställningen övergår härefter till de särskilda *normer till skydd för enskilda personer* som finns bland de skrivna reglerna eller eljest kan utläsas ur nämndens praxis. En fråga av grundläggande betydelse gäller *publicering av namn*. Som nämnts innehåller PK-reglerna bestämda principer härvidlag såvitt gäller publicitet om *brott, anmälningar och liknande*. Det finns med hänsyn härtill knappast anledning att uppehålla sig vid frågeställningen i allmänhet. Till belysning av att den generella tvåårsregel, som infördes 1967, innebar en verklig skärpning skall endast nämnas ett utslag från 1957, där nämnden inte framställde anmärkning mot att en tidning satt ut namnet på en 18-åring som dömts till sex månaders straffarbete ovillkorligt (PK 1958 s. 23).

Några ärenden av mera principiellt intresse förtjänar emellertid refe-

reras. En tidning anmäldes 1963 för dess publicitet i samband med att franska polisen efterlyst en svensk artist (PK 1964: 12). Löpsedelns hade dominerats av rubriken "Svensk TV-stjärna efterlyst av franska polisen" och på första sidan återgavs porträtt och namn samt upplystes, att vederbörande var efterlyst som misstänkt för delaktighet i en rad bedrägerier men själv sade sig vara helt oskyldig m. m. I sin anmälan anförde fadern bl. a. att dottern endast på vaga grunder misstänktes för medverkan vid en annan persons bravader. Tidningen återopade omfattande publicitet i fransk press, bl. a. med uttalanden av dottern. Vidare anfördes att en besvärande ryktesspridning kunnat uppstå, om namnet utelämnats. Nämnden erinrade om att tidningarna enligt PK-reglerna inte borde återge ostyrkta påståenden om personer, som nämnts eller utpekats i samband med brott, och dessutom borde noga pröva, om publicering, där sådan var motiverad, kunde ske utan utsättande av namn. I det aktuella fallet kunde tidningen inte anses ha haft fog för att åsidosätta dessa regler. Den hade därför brutit mot god sed.

I anledning av en artikelserie om Sala-ligan, som anmäldes av en av dem som tillhört ligan, gjorde nämnden 1964 vissa principuttalanden (PK 1965: 27) som förtjänar återges: "Under de senaste åren har i skilda sammanhang understrukits angelägenheten av att såvitt möjligt begränsa publiceringen av uppgifter om personer som åtalats eller dömts för brott. Av särskild betydelse är härvidlag att ej i onödan gamla brott eller rättegångar framdras till skada för däri inblandade personer som numera kan ha anpassat sig till samhällslivet. Det förefaller dock under alla förhållanden vara ofrånkomligt att undantag görs för de allra mest uppmärksammade fallen, och dit hör utan tvivel Sala-ligan. Med hänsyn till karaktären av Sala-ligans verksamhet kan det icke från allmän synpunkt sett anses föreligga något hinder för en tidning att återge förut publicerat material i saken. Därvid är det emellertid av vikt att tidningen ålägger sig särskild varsamhet så att icke, utan att det erfordras för syftet med framställningen, nu levande personer som varit inblandade i saken kan identifieras till skada för dem och deras anhöriga." I förevarande fall hade tidningen inte iakttagit tillbörlig varsamhet, utan artikelserien ansågs på visst sätt strida mot god publicistisk sed. Då man tar del av dessa uttalanden, skall man hålla i minnet, att reglerna om namnpublicering skärptes väsentligt tre år senare. En mildare bedömning får därför anses utesluten idag.

Från senare år må nämnas ett fall (PK 1968: 32), där en person med hänvisning till PK-reglerna om utsättande av namn anmält en artikel med rubriken "MO-kritik mot läkare. Brevvägran". Nämnden slog fast, att tidningarna i och för sig haft att iaktta de allmänna reglerna även i detta fall men att själva det sakförhållande, som MO:s uttalande avsåg, redan tidigare ventilerats i pressen. Efter att ha utvecklat detta närmare uttalade nämnden: "I det läge frågan sålunda befann sig kan reglerna om undvikan-

de av namnpublicering inte rimligen anses ha utgjort hinder för en tidning att, som ett led i den fortsatta redovisningen av ärendet, publicera de nytillkomna omständigheter som framgick av MO:s promemoria. Det är uppenbart att det i detta läge varit meningslöst att söka undvika anmälares namn." Klagomålen föranledde därför ingen anmärkning.

Ett annat ärende gällde en artikel om bråk som förekommit utanför amerikanska generalkonsulatet i Göteborg i samband med en demonstration (PK 1969: 12). Vissa demonstranter namngavs, däribland anmälares namn. Nämnden uttalade att den omständigheten, att andra personer medgett att deras namn fick sättas ut, inte berättigat tidningen att ange klagandens namn "i det sammanhang det förekom, nämligen att han blivit gripen och omhändertagen av polisen och anmäld för förgärlig beteende". Inte heller kunde det påstås, att "ett oavvisligt allmänintresse" motiverat detta, eftersom det gällde en helt okänd person. Tidningens åsikt, "att god pressetik skulle bjuda att antingen alla inblandade eller också ingen av dem namngavs i tidningen", förklarade sig nämnden ingalunda kunna dela.

Till sist skall nämnas ett nyligen avgjort ärende (PK 1970: 52). En 22-åring hade sålt LSD till en 16-åring, som omkommit då han LSD-påverkad kastat sig ut från en viadukt och trott sig kunna flyga. I en artikel, där detta skildrades, hade 22-åringen namngetts. Föräldrarna åberopade i sin anmälan PK-rekommendationerna att inte sätta ut namn förrän dom fallit och endast vid svårare påföljd än två års fängelse. Även om sonen erkänt, borde namnet inte ha angetts innan han dömts. Tidningen förklarade att den samhällsfara, som det tilltagande narkotikabruket bland ungdom utgör, föranlett den att göra ett avsteg från sin vanliga praxis. Nämnden fann sig inte ha tillräcklig anledning till anmärkning, "även om starkt delade meningar kan föreligga i frågan huruvida — i fall av förevarande beskaffenhet — ett allmänt intresse av namnpublicering bör kunna taga över hänsyn till den misstänkte".

Om namn inte sätts ut, bör naturligtvis *inte heller sådana uppgifter lämnas, att vederbörande kan identifieras*. Detta understryks också i PK-reglerna. I en mängd fall har nämnden riktat anmärkning mot att detta inte iakttagits, både i brottssaker (se t. ex. PK 1963: 4 och 18, 1966: 17 och 23, 1967: 21, 1968: 8, 1970: 28) och i andra sammanhang, främst där publiceringen inneburit förtal eller liknande brott mot god sed (se t. ex. PK 1963: 8 och 23, 1964: 23, 1966: 21, 1967: 29, 1968: 27). Det bör observeras att publicering av vissa identifieringsuppgifter men inte namnet på vederbörande kan orsaka skada för andra personer till följd av oriktiga gissningar etc. Detta anfördes som nämnts av tidningen i ärendet om den efterlysta TV-stjärnan, ehuru utan framgång. Exempel på att en sådan anmärkning vunnit gehör ger ett nyligen avgjort ärende (PK 1970: 33). En tandläkare anmälde en tidning för en notis om att en 33-årig tandtekniker åtalats för att han utan tillstånd utfört protesarbeten på patienter i en tandläkar-

praktik på Dalagatan i Stockholm och att den 52-årige tandläkare som ägde praktiken åtalats för medhjälp. Tidningen hade enligt nämnden "genom att ange den gata, vid vilken de åtalade varit verksamma, utsatt också andra tandläkare och tandtekniker vid samma gata för obehag och misstankar samt förorsakat deras patienter oro".

Om *namnpublicering utan samband med brott, anmälningar* etc. finns som nämnts inga skrivna regler. Det är inte heller möjligt att få fram några speciella, definierbara principer ur nämndens praxis. Frågan har bedömts från fall till fall och vanligen i ett större sammanhang. I ett stort antal utslag, där publicering av annat skäl ansetts strida mot god sed, har det antecknats att namn satts ut eller att det i vart fall varit möjligt att identifiera den person som avsetts. Detta har som regel varit en förutsättning för att god sed skolat anses åsidosatt, bl. a. till följd av klagorättens begränsning: har ingen kunnat identifieras, har ingen heller blivit berörd på sätt som förutsatts för klagorätt. Nämnden syns ha varit obenägen att avvisa ett påstående av en anmälare, att han kunnat identifieras. De fall, där namn- eller identifieringsfrågan skjutits i förgrunden och inte bara utgjort en förutsättning för eller ett led i sakprövningen, är lätt räknade. Ett fall kan emellertid nämnas från senaste år, där en tidning fälldes just på denna grund (PK 1969: 41). Det gällde en artikel med rubriken bl. a. "Alla vill se eken där Lena Nyman älskade i filmen Nyfiken-gul". En bild visade anmälaren, pekande mot eken. Bildtexten, som angav hans namn, lade bl. a. följande i hans mun: "Och här, precis här, tappade Lena Nyman sina trosor." Nämnden uttalade att, "med hänsyn till arten av artikelns innehåll", tidningen "över huvud taget inte bort omnämna anmälaren och än mindre återge honom i bild utan att förvissa sig om hans medgivande härtill".

Det är självfallet att namn- och bildpublicering är särskilt känslig när det gäller *ungdom*. Detta inskräptes av nämnden bl. a. i ett utslag (PK 1968: 41) som gällde en artikel om en barnavårdsnämnds handläggning av ett ärende om en 17-årig flicka. Det framhölls att det förhållandet, att flickan medgett eller rentav tagit initiativet till publiceringen, inte kunde befria tidningen från att själv göra en ansvarig bedömning av frågan, om namn och bilder borde införas. I detta fall hade tidningen handlat i strid mot god sed.

I vanliga fall syns nämnden emellertid fästa särskilt avseende vid om den person, som blivit föremål för en enligt hans mening oförmånlig publicitet, *själv tagit initiativet eller i vart fall frivilligt medverkat*. Det gäller inte bara i fråga om "kändisar" utan även om vanliga enskilda. Två exempel får belysa detta.

I det ena fallet (PK 1968: 4) hade en tidning skildrat en pojkes levnadsöde i en artikel med rubriken "Vägen gick till ungdomsfängelse" samt återgett en intervju med hans mormor. Hon anmälde tidningen för att publi-

citeten varit till skada för henne och dottersonen. Tidningen svarade, att anmälaren själv sökt upp utgivaren och bett om hjälp i hennes kamp mot personer och myndigheter, som enligt hennes mening skulle ha gjort dottersonen till en brottsling. Utgivaren hade ansett hennes ärende angeläget men förbehållit tidningen att få använda materialet som den ansåg objektivt och riktigt, vilket medgetts. Nämnden fann inte anledning till anmärkning "med hänsyn till de omständigheter, under vilka artiklarna publicerats, och då syftet med artiklarna uppenbarligen inte varit att skada anmälaren och hennes dotterson".

I det andra fallet (PK 1969: 10) hade en veckotidning anmälts för en artikel med rubriken "En sosse för lilla Märta", som i kåserande form beskrev hur anmälaren klagat hos tidningen över att ingen av de personer, statsråd och andra, som hon skrivit till med begäran att få diskutera orättvisor i samhället, hade svarat henne. Hon anmärkte främst på att hon namngetts och att artikelförfattaren spritt ett löjets skimmer över henne. Nämnden noterade, att anmälaren svarat på en uppmaning i tidningen till läsarna att höra av sig om de hade något intressant att berätta och att hon inte påstått att hennes uttalanden återgetts oriktigt. "Med hänsyn till de förhållanden under vilka hennes samtal med tidningen sålunda tillkom" fann nämnden inte anledning till anmärkning för att hennes namn satts ut.

Av ett utslag från 1966 framgår att namn inte får sättas ut under insändare, om författaren inte önskar det (PK 1967: 20). Däremot står det som nämnts en tidning fritt att vägra publicering av en insändare, om inte rätt till bemötande föreligger enligt de särskilda reglerna därom.

Bland PK-reglerna till skydd för enskilda bör vidare erinras om den som uppmanar till att i brottsammanhang *inte framhäva yrkestillhörighet och liknande uppgifter* om den åtalade eller misstänkte. Denna regel åberopades av nämnden bl. a. i ett utslag (PK 1968: 38) i anledning av en anmälan av två polismän i Mariefred mot en löpsedel, som upptog rubriken "Mariefredspolis hem idag från Marocko-fängelse", samt vissa artiklar om denna sak, där liknande beteckningar förekommit. Det upplystes att personen i fråga helt slutat sin tjänst vid polisen mer än två år tidigare. Nämnden konstaterade att den misstänktes tidigare anställning inom polisen fick anses ha varit ovidkommande och att tidningen därför genom att framhäva denna omständighet klart åsidosatt god sed.

Av stor praktisk betydelse för den enskilde som berörs av en tidningsartikel är, *om han bereds tillfälle att själv komma till tals redan i samband med publiceringen* och inte först i efterhand genom ett bemötande. Han når samma läsekrets som tar del av de från hans synpunkt ofördelaktiga uppgifterna, och han vinner en bättre balans i framställningen. Det har förut nämnts att kontakt med den berörde utgör ett normalt led i kontrollen före publiceringen och att vederbörande också har rätt att kom-

ma till tals i tidningen, om denna offentliggör en anmälan mot honom till JO eller liknande instans. Om dessa förhållanden behöver inte vidare ordas. Av intresse är emellertid att *en rätt att komma till tals samtidigt med publiceringen ansetts föreligga även i andra fall än då det gällt offentliggörande av anmälningar*. Detta får ses som uttryck för den allmänna objektivitetsgrundsats som fastläggs i PK-reglerna. Det är emellertid inte alldeles lätt att precisera några regler för när sådan rätt till samtidigt uttalande föreligger. Även här har det varit fråga om en bedömning från fall till fall, och av en del utslag, särskilt äldre, framgår inte fullt klart om nämnden ansett att anmälaren bort komma till tals i tidningen eller bara inför artikelförfattaren. Några fall skall emellertid anföras för att belysa de bedömningar som gjorts.

Representanter för en stad anmälde en tidning för en artikel, som innehöll en intervju med en direktör vilken betecknades som "stadens egen JO" och riktade stark kritik mot stadens förvaltning (PK 1963: 2). Nämnden noterade att de omdömen, som fällts av direktören, väsentligen baserats på ett antal konkreta fall, där han anfört besvär över beslut av stadens myndigheter, och att vissa av hans klagomål också diskuterats i stadsfullmäktige. Det kunde "icke anses att tidningen i artikeln själv ställt sig bakom direktörens klagomål". Med hänsyn härtill framställde nämnden ingen erinran mot att tidningen återgett uppgifterna utan begränsade sig till att framhålla, "att med hänsyn till den diffusa karaktären av de av direktören framförda anmärkningarna mot stadens förvaltning tidningen bort bereda någon representant för staden tillfälle att uttala sig samtidigt som artikeln publicerades".

Ett annat ärende (PK 1964: 24) gällde ett reportage i veckotidning om en turistresa, som arrangerats av en namngiven resebyrå. Stark kritik riktades mot byrån. Ett genmäle infördes några veckor senare. Tidningen framhöll att reportaget var en redogörelse av medarbetare som själva deltagit i resan. Nämnden uttalade: "Om artikeln bygger på uppgifter som lämnats av någon som är medarbetare i tidningen eller av annan person, bör i och för sig inte medföra någon skillnad i fråga om rätten för den, mot vilken uppgifterna riktar sig, att komma till tals. För övrigt innehåller artikeln även åtskilliga uppgifter som ursprungligen härrör från andra personer än medarbetarna själva. Med hänsyn härtill hade tidningen bort bereda resebyrån tillfälle att yttra sig i samband med artikelns publicering." Det kan måhända inte anses fullt klart, att resebyrån ansetts berättigad att komma till tals i själva artikeln. Den första meningen innehåller emellertid ett principuttalande, som redan i sig gör det motiverat att referera utslaget. Samma uttryckssätt — bort bereda tillfälle att yttra sig i samband med publiceringen — användes även i ett fall (PK 1965: 11) som gällde en artikel med uppgifter om att en artistbyrå befann sig på obestånd. Nämnden framhöll särskilt arten av de lämnade uppgifterna, som f. ö. getts en tillspetsad

form med rubriker som talade om "konkursbo", "tragedi", "skandalen" etc.

Klara och otvetydiga är ett par fall från de senaste åren. Ett (PK 1968: 36) gällde en artikel med rubriken "Skamfläck vid Västgötagatan", signerad av tidningens förre kulturchef och av tidningen betecknad som en kulturar-tikel av debattkaraktär och ett personligt inlägg i en aktuell saneringsfråga. Den riktade skarp kritik mot det sätt på vilket en restaurangrörelse bedrevs i ett av de äldsta husen i stadsdelen. Nämnden fann att tidningen åsidosatt god sed: "Med hänsyn till de skarpa angrepp som i artikeln riktades mot den av anmälaren i fastigheten drivna rörelsen och de i samband därmed gjorda faktiska påståendena hade tidningen enligt nämndens mening bort vänta med publiceringen av artikeln till dess anmälaren beretts tillfälle att samtidigt uttala sig i tidningen." Ett genmäle hade införts tre dagar se-nare. Ett annat ärende (PK 1969: 11) gällde en artikel med rubriken "Hy-resfastighet vandaliseras". Nämnden noterade att skarpt klander riktats mot skötseln av fastigheten, med detaljerade uppgifter om vanskötsel i olika hänseenden, och att fastighetsägaren avböjt att få ett genmäle infört, efter-som han ansåg det vara tidningens sak att göra ett tillrättaläggande. Nämnden yttrade därefter, att tidningen, "med hänsyn till de allvarliga och detal-jerade anmärkningar" som framfördes, hade bort bereda anmälaren tillfälle att bemöta påståendena samtidigt med artikelns publicering. Ett tredje fall (PK 1970: 3) gällde en artikel som, enligt utslaget, under en kategoriskt ut-formad rubrik återgav en rad uttalanden som felaktigt påstods härröra från elevrådet vid en skola och bl. a. innehöll kritik mot skolans lärare för deras uppträdande i tjänsten. Nämnden anmärkte, att tidningen inte gjort något försök att i samband med publiceringen av dessa angrepp låta lärarna komma till tals. Härigenom hade god sed åsidosatts.

Dessa fall har de dragen gemensamma, att det var fråga om *skarpa an-grepp och kritik, i sakfrågor och inte i åsiktfrågor*, men att nämnden inte begagnade den vanliga "förtalsskrivningen", d. v. s. att tidningen inte visat fog för uppgifter som varit menliga eller nedsättande för anmälnarna. Be-dömningen i sistnämnda avseende är svår att uttala sig om. Måhända har nämnden funnit att tidningen haft "skälig grund" för uppgifterna och på-ståendena i sak eller att dessa i varl fall presenterats på ett sådant sätt, att det stått klart att de utgjort någon eller några personers subjektiva syn-punkter.

Två andra fall har gemensamt att artiklarna *genom rubriksättningen vände sig direkt mot anmälaren*. Det ena (PK 1965: 21) gällde en artikel med rubriken "Hon ställer K mot väggen". Nämnden uttalade, att tidningen med hänsyn till rubriksättningen och den kritik, som riktats mot K, hade bort före publiceringen bereda honom tillfälle att yttra sig i saken. Det andra fallet (PK 1969: 25) gällde en insändare som haft formen av ett öppet brev till ett företag. "Med hänsyn till de skadeverkningar som inne-hållet i det öppna brevet kunnat medföra för bolaget" hade tidningen en-

ligt nämndens mening bort bereda bolaget tillfälle att med det snaraste bemöta det öppna brevet, "helst i omedelbar anslutning till detta".

Ett par andra fall har gemensamt att anmälaren ansetts böra få *ge sin version av eller syn på ett skildrat händelseförlopp* där han stått i centrum. I båda har nämnden sannolikt ansett det klart, att "förtalsprinciperna" inte kunnat tillämpas. Det ena fallet (PK 1964: 15) gällde en signerad artikel med rubriken "Spelare gick sin väg!". Den skildrade hur anmälaren lämnat en schacktävling på grund av missnöje med bordens placering och innehöll vissa omdömen om hans handlingssätt. Tidningen hade enligt nämndens mening "bort bereda anmälaren tillfälle att framlägga sin syn på det inträffade", eftersom artikeln innehöll vissa uppgifter — till vilkas riktighet nämnden förklarade sig inte ta ställning — och omdömen, som var nedsättande för anmälaren som schackspelare. Det andra ärendet (PK 1970: 38) avsåg en artikel med rubriken "Pojke uppläxad av präst inför församlingen" och skildrade en episod då en kyrkoherde överlämnade biblar till årets konfirmander. Nämnden antecknade, att uppgift stod mot uppgift beträffande händelseförloppet och att den inte tog ställning därvidlag. Tidningen hade emellertid åsidosatt god sed genom att inte låta kyrkoherden komma till tals redan vid det första publiceringstillfället.

Ännu ett fall får komplettera bilden (PK 1969: 22). Några tidningar hade skildrat en juldans, som anordnats av en politisk ungdomsklubb, med uppgifter om att fylleri, slagsmål och stölder förekommit. Nämnden konstaterade, att uppgift stod mot uppgift på vissa punkter beträffande det faktiska händelseförloppet men att tidningarna i oavkortat skick infört två insändare av klubben. Några sakuppgifter hade därför inte undanhållits läsarna. Emellertid hade tidningarna betonat juldansens karaktär av privat arrangemang i klubbens regi. "Det hade med hänsyn härtill bort ligga nära till hands att tidningarna redan i samband med de första artiklarna berett klubben möjlighet att presentera sin version av det inträffade."

Rätten till samtidigt bemötande kan, som nyss sagts, ses som ett speciellt uttryck för *den allmänna objektivitetsprincipen*, förenad med strävan att skydda enskilda mot publicitetsskador. Vid en närmare granskning av hur denna princip tillämpats bör man först och främst uppmärksamma, att två grundläggande hänsyn bryter sig mot varandra just på denna punkt. Å ena sidan är det ett viktigt intresse att tidningarna utför en saklig och objektiv nyhetsförmedling. Å andra sidan är det lika viktigt att tidningarna utövar en aktiv samhällskritik. Att åstadkomma en praktisk avvägning av dessa intressen är en både väsentlig och svårlöst fråga. Det har nämnts att PK-reglerna tidigare upptog en tumregel, att nyheter och kommentarer borde skiljas åt, men att denna övergavs 1967. Objektivitetskravet framhålls numera endast i ett allmänt avfattat portalstadgande i reglerna.

Vid en redogörelse för opinionsnämndens praxis syns det lämpligt att börja med vad man kan kalla den allmänna kritikregeln. Denna har uttryckts i en mängd utslag och kan, i nära anslutning till nämndens egna

formuleringar anges så: *En kritik får vara skarp, från och aggressiv utan att detta i och för sig föranleder någon anmärkning.* Det är dock självfallet att det finns vissa gränser som inte får överskridas, men dessa går inte att definiera i några allmänna formler. Som två allmänna riktmärken kan uppställas *kravet på vederhäftig nyhetsförmedling* och skyldigheten att *undvika ett kränkande eller eljest vårdslöst skrivsätt.*

Man kommer här in på områden, där det är svårt att klargöra nämndens praxis. Det är meningslöst att referera ärenden och utslag. För att nå klarhet måste man ta fram de artiklar som granskats. Det kan självfallet inte komma i fråga att här presentera en samling exempel på framställningar som överskridit resp. inte överskridit gränsen till det förgripliga. Det är inte möjligt att göra annat än att hänvisa till nämndens utslag. Det finns mängder av fall där nämnden med åberopande av den allmänna kritikregeln friat tidningar både för ledare (se t. ex. PK 1962: 29 överst, 1965: 25, 1966: 16, 1968: 29, 1969: 1 och 39) och för andra artiklar (se t. ex. PK 1963: 7 och 10, 1967: 7, 1968: 10 och 29, 1969: 33). Flera exempel kan också ges på att nämnden funnit en framställning godtagbar i stort sett men gjort vissa påpekanden om skrivsättet, t. ex. att vissa uttryckssätt varit mindre lämpliga (se t. ex. PK 1963: 14 och 1966: 11), att tidningarna "bort iakttaga större varsamhet i sitt ordval" eller "lägga sig vinn om ett mindre onyanserat ordval" (se t. ex. PK 1963: 28 och 1966: 22) eller att artikeln "i vissa avseenden givits en alltför kategorisk och generaliserande utformning" (PK 1969: 44). Att en framställning mera allmänt överskridit gränsen för tillåten kritik har uttalats mindre ofta. Vanligen har nämndens skrivning då inte anknutits till kritikregeln utan direkt tagit fasta på skrivsättet. Flera exempel kan dock ges på att det uttryckligen slagits fast, att en kritik utformats så att den gått över gränsen för vad som kan accepteras. Det har då som regel preciserats vari övertrampen bestått, t. ex. att artikeln genom att begagna lagtekniskt betonade termer gett läsaren intryck av misstanke om brott (PK 1955 s. 12), att tidningen använt personligen förnedrande uttryck (PK 1965: 24) eller att kritiken varit ytterligt ensidig och innehållit allmänt formulerade insinuationer som måste hänföras till kränkande skrivsätt (PK 1967: 3). I flera ärenden har nämnden slagit fast, att offentliga personer får tåla att utsättas för avsevärd kritik (se t. ex. PK 1970: 31) men att en gräns måste upprätthållas även i sådana fall (se t. ex. PK 1969: 49).

Kritikregeln innebär naturligtvis en praktiskt mycket betydelsefull inskränkning av objektivitetsprincipens räckvidd. Särskilt är det av vikt att iaktta, att den alltså tillämpats även på vanliga artiklar. Den kan emellertid självfallet inte åberopas i alla sammanhang. Och även då det gäller kritik måste det krävas, att tidningarna tar del av material och synpunkter som talar till förmån för den eller det som kritiseras. Det finns också en mängd exempel på att nämnden kritiserat tidningen för *ensidiga framställningar*. Ofta har nämnden haft anledning att särskilt framhålla principen

att *båda parternas ståndpunkter skall återges i tvister och liknande*. Vilka krav som uppställs av nämnden i dessa hänseenden kan emellertid inte utläsas ur utslagen, utan man måste sammanställa själva de granskade artiklarna. Då detta inte kan ske här, måste det räcka med en hänvisning till nämndens utslag (se t. ex. PK 1955 s. 12 överst, 1956 s. 14 nederst, 1957 s. 20, 1959 s. 17, 1960 s. 28 andra fallet och s. 29 tredje och sista fallen, 1961 s. 31, 1963: 5, 1964: 3 och 13, 1967: 3, 5 och 37, 1968: 9, 1969: 31 och 42, 1970: 20, 39, 40 och 48). Som enda exempel skall här refereras ett utslag från 1968 i ett ärende där nämnden hade att ta ställning till principfrågan om *förhållandet mellan nyhetsförmedling och subjektiva kommentarer* (PK 1969: 21). Det gällde en artikel om en studentförenings beslut att ge ekonomiskt stöd åt studenterna vid universitetet i Hanoi. Nämnden uttalade: ”Artikeln innefattade inte bara en nyhetsartikel utan också — genom de av artikelförfattaren valda uttryckssätten — omdömen om vad som förekommit. Av artikeln själv får emellertid anses ha framgått vad som var faktiska uppgifter och vad som var artikelförfattarens egna omdömen; de sistnämnda förekommer i artikelns ingress. Även om artikeln härigenom ingalunda kan anses utgöra ett objektivt referat av vad som förekommit, finner dock nämnden enbart det förhållandet att artikeln upptog även omdömen inte kunna medföra att artikeln skall anses strida mot god publicistisk sed. Och den omständigheten i och för sig att artikelförfattarens kritik av det ursprungliga beslutet angående stöd åt Hanoi var skarp kan — i enlighet med den princip som nämnden vid flera tillfällen tidigare givit uttryck åt — inte föranleda någon erinran mot tidningen.”

Ännu några anmärkningar bör göras om *skrivsättet*. Nämnden har flera gånger uttalat, att en tidning åsidosatt den *varsamhet som påkallats av ämnet*. Det har ett par gånger framhållits, att särskild försiktighet är nödvändig vid framställningar som avser behandlingen av allvarliga sjukdomar (PK 1961 s. 31 och 1967: 25). Även i andra fall har det påpekats, att tidningen bort iaktta större varsamhet med hänsyn till att den behandlat ett ömtåligt ämne (se t. ex. PK 1964: 1, 1967: 28 och 1970: 1). Å andra sidan har nämnden också uttalat, att *debatten måste få vara friare och skarpare på vissa områden än på andra*. Detta gäller naturligtvis främst om den politiska debatten (se t. ex. PK 1963: 3, 1965: 26, 1967: 38, 1970: 10 och 47) men har även anförts beträffande debatten på idrottens område (PK 1962 s. 27 nederst).

Skrivsättet i en tidning kan som förut nämnts medföra ansvar för tryckfrihetsbrottet *förolämpning*. Frågor härom har många gånger aktualiserats hos nämnden. Även i övrigt förekommer det ofta att nämnden påtalar ett skrivsätt som olämpligt, vårdslöst, insinuant, överdrivet etc. Även härvidlag måste framställningen inskränkas till i huvudsak en hänvisning till nämndens utslag (se t. ex. PK 1956 s. 15, 1957: 1, 1958 s. 24 nederst, 1960 s. 28, 1962 s. 28 överst, 1963: 14 och 20, 1964: 1 och 13, 1965: 6 och 9, 1966: 22,

1967: 18 och 27, 1968: 9 och 12, 1969: 49, 1970: 18 och 57). Det förtjänar dock anmärkas, att nämnden visat särskild känslighet för felaktiga brottsrubriceringar (se t. ex. PK 1959 s. 16, 1964: 11, 1967: 42) och att den framhållit vikten av att god ton hålls även på insändaravdelningen (se t. ex. PK 1956 s. 14).

Ytterligare två principer för framställningssättet har antytts genom de exempel som anförts i det föregående. *Ovidkommande uppgifter eller uttalanden, som kan vara till skada, bör inte förekomma.* Av utslaget om den fingerade intervjun med radiochefen framgick vidare, att *hänsyn tas till det intryck som en mindre uppmärksam läsare får.* Det finns flera exempel än detta på att nämnden framställt anmärkning mot fel som kunnat upptäckas av den uppmärksamme läsaren (se t. ex. PK 1967: 12 och 25, 1969: 13). En viktig sakupplysning kan ha getts en så undanskymd plats att den kunnat förbises, rubriksättningen kan ha varit skev etc.

Några ord bör också sägas om *recensioner*. Sådana har ofta underställts nämnden av författare eller andra som ansett sig kränkta. Nämnden har vid flerfaldiga tillfällen uttalat, att *en recension måste vara uttryck för en personligt färgad uppfattning som det inom vida gränser måste vara tillåtet att föra till torgs.* Under hänvisning härtill har nämnden ogillat klagomål även mot långtgående kritik (se t. ex. PK 1957 s. 18 nederst, 1958 s. 23 överst, 1959 s. 18, 1963: 30). I vissa fall har nämnden framställt detaljmarkeringar, som t. ex. att rubriken varit skev eller tvetydig så att den kunnat ge ett felaktigt intryck av den person vars verk recenserats (PK 1958 s. 20 och 1967: 13), att ordvalet överskridit gränsen för det tillåtna genom att en författare utan fog beskyllts för "medvetna" förvrängningar av sanningen (PK 1964: 5) eller att skrivsättet kunnat uppfattas som en antydan om att vissa centrala idéer i den recenserade boken utgjorde plagiat utan att detta närmare preciserats (PK 1964: 19). Flera av dessa fall ger ytterligare belägg för den nyss angivna principen, att hänsyn tas till den mindre uppmärksamme läsaren. Även regeln, att ovidkommande saker inte bör dras in, har tillämpats i ett par fall. I ett av dessa (PK 1969: 49, jfr 1955 s. 12) gjorde nämnden ett uttalande av principiellt intresse. Det "måste beaktas att den frihet vid framförande av kritik, som får anses föreligga i fråga om recension av t. ex. en film, inte innebär någon speciell förmånsställning för recensenten personligen utan innebär en fri kritikrätt beträffande filmen såsom produkt som framförs offentligt. Den omständigheten att en person förekommer i en film medför inte — särskilt när det gäller en film med inslag av dokumentär karaktär — att obefogade kränkande omdömen om honom får fällas." Slutligen bör nämnas att principerna för recensioner tillämpas även på "därmed jämförbara artiklar", såsom framgår av ett utslag om ett reportage med stark kritik av vissa arrangemang i samband med en "International Welcome Day" som anordnats av en rad studentorganisationer (PK 1968: 42). Det framhölls att

arrangemangen hade karaktären av "offentliga nöjen resp. en offentlig föreställning".

Till sist skall några utslag som gällt *bilder* beröras. Det har nämnts att i princip samma normer skall iakttas beträffande bilder som gäller för texten. I samband med frågan om namnpublicering har också ett par utslag nämnts som även avsett bilder. Det ena gällde en artikel om filmen "Nyfiken—gul". Till det kan fogas ett äldre (PK 1958 s. 24 nederst) där nämnden klandrade en tidning för att den i ett socialreportage bl. a. publicerat en bild av anmälares gamla svärmor, som tagits av henne då hon låg och vilade. Nämnden betecknade som "synnerligen otillbörligt" att på detta sätt återge en bild av en person, "denna ovetande tagen i en situation, däri — för att citera anmälares — väl ingen människa önskar posera inför allmänheten".

Förut har också nämnts barnavårdsfallet, där en tidning publicerat namn och bild på en 17-årig flicka. Att särskild försiktighet är påkallad, då ungdomar avbildas, framhöll nämnden också i ett annat fall (PK 1963:16) som gällde *en arrangerad bild*. Den visade sex skolelever, 12—13 år gamla, alla rökande. Deras namn var utsatta i bildtexten, som angav att de gillade att röka på rasterna. Det medgavs att bilden arrangerats, och eleverna hade inför sin rektor, som var anmälare i ärendet, bestritt att de tillfrågats om raströkning m. m. Nämnden uttalade, att tidningen allvarligt brutit mot god sed "genom att sålunda i bild och text lämna medvetet missvisande uppgifter".

Även ett annat ärende om en arrangerad bild förtjänar nämnas (PK 1963:21). I detta fall hade det angetts, att bilden var arrangerad. En artikel om övervakning av ungdomsförbrytare hade illustrerats med en helsidesbild av en kvinnlig elev vid Statens skolor för döva, fastän hon aldrig varit misstänkt för någon förseelse. Tidningen förklarade, att den litat på bildleverantören och att upplysningen, att bilden var arrangerad, bort utsluta missförstånd. Nämnden slog fast, att en tidning ansvarar för publicerade bilder oavsett hur de anskaffats. Tidningen hade i detta fall inte bort införa bilden *utan medgivande av den avbildade personen*. "Genom att icke före publiceringen förvissa sig om sådant medgivande" hade tidningen brutit i tillbörlig varsamhet.

I flera andra fall har nämnden inskräppt nödvändigheten att inhämta den avbildade personens medgivande före publiceringen av en bild. Ärendet om "Nyfiken—gul" gav ett exempel. I ett utslag 1965 gjorde nämnden vissa principuttalanden om *rätten till den egna bilden*, som förtjänar uppmärksammas (PK 1966:7). En veckotidning hade illustrerat en artikel om det nya pojksmodet med en bild, som förlagets bildarkiv tillhandahållit och som förut med vederbörandes samtycke publicerats i en annan av förlagets veckotidningar. Rubrikerna och artikeln talade om "farlig lek med homosexualitet" m. m. Nämnden uttalade: "Beträffande rätten till den egna bilden

torde man få anse att en person har ett berättigat anspråk på skydd mot publicering av bilder av honom i pressen, om publiceringen med hänsyn till bildens innehåll skulle vara kränkande för honom eller om publicerandet, ehuru bilden i och för sig icke är av nämnda karaktär, likväl sker i sådant sammanhang att publicerandet måste anses obehörigen inkräkta på den avbildades personliga intressen. I förevarande fall finns intet att anmärka på bilden som sådan; den har också med anmälarens samtycke publicerats i annat pressorgan. Vad angår det sammanhang, i vilket fotografiet av anmälaren varit infört i tidningen, och särskilt vad som sagts i den ovanför fotografiet förekommande ingressen till artikeln, kan det otvivelaktigt för anmälaren framstå som stötande att hans fotografi intagits i omedelbar avslutning till de framförda frågorna om homosex hos den moderna ungdomen. Tidningen hade därför bort inhämta anmälarens medgivande till att använda fotografiet till artikeln." Med hänsyn till att artikeln inte utmynnade i något klander och att till att tidningen haft visst fog för att anta att den tidigare publiceringen var ett tecken på att anmälaren inte hade något emot att bilden återgavs, fann nämnden emellertid något vidare uttalande inte erforderligt.

I ett annat fall (PK 1963: 19) hade ett uttryckligt *avtal* träffats om att bilder skulle visas före publiceringen. Nämnden underströk, att "det är av synnerlig vikt för pressen i dess helhet att avtal av förevarande slag noggrant iakttas".

Vilseledande bilder och bildtexter har påtalats i flera fall (se t. ex. PK 1955 s. 13 nederst och 1969: 24). Inget syns emellertid ha större principiellt intresse utöver vad redan sagts.

Rättelser och genmälen

Rätten till bemötande genom rättelser och genmälen har sedan lång tid stått i förgrunden för den pressetiska debatten. Den diskussion som förekommit har emellertid präglats av åtskillig oklarhet. Man har ofta gett uttryck för felaktiga eller överdrivna åsikter om betydelsen av denna rätt. Några preciseringar bör därför göras.

Till en början bör det erinras om att *tryckfrihetsbrott inte kan elimineras genom rättelser i efterhand*. TF stadgar som nämnts endast att hänsyn skall tas till rättelse vid fastställandet av straffet för tryckfrihetsbrott. Och *opinionsnämnden har anlagt en liknande syn vid sin bedömning, om god publicistisk sed åsidosatts*. Flera exempel har anförts på detta. Det är också rätt självklart att vad som helst inte kan få publiceras om bara tidningen "tar tillbaka" eller bereder plats för genmäle, om den varit ute i ogjort väder. Det kan emellertid konstateras att detta ingalunda alltid står klart. Saken blev 1969 föremål för ett särskilt principuttalande från nämndens sida som förtjänar nämnas (PK 1970: 41).

En tidning hade lämnat uppgifter om en politisk organisations agerande,

vilka visade sig felaktiga. Rättelse infördes redan samma dag i alla upplagor efter den första och dessutom följande dag. Tidningen anförde att det, om ett så snabbt tillrättaläggande inte var tillräckligt, knappast kunde finnas något intresse för snabba tillrättalägganden hos tidningarna. Efter att ha friat tidningen i ärendet tog nämnden i sitt utslag upp denna synpunkt och anförde: "Ett angeläget mål för den s. k. självsaneringen inom pressen måste vara att de, som anser sig förfördelade genom en tidnings skrivsätt, i någon form skall få komma till tals inför tidningens läsekrets. Varje åtgärd som bidrar till en förbättring i detta avseende måste därför hälsas med tillfredsställelse av nämnden. Å andra sidan kan en tidning — såsom nämnden i åtskilliga uttalanden framhållit — inte under alla omständigheter undgå klander enbart genom en rättelse i efterhand. *Det publicistiska ansvaret bör i första hand utövas i samband med att en nyhet först ges till känna för läsarna. Rätten till beriktiganden eller genmälen bör endast ses som ett komplement till det grundläggande skydd som ligger i en publicistiskt korrekt förstagångsinformation.*" I enlighet med detta synsätt betraktade nämnden tidningens beriktiganden i det aktuella fallet som "motiveerade av hänsyn till eventuella förfördelade och till kravet på korrekt information, inte som ett sätt att avstyra anmälningar till nämnden eller som ett led i en plädering inför denna. *Vid den samlade bedömningen av ett ärende hos nämnden måste emellertid nämnden givetvis taga behörig hänsyn till om beriktigande skett.* Så har nämnden också gjort i detta fall."

Det sista av de kursiverade uttalandena antyder ett mildare betraktelsesätt i fråga om "pressetiska" förseelser än vid tryckfrihetsbrott. Med hänsyn till att nämnden bara kan göra opinionsuttalanden kan man emellertid bortse från nyanserna. Det blir närmast en fråga om skrivsätt vid formuleringen av nämndens utslag. Väsentligt är emellertid att *uttalandet svarar mot nyordningen 1969*. Som nämnts kan ombudsmannen underlåta att föra en förseelse vidare till nämnden efter en samlad bedömning av omständigheterna, varvid eventuell rättelse skall beaktas särskilt.

Vidare bör det erinras om att, som visades i förra avsnittet, *en person som direkt berörs av en artikel har rätt att komma till tals redan i samband med artikelns publicering i vissa fall*. Flera exempel har anförts som visat detta. Även om god sed inte kräver att publicering underlåts utan bara att den utpekade får komma till tals, är det alltså inte alltid tillräckligt att detta sker i efterhand.

Även en tredje praktiskt viktig begränsning av "genmälesrättens" räckvidd måste noteras. *En tidning är skyldig att själv vidta rättelse i vissa fall*. Den kan alltså inte bara avvakta en inläga från den förfördelade, om oriktig publicitet förekommit. Detta har slagits fast av nämnden i en rad utslag. Några exempel skall anföras, innan innebörden och omfattningen av tidningarnas skyldigheter diskuteras närmare.

Ett gammalt ärende (PK 1955 s. 14) gällde en anmälan mot en tidning

för att den i en artikel om en VM-tävling på skidor, som delvis förlagts till anmälarens marker, lämnat oriktiga uppgifter och inte omedelbart dementerat dem. Nämnden fann att tidningen brutit mot god sed genom att ge de obestyrkta påståenden, som förekommit i artikeln, en kategorisk avfattning samt genom att icke — sedan verkliga förhållandet blivit uppenbart — självmant ge offentlighet häråt.

Två fall från 1963 förtjänar nämnas. I det ena (PK 1964: 8) hade en tidning uppgett att några ungdomar, som under spritpåverkan begått gravskändning, köpt sprit på ett namngivet ungarshotell, medan det i själva verket endast skett i omgivningen. Nämnden konstaterade, att artikeln varit missvisande och att, som tidningen medgett, "en korrigerings borde ha skett". Genom att underlåta detta hade tidningen åsidosatt god sed. I det andra fallet (PK 1964: 9) hade en insändare med rubriken "Högerns fackliga intriger", som införts i två tidningar, beskyllt anmälaren för att ha stått bakom ett valupprop med falsk underskrift. Dementi hade vägrats. Nämnden konstaterade att anmälaren förebragt utredning som visade, att han inte gjort sig skyldig till vad som påståtts. Redan genom att införa insändarna hade tidningarna åsidosatt god sed. Härtill kom deras "än mer anmärkningsvärda förhållande att, trots att den kränkte upprepade gånger påtalat saken, underlåta vidtaga någon rättelse". Härigenom hade tidningarna "brutit mot publicistisk anständighet".

Vidare kan nämnas ett ärende (PK 1966: 21) angående ett kåseri, som beskrivit hur en havande kvinna vägrats tillträde till ett nybyggt länslasarett och måst föda sitt barn i en taxi på lasarettsgården m. m. Tidningen medgav, att den några dagar efteråt fått klart för sig att vissa uppgifter inte varit korekta. Redaktionsledningen hade då beslutat införa en rättelse, som väntades från lasarettet, men då någon sådan inte kom hade saken fallit i glömska. Nämnden slog fast att den beskrivna händelsen hade visats vara helt uppdiiktad och att uppgifterna måste betraktas som synnerligen kränkande för lasarettets personal. Tidningen hade bort söka kontrollera uppgifterna före publiceringen. "Och när tidningen sedan blivit medveten om uppgifternas oriktighet, hade det bort åligga tidningen att själv vara verksam för att få ett tillrättaläggande till stånd." Tidningen hade gjort sig skyldig till ett allvarligt brott mot god sed.

En annan gång (PK 1967: 14) klandrades en tidning för en artikel med rubriken "Skandal igen i ökänd nöjespark. Bråk och fylleri!" Nämnden konstaterade att uppgifterna i artikeln saknade täckning. Artikeln hade därför "stått i klar strid med god publicistisk sed, och tidningen hade bort själv vara verksam för ett tillrättaläggande". Ett annat ärende gällde en artikel med rubriken "Lusig travare dog — JO utreder. Hästägare kräver att styrelsen på Solvalla avgår" (PK 1968: 43). Det sades bl. a. att E i anmälan till JO krävt styrelsens avgång och stränga straff för två namngivna personer. Sedan E i två brev till tidningen framhållit, att uppgifterna

var fel, men inte fått något svar, vände han sig till nämnden. Denna uttalade att tidningen borde "själv ha infört en rättelse", sedan den genom E:s brev fått veta att uppgifterna varit fel. Genom sin underlåtenhet att göra detta eller ens svara på breven hade tidningen klart åsidosatt god sed. Slutligen må nämnas ett utslag 1968 (PK 1969: 6), i vilket nämnden konstaterade att en tidning gjort uttalanden som inneburit insinuation om att ett företag gjort intrång i patenträttigheter som tillkommit en person B. Denne hade därefter utfärdat en kommuniké, i vilken han förklarat att företaget inte gjort sig skyldigt till något sådant. Denna kommuniké hade B sänt till tidningen. Denna hade då enligt nämnden "bort utan oskäligt dröjsmål publicera ett tillrättaläggande i saken".

Exemplifieringen har gjorts så pass fyllig, därför att det saknas principuttalanden från nämndens sida om tidningarnas skyldighet att själva vidta rättelse och därför att saken har påtaglig praktisk betydelse. Ur nämndens utslag syns man kunna utläsa principen att *en tidning är skyldig att själva företa rättelse, om sådan kan ske, så snart publicering skett i strid med god sed*. I denna regel bör man särskilt observera orden "om sådan kan ske". Det har förut framhållits att allt inte kan ställas till rätta i efterhand, t. ex. inte felaktig namnpublicering eller kränkning av privatlivets helgd. Man bör också observera att regeln får sättas i relation till den begränsade talerätten hos nämnden före 1969. Man har inget stöd — åtminstone inte ännu — för meningen att god sed kräver självrättelse även om det inte finns någon direkt förfördelad.

Med nämnda begränsningar framstår den angivna principen som högst rimlig och naturlig. Den innebär egentligen inte mer än att god sed kräver, att en tidning självmant söker ställa saken till rätta, om den orsakat skada för någon genom publicering i strid med god sed. Det ligger i sakens natur att tidningarna ofta slipper vara verksamma själva, därför att berörda personer begär att få ett genmäle eller ett beriktigande infört.

De tre viktiga principer som angetts här är nödvändiga att hålla i minnet då man granskar rätten till genmäle och rättelse. Granskar man denna rätt närmare, finner man att det i själva verket är flera olika saker som avses. Ena ytterligheten är att en person som berörts av en artikel vill rätta ett sakfel i denna, kanske ett fel som i sammanhanget syns oväsentligt men som för honom själv framstår som viktigt. Andra ytterligheten är att en person vill bemöta ett angrepp för åsikter som han gett uttryck för eller som i vart fall tillskrivits honom. Ett brett register av skilda praktiska situationer får föras in i bilden. Det går inte att genomföra någon både principiellt och praktiskt helt hållfast gränsdragning inom området, men grovt sett kan man tala om två typfall: ibland gäller det *rättelse*, ibland gäller det *genmäle*. En sådan distinktion görs också i PK-reglerna: "Ge alltid tillbörlig plats åt rättelser och befogade genmälen." Det gäller inte bara en språkfråga. Bedömningen kan naturligtvis bli en annan om en per-

son begär att få rätta ett sakfel än om han begär ett genmäle i egentlig mening. Med hänsyn härtill skiljs i det följande i *princip* mellan "rättelse" och "genmäle", och som sammanfattande beteckning begagnas "rätt till bemötande".

Det syns lämpligt att först knyta an till vad som redan sagts om tidningarnas skyldighet att själva företa rättelser. En viktig princip, som utvecklats i det föregående, är att en tidning ansvarar för att dess uppgifter är riktiga i det väsentliga. Brister det härutinnan, är tidningen alltså skyldig att själv lägga saken till rätta. Detta innebär omvänt att *rätten att få en rättelse införd har självständig betydelse endast i fråga om mindre fel*, som inte berör det väsentliga. Om man beaktar vad som sagts om förtal och liknande fel vid publicering, finner man att ett viktigt tillägg bör göras. Även en detalj i ett större sammanhang kan påkalla rättelse av tidningen själv, nämligen om den i sig innebär brott mot TF eller mot god sed. Detta exemplifieras av fallet med gravskändarna som uppgavs ha köpt sprit på ett ungarshotell, medan de i själva verket köpt spriten i hotellets grannskap. Felet berörde uppenbarligen inte det väsentliga i artikeln, men uppgiften var onekligen nedsättande för hotellet och dess publicering därför stridande mot god sed.

Opinionsnämnden har i en mängd utslag förutsatt, att det i enlighet med den citerade PK-regeln föreligger en "rätt till rättelse" som är en praktisk realitet. Då en tidning friats, därför att något fel i det väsentliga inte visats föreligga, har nämnden ofta uttalat att klaganden "borde ha begärt att få ett beriktigande infört i tidningen, i den mån han ansett någon uppgift i artikeln oriktig eller missvisande" eller liknande (se t. ex. PK 1964: 4, 1967: 36, 1968: 12, 1969: 15, 1970: 59). Det är inte stor mening med att söka dra några mera vittgående slutsatser av sådana utslag. En sak bör emellertid rimligen kunna slås fast: *en tidning bör inte kunna avvisa en begäran om rättelse bara därför att den inte berör det enligt tidningens mening väsentliga i den påtalade artikeln*. I övrigt torde det kunna sägas att i många av de fall, där en person vill bemöta en artikel som i stort sett syns riktig, kanske det inte egentligen är fråga om att han vill rätta eller komplettera den i detaljer utan snarare om att han vill ge sin egen version av vad som inträffat och skildrats, d. v. s. i realiteten ett genmäle.

Om förutsättningarna för rätt till genmäle finns ett gammalt principuttalande, som citerats av nämnden i flera utslag och därför förtjänar återges i sin helhet: "Om i en tidning inflyter ett uttalande, som viss person — fysisk eller juridisk — finner vara riktat mot sig och som enligt personens åsikt är för honom eller hans verksamhet förklenligt eller skadligt, torde det höra till god ordning att tidningen lämnar plats för ett genmäle, ett beriktigande. Tidningen bör icke kunna undandraga sig detta under åberopande av att genmålet eller beriktigandet grundas på åsikter, som är oförenliga med tidningens åsikt i saken eller med tidningens allmänna håll-

ning." Uttalandet gör ingen sådan skillnad mellan genmälen och rättelser som ansetts önskvärd här. Det spelar emellertid inte så stor roll, eftersom uttalandet i fråga om rättelser i egentlig mening närmast har betydelsen att det anger själva grundförutsättningen: att vederbörande på visst sätt är berörd av det meddelande det gäller.

Det citerade uttalandets tillämpning och räckvidd skall belysas med några fall ur nämndens praxis. Ett ärende (PK 1957 s. 21 nederst) gällde en anmälan av en djurskyddsförening mot en tidning för att denna vägrat plats för ett genmäle mot en i tidningen publicerad presskommuniké, i vilken föreningen fann sig utpekad och anklagad för vilseledande propaganda mot vivisektion. Tidningen förklarade bl. a. att kommunikén inte krävde något beriktigande och att tidningen inte upplät sina spalter för spridande av uppgifter som försvårade arbetet för de vetenskapliga institutionerna. Nämnden underkände tidningens ståndpunkt med det här citerade uttalandet. Tidningen hade inte bort vägra föreningen att komma till tals. Ett viktigt tillägg gjordes emellertid. Nämnden uttalade att en annan sak var att föreningen inte haft rätt att få in sitt inlägg obeskuret. *Det hade stått tidningen fritt att i korthet ange att föreningen funnit kommunikén riktad mot sig och att den protesterade mot påståendet om vilseledande propaganda.*

I ett annat fall (PK 1960 s. 32) hade en tidning haft ett ledarstick med rubriken "Vi förfasar oss", vari gjorts gällande att anmälaren i en tidsskriftsartikel uttalat sympatier för eller indirekt försvarat kinesernas handlande i Tibet. Innehörden av artikeln var enligt anmälaren en annan, men tidningen hade vägrat införa ett bemötande med motiveringen, att det inte på något sätt motsade vad som sagts i ledarsticket. Nämnden återgav det citerade uttalandet och anförde i huvudsak följande om dess tillämpning i det aktuella fallet. Det kunde inte göras gällande att de uttalanden, som anmälaren tillagts i ledarsticket, saknade underlag i hans artikel. Någon förvrängning eller förvanskning kunde alltså icke anses ha förekommit. *Det avgörande var emellertid inte om tidningen haft fog för sin tolkning av klagandens uttalanden utan i stället hur saken uppfattats av honom själv.* Då han ansett, att tidningen inte tolkat hans ståndpunkt rätt, borde han inte ha vägrats ett genmäle. Emellertid kunde han inte anses ha ägt något anspråk på att få ett genmäle intaget obeskuret. *I vart fall borde han dock ha fått framfört till tidningens läsekrets, att han ansåg sig ha blivit missuppfattad, tidningen obetaget att härtill foga egna kommentarer.*

Båda dessa fall är rätt gamla. Av den vikt, som lagts vid genmälesrätten även i den senare pressetiska debatten, följer emellertid, att något mot tidningarna mildare betraktelsesätt inte kan anläggas idag. Det kan dock vara av värde att återge ett senare ärende, där samma principer tillämpats som i de äldre (PK 1965: 23). En tidning hade infört en artikel av anmälaren R med rubriken "Till normlöshetens försvar". I den redaktionella

presentationen angavs att R önskade stimulera till debatt. Dagen efter hade tidningen behandlat artikeln i en starkt kritisk ledare. Den hade emellertid vägrat att införa ett genmäle och därmed stoppat vidare debatt. R frågade bl. a. om inte en artikelförfattare borde ha rätt till genmäle, om han kunde skäligen visa att hans alster missuppfattats eller förvrängts. Tidningen svarade bl. a. att genmälesrätten endast omfattade oriktiga framställningar om fakta eller i sakfrågor men inte gällde värderingar och åsikter. Nämndens utslag anslöt helt till de båda förutnämnda. Då R ansåg, att tidningen förvrängt hans åsikter, borde tidningen inte ha vägrat honom genmäle. Detta hade dock inte behövt intas obeskuget. Nämnden upprepade närmast ordagrant det ovan kursiverade uttalandet härom i 1959 års utslag.

Trots att tidningens ståndpunkt inte godtogs i det sistnämnda fallet, angav dess principresonemang en viktig komplettering av huvudregeln om genmälesrätten: *en tidning är inte skyldig att publicera bemötanden som har karaktären av debattinlägg*. Ett utförligt principuttalande gjordes av nämnden i ett ärende 1962, som gällde en anmälan av en häradshövding mot en tidning för att den vägrat införa ett bemötande av en artikel om trafiklagstiftningen och dess övervakare (PK 1963:12). Artikeln hade enligt anmälaren inneburit en orättvis nedvärdering av häradshövdingarna och deras arbetsuppgifter och hade också kunnat tolkas som ett inlägg inför förestående löneförhandlingar. Nämnden erinrade om sitt här återgivna uttalande om genmälesrätten och fortsatte: "Från genmälesrätten måste emellertid skiljas frågan om det därutöver skall anses föreligga någon allmän rätt att få en artikel i visst ämne intagen i en tidning. Nämnden har redan tidigare intagit den ståndpunkten att — bortsett från genmälesrätten — varje tidning måste äga full frihet att själv bedöma, för vilka ämnen den vill upplåta sina spalter. Som exempel kan nämnas att nämnden beträffande insändare fastslagit, att en person icke äger kräva att få en insändare införd i en tidning, såvida icke insändaren föranleds av något uttalande i tidningen, vilket rör honom." Med hänsyn härtill friades tidningen i det aktuella fallet.

Några andra exempel på tillämpningen av dessa principer förtjänar nämnas. En biskop anmälde en tidning bl. a. för att den vägrat inta ett bemötande av en ledare med rubriken "Moralisk upprustning" (PK 1966:16). Nämnden konstaterade att inlägget inte kunde "anses såsom ett beriktigande av någon oriktig eller vilseledande uppgift" utan fick "uppfattas som ett diskussionsinlägg i den allmänna debatten om MRA". Det måste tillkomma tidningen själv att avgöra, om den ville publicera ett sådant bemötande. Ett annat ärende gällde att en tidning avvisat en universitetslektors begäran om genmäle mot ett ledarstick, i vilket han kritiserats för vissa uttalanden om säkerhetspolisen (PK 1968:28). Nämnden fann att genmålet inte var "ett beriktigande av någon oriktig eller vilseledande sakuppgift i ledarsticket utan utgjorde — liksom ledarsticket — ett pole-

miskt inlägg i den allmänna debatten om säkerhetspolisen". Med hänsyn härtill friades tidningen. Ett par utslag från de senaste åren har gällt klagomål av Vietnamkommittéer för att de inte fått komma till tals. I det ena fallet (PK 1968: 34) konstaterade nämnden att det brev, som inte blivit publicerat, huvudsakligen innefattade en argumentering för att försvara de demonstrationer, som skildrats i den artikel kommittén vände sig mot. Tidningen hade därför inte varit skyldig att införa brevet. I det andra fallet (PK 1969: 39) hade det gjorts gällande, att tidningen bort återge ett uttalande av kommittén, som kritiserats i en ledare. Nämnden uttalade att "en dylik skyldighet skulle innebära, att en tidning som kritiserar ett visst offentligt uttalande därmed skulle vara förpliktigad att också publicera alla de argument som anförts till stöd för uttalandet". Det måste ankomma på tidningen att avgöra om den vill lämna utrymme för "åsiktsyttringar och argumentering".

Det hittills sagda har främst gällt förutsättningarna för genmälesrätten samt gränserna för denna rätt. Härom bör endast tilläggas att *rätten till bemötande är helt oberoende av vilket slags tidningsmeddelande det gäller*. Detta bör ha framgått av det sagda. Det spelar ingen roll om det gäller en ledare, en nyhetsartikel, en insändare eller något annat. Det kan t. o. m. hända att en bild kan föranleda bemötande. Ett exempel härpå gavs nyligen (PK 1970: 25). Ett företag anmälde genom M en tidning för en bild som förmenades ha gett ett missvisande intryck av att en värmecentral spred rök. Argumentering förekom om bildens autenticitet m. m. Nämnden uttalade att M, om han ansett bilden kunna skada företaget, borde ha vänt sig till tidningen med begäran om att få infört ett tillrättaläggande. Av utslag, som anförts i andra sammanhang i det föregående, framgår också, att rätten att komma till tals naturligtvis inte påverkas av att tidningen endast citerat en kollega (PK 1960 s. 32) eller att det rört sig om förstahandsuppgifter som lämnats av egna medarbetare (PK 1964: 24).

En viktig fråga som berörts i det föregående är *om ett inlägg med bemötande får beskäras*. Det är främst i detta avseende som *en skillnad föreligger mellan gemälen och rättelser*. Nämndens citerade uttalanden i de tre utslagen från 1956, 1959 och 1964 anger otvivelaktigt bara en minimistandard. De avser fall där en persons åsikter förvrängts. Det är ganska självklart att samma principer inte kan tillämpas oavsett om det gäller en åsiktsfråga eller en sakuppgift, en fråga av debattkaraktär eller en fråga av faktakaraktär. Det kan räcka att en tidning meddelar, att A anser sina uttalanden ha blivit förvrängda i en polemisk ledare. Men det kan naturligtvis inte vara nog att en tidning upplyser, att A bestritt riktigheten av sakuppgifter i en artikel som berört honom och kan vara till skada för honom. Några egentliga principuttalanden av nämnden finns emellertid knappast som täcker sistnämnda fall. En sammanställning av några utslag kan emellertid ge en viss ledning.

En rektor anmälde en tidning för att den vid publiceringen av ett gen-

mäle mot en insändare med angrepp mot skolan strukit ett avsnitt, som han själv betecknade som det väsentligaste (PK 1958 s. 20 nederst). Nämnden konstaterade att ur genmälet hade *strukits uttalanden i en fråga som inte berörts av insändaren*. Tidningen hade varit *oförhindrad* att göra en sådan strykning men *borde ha antytt, att en uteslutning skett*. En annan gång klagade en komminister R över att en tidning inte tagit in hans svar på en öppen fråga, som riktats till honom i en insändare (PK 1963: 11). Tidningen hade i stället infört en notis vari meddelats, att R insänt ett utförligt svar men att detta på grund av sin natur och sitt format inte rimligen kunde införas, varför insändaren fick ta personlig kontakt med R om han ville ta del av svaret. Nämnden antecknade att insändaren ställt en preciserad fråga till R och uttalat en förmodan att han inte skulle svara. Därefter anförde nämnden: "Om en tidning *publicerar en insändare i vilken viss namngiven person angripes*, ankommer det på tidningen att ge den angripne *skäligt utrymme för att försvara sig*. Den omständigheten att — såsom tidningen uppgivit — det varit ett missgrepp att den påtalade insändaren publicerats, kan icke lända tidningen till ursäkt härvidlag, och genom det av tidningen införda redaktionella meddelandet om R:s svar har icke tillgodosetts hans intresse att inför tidningens läsekrets få redovisa innehållet i svaret." Detta utslag kan tydligen direkt jämföras med de förut refererade. Helt olika principer har tillämpats med hänsyn till att det gällt helt olika situationer: ett kort meddelande av tidningen till läsekretsen räckte i de förra fallen, här krävdes i stället skäligt utrymme för försvar.

Två fall från 1968 kan komplettera bilden. Det ena (PK 1969: 5) är det förut refererade om riksdagsmannens samtal på en tidnings kontor i New York om utrikesförvaltningens rekrytering m. m. Nämnden uttalade särskilt att "tidningen inte hade bort utelämnat det avsnitt av A:s insändare som berörde intervjuens bakgrund. *Tidningens av A bestridda uppfattning kom därmed att stå oemotsagd i en för A viktig fråga*." Det andra fallet (PK 1969: 41) är det likaså förut berörda om en person som felaktigt omnämnts och avbildats i en artikel om filmen "Nyfiken — gul". Klaganden gjorde gällande att en insändare av honom införts först sedan det väsentliga i innehållet strukits. Nämnden fann emellertid ingen anledningen till anmärkning "mot redigeringen av N:s insändare, som *i allt väsentligt återgivits*" i tidningen.

De uttalanden som kursiverats har synts äga en mera principiell innebörd. Det är knappast meningsfullt att föra några allmänna resonemang med utgångspunkt från utslagen. Det enda som bör särskilt understrykas är, att vid en beskrivning av ett inlägg måste särskilt beaktas vad som är väsentligt *för författaren*. Detta framgår särskilt tydligt av fallet med riksdagsmannen och överensstämmer med nämndens principuttalanden om genmälesrätten.

Ytterligare några notiser kan ges om redigering av genmälen på grund-

val av nämndens utslag från senare år. Ett från principiella synpunkter viktigt avgörande föll 1967 i anledning av en tidnings vägran att införa ett svar från en filmregissör på ett öppet brev med starkt kritiskt innehåll, som tidningen riktat mot honom (PK 1968: 21). Tidningen förklarade att den inte vägrat införa ett genmäle men väl förbehållit sig rätt att diskutera dess innehåll. Det översända inlägget hade i stor utsträckning innehållit utfall mot den medarbetare, som signerat artikeln i fråga. Regissören svarade att tidningen härmed berört den principiella kärnan: den som angrips av en tidning har ingen möjlighet att påverka attackens utformning, men han skulle alltså inte få ett svar infört om inte angriparen får redigera det. En angripen borde få åtnjuta samma yttrandefrihet som pressen hävdar för egen del. Nämnden erinrade om principen, att *kritik får vara från och aggressiv* utan att god sed åsidosätts bara därigenom, och fortsatte: *"Anledning saknas att i princip ställa högre krav i detta hänseende på ett genmäle än på ett angrepp i en tidning. I varje fall kan uppenbarligen tidningens egna medarbetare inte här sättas i en förmånsställning."* Regissörens genmäle var enligt nämnden "inte i något väsentligt avseende annorlunda formulerat än den mot honom riktade artikeln". Vägran att införa svaret på det öppna brevet utgjorde därför ett allvarligt brott mot god publicistisk sed.

I övrigt må nämnas ett utslag (PK 1969: 14) där nämnden uttalade, att en tidning bort, i enlighet med lämnat löfte, publicera en insändare fristående, utan insprängda kommentarer, tidningen obetaget att till genmälet foga de uttalanden som funnits påkallade, samt ett (PK 1963: 27, jfr 1961 s. 25) där nämnden slog fast, att en tidning inte varit skyldig att publicera ett utlovat genmäle i form av en redaktionell dementi, då den artikel, mot vilken genmälet riktade sig, inte i och för sig stred mot god sed.

Den sista frågan rörande genmälesrätten som sådan, som skall beröras här, är *i vad mån en tidning kan avvisa ett inlägg med motiveringen att tillräcklig publicitet redan skett*. Det torde i och för sig stå klart att det är tidningens sak att avgöra, när ett meningsutbyte i dess spalter skall vara avslutat (se t. ex. PK 1961 s. 24 överst, 1970: 19). Det har också slagits fast av nämnden, att ett genmäle kan avvisas om ett annat sagt väsentligen detsamma. I ett utslag (PK 1965: 3) anförde nämnden t. ex. att vissa uppgifter visserligen inte blivit bemötta förut men att dessa fick "anses ha haft relativt underordnad betydelse i debatten". Med hänsyn därtill och till den publicitet tidningen i övrigt ägnat saken kunde någon anmärkning inte riktas mot dess vägran att införa klagandens inlägg. Vid flera tillfällen har nämnden emellertid underkänt invändningar om att det väsentliga redan blivit sagt och att tidningen inte haft anledning att förlänga ett meningsutbyte. Två fall från senaste år förtjänar återges.

En tidning vägrade införa ett genmäle mot en artikelserie om läkemedelsindustrin, vilket tillställts den av en organisation, som företräder i

Sverige verksamma utländska läkemedelsföretag (PK 1970: 27). Däremot infördes ett genmäle av ett svenskt företag. Tidningen hävdade bl. a. att det avvisade inlägget inte gav något utöver det införda. Nämnden noterade, att det svenska företagets genmäle införts först bortåt tre veckor efter det tidningen mottagit det avvisade inlägget och att innehållet i de båda genmälena inte heller sammanföll på sådant sätt att anmälaren kunde "anses ha blivit fullt ut tillgodosedd". Enligt nämndens mening hade tidningen bort utan dröjsmål ge skäligt utrymme för anmälares synpunkter.

I det andra fallet (PK 1970: 42) hade en tidning i en ledare riktat stark kritik mot en av riksdagens revisorer verkställd utredning. Ett genmäle av revisorernas ordförande publicerades. Till detta fogades redaktionella kommentarer. Ett genmäle av revisorernas kanslichef avböjdes av tidningen med förklaringen, att den betraktade debatten som avslutad. I anmälan anförde kanslichefen bl. a. att kommentarerna innefattat ett nytt angrepp, som riktats i första hand mot tjänstemännen. Nämnden fann, att kommentarerna även inrymde kritik mot en vid jämförelse med ledaren "mera specificerad krets av personer", och fortsatte: "Det måste med hänsyn härtill anses skäligt att också direkta företrädare för denna personkrets fick tillfälle att komma till tals i tidningen. Vid publicerandet av ett genmäle från dem hade det givetvis stått tidningen fritt att föreslå sådana begränsningar av genmälet, att detta inte innehöll angrepp mot andra personer med därav föranledd fortsättning av debatten i tidningen." Genom att helt vägra klaganden plats för ett genmäle hade tidningen emellertid åsidosatt god sed.

Några ord bör också sägas om *hur bemötande skall påkallas*. Det är inte ovanligt att en tidning försvarar sig med att den inte insett, att klaganden velat ha ett bemötande infört, eller liknande. Nämnden brukar ställa sig kallsinnig till sådana invändningar. Det enda skäl som syns ha godtagits är, att klaganden inte klargjort på vilka punkter han velat ha till stånd ett tillrättaläggande (se t. ex. PK 1969: 37). Hur långt nämnden går i sina krav på tidningarna kan belysas med två fall från senaste år.

Det första ärendet (PK 1970: 44) gällde två ledarnotiser om en FNL-grupp. Den första hade kritiserat, att representanter för gruppen deltagit i årets förstamajdemonstration, och bl. a. uppgett, att de varit försedda med sovjetemblem, sovjetstandar och kommunistiska stjärnor. Den andra notisen hade skildrat hur ett 20-tal medlemmar av gruppen invaderat redaktionen, utrustade med kommunistiska stjärnor och liknande, samt överlämnat en skriven ledarnotis med begäran att den skulle publiceras dagen därpå. Anmälarna vände sig främst mot uppgifterna om sovjetemblem m. m. Tidningen svarade, att sambandet mellan FNL-grupperna och kommunisterna är uppenbart liksom att deras märken och emblem nära ansluter till de kommunistiska. Nämnden konstaterade att gruppen, "låt vara under starkt provokatoriska former", krävt att en dementi skulle införas. Tid-

ningen ”borde ha sört för att ett tillrättaläggande i någon form skett i tidningens spalter”. Genom att underlåta detta hade den ej iakttagit god sed.

I det andra ärendet (PK 1970: 45) anmälde två spanska medborgare en tidning för en artikel med rubriken ”Väninnor slogs under gudstjänst i Stockholmskyrka”. Nämnden konstaterade att skildringen av ifrågavarande händelse varit i sak felaktig och innehållit uppenbara överdrifter. Med hänsyn till att artikeln berörde en liten grupp utländska medborgare i Stockholm med stark anknytning till katolska kyrkan och dess ritual, hade skildringen varit sårande för de inblandade, vilka lätt kunnat identifierats. Tidningen hade brustit i varsamhet ”och borde, när artikeln påtalades, med hänsyn till situationens ömtåliga karaktär, ha klargjort för de inblandade deras möjlighet att få rättelse införd i tidningen”. Den upplysningsplikt, som nämnden här slog fast, bör ses i samband med vad som förut sagts om tidningarnas skyldighet att själva vidta rättelse, då publicering skett i strid med god sed. En tidning bör naturligtvis inte kunna klara sig ifrån rättelse genom att de berörda personerna inte känner till gällande principer eller inte framhärdat tillräckligt energiskt.

I en mängd fall har nämnden anmärkt på att genmäle införts eller rättelse eljest vidtagits *för sent* (se t. ex. PK 1960 s. 29, 1961 s. 30, 1964: 20, 1968: 37, 1969: 34). Att en tidning utkom med få nummer ansågs i ett fall ha bort föranleda, att en artikel fått bemötas i samma nummer som den varit införd i (PK 1967: 10). Och i ett äldre utslag (PK 1959 s. 19) förklarade nämnden efter anmälan av en riksdagsman, att en insändare fått en otillbörlig avfattning och att som en försvårande omständighet tillkom ”att möjlighet till genmäle inte stått till buds före valet”.

Slutligen förtjänar nämnas ett fall där nämnden förklarat, att ett genmäle fått *otillräcklig spridning*. Det är det förut berörda om filmen ”Nyfiken — gul” (PK 1969: 41). Anmälaren klagade bl. a. på att hans insändare endast tagits in i tidningens upplaga i Göteborg och därför inte blivit tillgänglig för läsare i hans hemtrakt. Nämnden gav honom rätt häri: tidningen hade ”givit insändaren en alltför begränsad spridning”.

Utdrag ur pressorganisationernas stadgar

Publicistklubben

§ 1

Ändamål

Publicistklubben är den samfälliga representationen för press, radio och television i deras etiska och kulturella strävanden.

Klubbens uppgift är att främja vänskapligt umgänge och samråd mellan landets publicister och andra, som med dem har gemensamma syften, behandla ärenden, som kan vara av normgivande betydelse för det publicistiska arbetet, vårda yrkets ansvar och anseende samt inom och utom landet offentligen företräda svensk press, radio och TV i gemensamma angelägenheter, som ej handhas av särskilda organisationer.

§ 3

Medlemskap

Till medlem av Publicistklubben må väljas svensk medborgare,

a) som är publicistiskt verksam inom redaktion vid svensk tidning, tidskrift, nyhetsbyrå, radio eller television,

b) som eljest sedan längre tid yrkesmässigt utövar publicistisk verksamhet av väsentlig omfattning,

c) som sedan fem år tillhör förvaltningsledningen vid företag enligt mom. a,

d) som, utan att vara valbar enligt mom. a—c, anses kunna såsom medlem aktivt bidra till främjandet av klubbens syften.

Utländsk medborgare må inväljas för den tid hans publicistiska verksamhet är förlagd till Sverige. För tid därefter må medlemskapet förnyas, om särskilda skäl finnes.

Svenska Journalistförbundet

§ 1

Förbundets ändamål

Svenska Journalistförbundet (SJF) har till uppgift att tillvarata sina medlemmars ekonomiska, fackliga, sociala och ideella intressen. Förbundet har befogenhet att i dessa hänseenden genom sina verkställande organ representera medlemmarna och föra deras talan.

För att främja förbundets ändamål är SJF anslutet till Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) och samarbetar med övriga nordiska journalistorganisationer genom Nordiska Journalistförbundet (NJF) samt med andra länders journalistorganisationer genom International Federation of Journalists (IFJ).

Förbundet är partipolitiskt obundet.

§ 2

Förbundets organisation

Förbundet utövar sin verksamhet genom
 Kongressen
 Representantskapet
 Förbundsstyrelsen (FS)
 Föreningar
 Sektioner och
 Journalistklubbar.

§ 3

Medlemskap

Mom. 1. Medlemskap kan av förening beviljas envar vid svensk eller i Sverige verksam tidning, nyhets- eller bildbyrå samt vid radio och television fast anställd

skrivande och/eller redigerande medarbetare,
 korrekturläsare och motläsare,
 lokalredaktör,
 pressfotograf,
 redaktionellt anställda tecknare och layoutmedarbetare samt
 telefonmottagare och teleprinterskrivare med journalistiska arbetsuppgifter.

Mom. 2. Efter särskild prövning av FS kan, utöver i mom. 1 nämnda personalkategorier, medlemskap beviljas också andra journalistiskt verksamma. Hit räknas platsredaktörer med blandad tjänst, medarbetare i press- och informationsavdelningar, pressombudsmän, frilansar, arkivarier m. fl. Härvid skall gälla att vederbörande enligt FS' bedömning har journalistisk verksamhet som huvudsaklig sysselsättning.

För frilans krävs dessutom minst två års verksamhet inom yrket.

§ 9

Medlems förpliktelser

Mom. 1. Medlem skall verka för förbundets sammanhållning och utveckling, ställa sig till efterrättelse i stadgeenlig ordning fattade beslut och iaktta lojalitet mot förbundet.

Svenska Tidningsutgivareföreningen

§ 1

Ändamål

Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU) har till ändamål att i sig förena representanter för tidningsföretag inom svensk press i syfte
 att befordra samverkan i frågor av betydelse för de i föreningen representerade tidningsföretagen; samt
 att företräda den svenska pressen i angelägenheter, som ligga inom de svenska tidningsutgivarnas gemensamma verksamhetsområde, där ej för särskild uppgift annan sådan organisation finnes.

§ 2

Medlemskap

Medlemskap i TU kan vinnas av högst tre representanter för en var fysisk eller juridisk person, som äger eller utgiver till innehåll och utgivningsplan allmän svensk dags- eller veckotidning. Representant skall vara ägare, utgivare, chefredaktör, ekonomichef eller annan person, som deltagar i det dagliga arbetet inom tidningsföretag och i detta intager ansvarig ställning.

Utdrag ur kollektivavtal

mellan Tidningarnas Arbetsgivareförening och Svenska Journalistförbundet för redaktionspersonal m. fl.

§ 3

Medarbetares ställning

a) Det åligger medarbetare att under arbetstiden helt ägna sig åt det företag, i vilket han är anställd. Medarbetare får icke utan företagsledningens tillstånd medarbeta i annan dags- eller veckotidning. Sådant tillstånd skall meddelas skriftligen och kan ges åt medarbetare generellt för viss tid.

Uppdrag vid sidan av arbetet, vilka kan inverka hinderligt på detta, får ej antagas utan företagsledningens tillstånd. Sådant tillstånd må icke vägras utan att särskilda skäl föreligger.

c) Medarbetare skall iakttaga diskretion om sin och andras verksamhet inom företaget och om alla förhållanden, som står i samband därmed.

Material varav medarbetare erhåller del i samband med sin tjänst hos företaget eller som finns på företaget, får icke av medarbetare utan företagsledningens tillstånd användas annorledes än för företagets räkning.

d) Medarbetare får icke hindras att i annan tidning framföra sin mening i ekonomiska, politiska och kulturella frågor, därest denna hans mening ej kan komma till uttryck i den tidning, där han är anställd.

e) Medarbetare får icke åläggas att skriva mot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag.

PK:s publiceringsregler

Varje tidningsman är skyldig att känna till tryckfrihetsförordningen, sekretesslagen och de regler i brottsbalken som rör yttrandefriheten. Observera bestämmelserna om meddelares och författares rätt till anonymitet och om straff vid röjande av anonymiteten. Var varsam vid reportage om spionbrott och brott mot rikets säkerhet. Iakttag gällande bestämmelser vid publicering av text, bilder och kartor över befintliga eller planerade anläggningar för totalförsvaret.

Publicistklubben antog sina första hedersregler 1923. Reglerna har därefter flera gånger reviderats. Den version som föreligger här gäller från 1 juni 1967.

Tryckfrihetsförordningens bestämmelser om missbruk av tryckfriheten är begränsade till vad som är att hänföra till brott, vilka beivras av samhällets organ. Men även inom de gränser som sålunda är dragna för tryckfriheten måste regler finnas för att hindra tillkomsten av oriktiga eller genom sin ofullständighet skadande meddelanden samt till skydd för den enskilde mot onödigt lidande.

De publiceringsregler som här föreligger vill tjäna detta syfte. Publicistklubben väddar enträget och allvarligt om respekt för dessa regler för god publicistisk sed.

Ge korrekt information

Jornalistik måste bedrivas så, att pressens och journalisternas anseende inte kan ifrågasättas. Förtroendet för pressen kan bibehållas endast genom ständig strävan att ge korrekt information.

Sträva alltid efter saklighet och opartiskhet i nyhetsförmedlingen.

Var kritisk mot nyhetskällorna. Återge inte en uppgift utan kritisk granskning även om den redan har publicerats på annat håll. Kontrollera uppgifter på nytt i tveksamma fall.

Löpsedel och rubrik skall ha täckning i texten.

Ökad offentlighet åt handlingar och andra uppgifter, som finns hos myndigheter, skärper kravet på omdöme och ansvar. Om journalist har fått del av uppgifter, som endast delvis är offentliga, måste förbehåll om sekretess för övriga delar ovillkorligen respekteras.

Visa stor återhållsamhet vid återgivandet av formulär till psykologiska prov och liknande.

Döm ingen ohörd

Publicera inte anmälan om brott utan att noga pröva om anmälan kan anses grundad. Betänk att den anmälde kan vara oskyldig. Återge inte ovidkommande påståenden om personer, som har nämnts i samband med brott.

Granska kritiskt uppgifter om personer som är efterlysta vid polisutredning. Hela ansvaret för namn- och bildpubliceringen faller på den tidning som återger materialet. Försvåra inte polisens arbete genom att för den förtiga uppgifter som är av värde för brottsutredning.

Föregrip inte domstolens avgörande genom att ta parti i skuldfrågan.

Återge båda parternas ståndpunkter. Har ett mål refererats, skall även domen eller annat avgörande omtalas.

Offentliggör inte enskildas anmälningar till JK, JO, MO, RÅ, advokatsamfundet, medicinalstyrelsen och liknande instanser förrän sannolikheten för deras berättigande noga prövats. Innan anmälan efter tidningens prövning publiceras bör den anmälde ges tillfälle att uttala sig.

Var uppmärksam på att anmälningar och stämningsansökningar kan syfta till skandalisering eller utpressning.

Respektera privatlivet

Avstå från publicitet, som kan kränka privatlivets helgd, såvida inte ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning. Även personer, som tillhör offentligheten har rätt att kräva en fredad privat sektor.

Utnyttja inte enskildas godtrogenhet eller lust att bli omskrivna för en journalistik som skadar pressens anseende.

Nedsättande publicitet om folkgrupper, föreningar, organisationer och företag m. m. kan vara kränkande för de enskilda medlemmarna.

Undvik detaljerade beskrivningar av tillvägagångssättet vid brott, särskilt sedlighetsbrott. Visa alltid offren största möjliga hänsyn.

Omnäm självmord eller självmordsförsök endast om det begåtts i samband med grovt brott eller väckt allmänt uppseende.

Tänk på att lagen skyddar även avlidna mot förtal.

Var försiktig med namn

Pröva noga om publicering av ett brott bör ske utan att namnet på den misstänkte eller dömda utsätts. Detta gäller framför allt om omyndiga lagöverträdare.

Publicera inte namn, om villkorlig dom, ungdomsfängelse eller skyddstillsyn kan komma ifråga.

Undvik namnpublicering vid fängelsestraff på två år eller därunder.

Namnges inte den misstänkte eller dömda — sätt då inte ut yrke, titel, ålder eller andra personliga uppgifter på så sätt, att det antyder vem som avses.

Visa hänsyn

Uppgifter från personundersökning skall i regel inte publiceras. Drag inte fram förseelser, som är ovidkommande i det aktuella fallet.

Namnge inte personer som dömts i tidigare brottmål och avtjänat sina straff.

Framhäv inte i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt misstänkta eller dömda personers ras eller nationalitet, om denna är för saken ovidkommande. Samma princip gäller om yrkesbeteckningar, politiska ståndpunkter eller religiösa åsikter.

Framställningar eller beslut om villkorlig frigivning eller nåd publiceras endast om särskilda skäl föreligger.

Iakttag god sed

Anskaffning av nyhetsmaterial och bilder skall ske med metoder som är förenliga med god sed och inte skadar pressens anseende.

Ange klart om ett samtal innebär en intervju eller är avsett för tidningens egen information.

Respektera överenskommelser om tidsfrister för publicering av nyhetsmaterial.

Var varsam med bilder

Vad ovan sagts om texten gäller i tillämpliga delar även om bildmaterialet. Undvik kränkande eller sårande bilder.

Observera att fotografier, tagna i obevakade ögonblick, kan kränka den avbildade.

Förfalska inte en bilds innehåll genom beskärning, montage eller missvisande bildtext. Icke autentiska bilder får inte utges vara autentiska.

Undvik fotografiska eller tecknade porträtt av lagöverträdare, vilkas namn inte publiceras.

Ge alltid plats åt genmälen

Ge alltid tillbörlig plats åt rättelser och befogade genmälen. Publicera utan dröjsmål, i oavkortat skick, Pressens Opinionsnämnds utslag i fall som rör den egna tidningen.

Rådgör i tvistiga fall med andra redaktioner om tillämpningen av dessa publiceringsregler.

SJF:s yrkeskodex

Svenska Journalistförbundet (SJF) vill med denna yrkeskodex ge sina medlemmar vägledning i arbetet på fältet och på redaktionerna när problem uppstår som endast ofullständigt eller inte alls behandlas i gällande kollektivavtal, i PK:s publiceringsregler eller i TU:s uttalande om textreklam. PK-reglerna, som SJF ställer sig bakom, utgår främst från de krav som ur pressetisk synpunkt kan ställas på det tryckta ordet. SJF vänder sig med sin yrkeskodex direkt till den enskilde journalisten i hans arbete.

SJF ifrågasätter inte de ansvariga utgivarnas beslutanderätt i publiceringsfrågor eller redaktionsledningarnas självklara arbetsledande funktion. Det är emellertid SJF:s övertygelse, att varje journalist måste ta sin del av ansvaret för att sunda publicistiska principer upprätthålles och på så sätt hävda kårens anseende. Det senare bestäms inte bara av vad som trycks i tidningar eller framförs i radio och TV utan också i väsentlig grad av journalistens uppträdande och av hur det journalistiska arbetet bedrivs.

SJF hävdar att massmedierna med kraft och oräddhet skall utöva sina samhällsbevakande funktioner. Detta skall dock ske inom de gränser som bestäms av ett allmänintresse, vilket inte får förväxlas med en nyfikenhet som kränker privatlivets helgd.

SJF:s kodex är inte bara en regelsamling — den är också avsedd att stimulera en kontinuerlig debatt inom journalistkåren i arbetsetiska frågor. Reglerna gör inte anspråk på att täcka alla de situationer som en journalist kan möta i sitt arbete. De gäller för förbundets alla medlemmar, alltså i tillämpliga delar även för journalister vid radio och TV.

Det tillkommer varje medlem i SJF att verka för att denna kodex respekteras. SJF:s styrelse har att tillse att reglerna efterlevs.

1. Journalistens integritet

a) Åta Dig inte uppdrag utanför tjänsten vilka kan misstänkliggöra Din ställning som fri och självständig journalist.

b) Använd inte Din ställning som journalist till att utöva påtryckning eller till att skaffa Dig privata förmåner.

c) Acceptera inte utan redaktionsledningens tillstånd sådana inbjudningar till resor, fester o. dyl. som Du får till följd av Din anställning.

2. Textreklam

Hänvisa till textreklamreglerna om Du anmodas omnämna evenemang, varor, tjänster eller personer av andra motiv än rent journalistiska.

3. Förödmjukande uppdrag

a) Beakta journalistavtalets bestämmelse om förödmjukande uppdrag. Enligt avtalet får medarbetare ej åläggas att utföra sådana uppdrag eller att skriva mot sin övertygelse.

Förödmjukande uppdrag är bl. a. sådana som uppenbart strider mot andan i journalistavtalet, SJF:s kodex, PK-reglerna och textreklamreglerna.

b) Ta inte emot journalistiska uppdrag av personer utanför Din redaktionsledning.

4. Anskaffning av material

- a) Försök tillmötesgå rimliga önskemål från den Du intervjuar om att få kontrollera de uttalanden Du återger. Håll löfte om manusgranskning ifall sådant givits.
- b) Visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt.
- c) Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning och publicering av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott.

5. Nyhetskällor

- a) Kontrollera uppgift som Du tänker använda, även om den redan offentliggjorts.
- b) Redovisa i kontroversiella frågor de olika, rimliga versioner som kan finnas.
- c) Ge inte efter för påtryckningar att hindra eller inskränka berättligad publicitet.
- d) Medverka till att begäran om rättelse eller genmäle utan dröjsmål når redaktionsledningen.
- e) Iakttä upphovsrätten, om Du använder andras material. Var generös med källangivelser.

6. Publiceringsförbehåll

- a) Ge inga löften om publiceringsförbehåll utan redaktionsledningens godkännande.
- b) Medverka till att överenskomna publiceringstider respekteras.

Kommentar till SJF:s yrkeskodex

Reglerna i SJF:s yrkeskodex är kortfattade och måste vara det om de skall göra tjänst som minnesregler. De kan då inte rymma förklaringar och exemplifieringar som kan ge svar på eventuella frågor om tolkningen. Nedanstående kommentar avser att ge besked på några punkter, där osäkerhet om tolkningen kan uppstå.

1. Journalistens integritet

- a) *Åta Dig inte uppdrag . . .*

Regeln avser sådana uppdrag — honorerade eller inte — för ett företag, en organisation, en utställning eller liknande, som innebär ett åtagande att göra reklam, "skriva positivt" och/eller avstå från att offentligen framföra kritik. Kommunala uppdrag eller medlemskap i politiska eller ideella organisationer *kan* medföra konflikt mellan två lojaliteter. Exempelvis får det anses olämpligt att referera fullmäktigesammanträden om man själv tillhör fullmäktige.

2. Textreklam

Bedömningen av vad som är en nyhet värd att publicera och vad som inte är det kan vara mycket skiftande, men ett oeftergivligt krav på en journalistisk bedömning är, att den bygger på en kritisk granskning och att den leder till en redovisning också av negativa sidor hos den företeelse (vara) som skall skildras. Regelns hänvisning till TU:s textreklamregler avser att påminna om, var ett visst stöd kan sökas, när det gäller att möta krav som strider mot yrkesetik.

3. Förödmjukande uppdrag

a) *Beakta journalistavtalets...*

Det har framhållits som en brist, att journalistavtalets stadgande om förödmjukande uppdrag inte preciserar vad som är att anse som förödmjukande. Det torde dock vara omöjligt att åstadkomma en komplett katalog över sådana uppdrag, och SJF:s kodex hänvisar endast till gällande avtal och regler. Det kan förutses, att här kan uppstå tolkningstvister, men sådana bör i de flesta fall kunna lösas inom redaktionen eller genom lokal förhandling. Går inte det, får frågan föras till förbundsstyrelsen och eventuellt till central förhandling med arbetsdomstolen som sista instans.

b) *Ta inte emot...*

Regeln innebär inte en uppmaning att avvisa uppslag som kan komma från annonsavdelning eller andra utanför redaktionen. Den är en påminnelse om att sådana uppslag skall hänvisas till redaktionsledningen. Det har konstaterats att en sådan ordning inte överallt anses självklar. Regeln vill ge journalisten ökade möjligheter att avböja uppdrag från utomstående.

4. Anskaffning av material

a) *Försök tillmötesgå...*

Regeln avser sådana fall, när det för den intervjuade — och för intervjuaren — kan vara särskilt viktigt, att det som sägs återges så korrekt som möjligt. Den talar om rimliga önskemål, och därmed är det sagt, att det är redaktionen som i sista hand äger att bedöma när ett önskemål skall tillmötesgåas eller avvisas.

b) *Visa särskild hänsyn...*

En hård intervjustil med snabba frågor har blivit allt vanligare och kan vara korrekt, när det gäller politiker och andra med vana att yttra sig offentligt. För den som har ringa eller ingen vana kan en sådan intervju innebära ett övergrepp.

c) *Visa hänsyn...*

Regeln påminner om skyldigheten att visa mänskliga hänsyn, men den vill också öka möjligheten för journalisten att slippa uppdrag, som inte kan utföras utan att människor såras eller kränkes.

5. Nyhetskällor

b) *Redovisa...*

Regeln talar om rimliga versioner. Vilka som är rimliga måste i sista hand avgöras av redaktionen.

c) *Iaktta upphovsrätten...*

Sakuppgifter är inte skyddade av lagen om upphovsrätt, men bakom en publicerad sakuppgift kan ligga ett omfattande och kvalificerat arbete, och hämtar man en sådan uppgift ur andras material, bör man tala om var man hämtat den.

6. Publiceringsförbehåll

a) *Ge inga löften...*

En betrodd medarbetare kan naturligtvis få generellt tillstånd att ge sådana löften.

TU:s uttalande om textreklam

Det redaktionella innehållet

Syftet med en tidnings eller tidskrifts redaktionella innehåll är att informera, kommentera och underhålla. Detta innehåll skall vara resultatet av uteslutande redaktionella initiativ och bedömningar.

Redaktionen avgör

Allmänhetens förtroende för pressens nyhetsförmedlande och informerande verksamhet måste upprätthållas. Detta förutsätter att redaktionen ständigt slår vakt om sin skyldighet att själv bestämma över tidningens redaktionella innehåll.

Ett positivt omnämnande på redaktionell plats av person, organisation eller företag uppfattas ofta som gratisreklam. Ett negativt omnämnande betraktas av många som skadlig publicitet. Inget av dessa förhållanden får dock vara utgångspunkt för den journalistiska bedömningen. Avgörande skall enbart vara innehållets nyhets- och informationsvärde.

Ingen misstanke får uppstå att utomstående kan påverka redaktionens beslut beträffande tidningens journalistiska utformning. Varje form av textomnämnande eller bildpublicering som utgör villkor för annonsering måste avvisas.

Textreklam

Redaktionen har att i varje enskilt fall bedöma publiceringsvärdet hos texter och bilder, avsedda för redaktionell publicering. Text och bilder som inte fyller redaktionella anspråk på nyhets- eller informationsvärde skall sålunda avvisas.

Detta gäller främst

meddelanden från privata och offentliga företag (innefattande även den s. k. nöjesindustrien)

meddelanden från myndigheter

meddelanden från näringslivs- och intresseorganisationer,

men även andra anspråk på utrymme, där det journalistiska nyhets- och informationsvärdet är tveksamt eller intet, skall avvisas.

Exempel i anslutning till stomreglerna

Allmänna principer

Rent allmänt gäller att nyhets- eller informationsaspekten alltid måste beaktas, när redaktionen bedömer ett material för publicering.

Ofta har en text eller en bild, som tillställts tidningen, enbart kommersiellt eller annat reklamvärde. Publiceringsintresset ligger då hos avsändaren, inte hos tidningen. I ett sådant fall är det redaktionens journalistiska skyldighet att avvisa publicering.

Men ofta kan en sådan text eller bild, tillkommen i ett mer eller mindre kommersiellt syfte, också ha ett betydande allmänt nyhets- eller informationsvärde. I ett sådant fall är det journalistiskt riktigt att i läsekretsens intresse ge publicitet åt materialet.

Det är därvid journalistiskt angeläget att genom omredigering eller vidare

bearbetning av materialet lyfta fram det som har nyhets- eller informationsvärde, så att därmed det kommersiella inslaget inte blir större än vad den journalistiska värderingen motiverar.

En ny bilmodell kan t. ex. vara en stor nyhet — första gången den publiceras. Där kan läsarens och bilfabrikens intressen sammanfalla. Men har en tidning en gång givit publicitet åt en ny bilmodell och samma bil sedan på nytt presenteras lokalt sjunker nyhetsvärdet påtagligt.

På samma sätt kan en modevisning ge information om aktuella kläder — men oftast bara om ett företags eller en affärs sortiment. Referat från en enskilda modevisning ger med andra ord läsaren en avgränsad information. Redaktionella initiativ att sammanställa klädnyheter från olika fabriker och affärer ger läsaren bredare och bättre information.

Att publicera slappt redigerade eller oredigerade kommersiella artiklar, att slentrianmässigt referera merkantila tillställningar av olika slag, att utan tanke på nyhets- eller informationsvärdet införa myndigheters och organisationers meddelanden, att falla undan för annonsörspåtryckningar eller vädjanden att publicera ointressant text för "sammällsintressets" eller "den goda sakens skull" — det är att göra sig skyldig till publicering av textreklam.

Att ständigt bedöma ett materials publiceringsvärde för läsarna, att ta egna initiativ istället för att låta andra utanför redaktionen göra det, att ständigt sätta läsarnas krav framför journalistiskt omotiverade anspråk på publicitet från företag, organisationer och myndigheter — det är att hålla textreklamen borta ur tidningens spalter.

Affärsföretag

Såsom textreklam, som principiellt skall avvisas, betraktas uppgifter om firmors öppethållande, demonstrationer, upplysningsaftnar och pristävlingar.

Ifråga om publicitet kring nyöppnade affärer och ombyggnader av affärer och firmor skall största restriktivitet iakttagas. Därvid måste hänsyn tas till att nyhetsvärdet skiftar efter ortens storlek.

Förteckning över entreprenörer och leverantörer vid byggnadsföretag inför ej. Undantag kan göras för huvudentreprenör och arkitekt.

Likaså iakttagas stor restriktivitet beträffande publicitet kring firmajubileer.

Offentliga myndigheter

Offentliga myndigheter gör ofta anspråk på textutrymme för meddelanden av ren kungörelsetyp. Sådant material avvisas i princip. Som exempel kan nämnas öppethållande av allmänna anstalter, taxeringsnormer, jourhavande läkare, hälsokontroller o. s. v.

Predikoturer

Även för predikoturer gäller att de måste anses vara meddelanden av kungörelsekaraktär. Sålunda skall även dessa i princip hänvisas till annonsplats.

Föreningsliv

Förhandsnotiser för möten och sammanträden, jubileer, konferenser, föredrag, arbetsaftnar, studiecirklar, gruppmöten o. dyl. publiceras ej såvida de inte har ostridigt nyhetsvärde.

Upprop, tack

Upprop och tack från enskilda införes icke som redaktionell text. Största restriktivitet bör iakttas även när det gäller upprop från organisationer.

Kultur- och nöjesliv

Förhandstext om teaterföreställningar, konserter, biografer, konstatställningar o. dyl. följer vanliga regler för nyhetsbedömning. Rent reklammaterial skall inte publiceras. Förhandsnotiser, särskilt ifråga om filmer skall inte ha formen av recension eller innehålla värdeomdömen. Recension införes en gång. Vid repriser eller framföranden på olika orter inom en tidnings spridningsområde göres förhandsnotisen kort, möjligen med hänvisning till den egna recensionen.

Ifråga om konst införes notis om sålda konstverk endast då det gäller inköp av museer, offentliga institutioner och konstföreningar.

Egna arrangemang

Då tidning själv står som arrangör eller medverkar vid ordnande av offentligt möte, tävling eller dylikt ävensom ifråga om politiska möten, avgör tidningen oberoende av TU: s rekommendation textens omfattning. Det journalistiska värdet av i texten infört material skall dock alltid noggrant prövas.

Gåvor, resor m. m.

Gåvor till redaktionen och till enskilda redaktionsmedlemmar skall i princip avvisas, såvitt det inte rör sig om rena varuprover.

Stor återhållsamhet måste iakttagas ifråga om deltagande i gratisresor. Ge aldrig förhandslöfte om publicitet. Vid bedömningen om ett erbjudande skall antas eller ej måste det förmodade journalistiska resultatet av resan vara riktmärket. Om en accepterad resa visar sig ge ringa eller intet utbyte ifråga om nyheter och information är det ett journalistiskt krav att avstå från publicitet.

Stor återhållsamhet iakttas också ifråga om s. k. pressluncher. I allmänhet kan redaktionen inhämta sina upplysningar på mindre tidskrävande sätt.

Stadgar för Pressens Opinionsnämnd

§ 1

Pressens opinionsnämnd (POn) är en hedersdomstol i ärenden som gäller tillämpningen av god publicistisk sed.

Nämnden prövar dylika ärenden (s. k. hedersmål) rörande all periodisk press som tillhandahålles allmänheten genom abonnemang eller lösnumerförsäljning eller som på annat sätt är tillgänglig för envar.

§ 2

Hedersmål kan av nämnden upptas på anmälan av Allmänhetens pressombudsman eller på anmälan, som ingivits till denne och som denne hänskjuter till nämnden. Anmälan, som ingivits till ombudsmannen men av denne lämnats utan åtgärd, kan av anmälaren hänskjutas till nämnden under förutsättning att saken rör anmälaren själv.

Såväl enskild person som bolag eller korporation kan vara anmälare.

§ 3

Nämnden äger i särskilda fall pröva mål även under andra förutsättningar eller i annan ordning än ovan sagts. Nämnden avgör jämväl huruvida ett anmält mål skall upptagas till behandling eller ej. Nämnden har obetingat rätt att, även efter påbörjad handläggning, visa ett mål ifrån sig.

Verkställande av utredningar i mera allmän mening ingår icke i nämndens uppgift.

§ 4

Nämndens domsmedel består i opinionsuttalande.

Detta uttalande är att betrakta som offentligt.

§ 5

Nämnden består av ordförande och fem ledamöter.

Ersättare för ordföranden är en förste och en andre vice ordförande. För var och en av de övriga ledamöterna finns två suppleanter.

§ 6

Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen utser var för sig en ledamot i nämnden jämte två suppleanter för honom. En av Riksdagens justitieombudsmän samt ordföranden i Sveriges Advokatsamfund utser gemensamt två ledamöter i nämnden jämte fyra suppleanter för dem. Vägledande bör därvid vara att de båda sistnämnda och deras suppleanter skall ha förankring hos allmänheten, företrädesvis genom anknytning till organ för det fria folkbildningsarbetet och andra folkrörelser, till arbetsmarknadens parter, till konsument- och näringslivsorganisationer och liknande samt att de icke får stå i beroendeförhållande till tidningsföretag eller till pressens organisationer.

Mandattiden, vars längd är två år, börjar löpa den 1 juli. Val till nämnden bör förrättas minst två månader före ny mandatperiods början.

Nämndens sålunda utsedda ledamöter och suppleanter utser för en mandattid av två år ordförande och vice ordförande. Dessa bör väljas bland jurister som innehar eller innehaft domarämbete.

Vid förfall för såväl ledamot som hans ersättare äger det verkställande organet för den organisation, som utsett dem, att förordna tillfällig ersättare.

§ 7

Nämnden utser sekreterare. Det åligger denne att efter ordförandens anvisningar bereda ärendena, föra protokoll och ombesörja övriga expeditionsgöromål.

§ 8

Nämnden beslutar när, förutom ordföranden eller ersättare för honom, en ledamot eller suppleant, utsedd av var och en av de i § 6 nämnda pressorganisationerna, samt två ledamöter eller suppleanter, utsedda på sätt som säges i § 6, 1:a stycket, andra meningen, är närvarande.

§ 9

Vid behandlingen i nämnden av hedersmål som rör viss tidning får ej deltaga någon som företräder eller är anställd hos denna.

§ 10

Varje ledamot av nämnden äger vid beslut en röst. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

Enhällighet bör eftersträvas. Ordföranden kan, vid delade meningar inom nämnden, söka åvägabringa enighet i fråga om beslut genom att ajournera ärendet. Reservationer till nämndens beslut får dock avgivas, om enighet ej kan nås.

Enskilda ledamöters vota bör ej yppas för utomstående.

Suppleant äger deltaga i nämndens överläggningar men ej i besluten såvida han ej ersätter ordinarie ledamot. Om så finnes lämpligt kan hedersmål utsättas till avgörande av nämndens samtliga ledamöter och suppleanter.

§ 11

Nämnden äger rätt att av tidning som befunnits skyldig till allvarigare kränkning av god publicistisk sed uttaga en expeditionsavgift. Denna uppgår till ett grundbelopp — 500 kr. — att utges lika av alla tidningar som första gången befinns skyldiga till en kvalificerad förseelse mot god publicistisk sed. Vid upprepade anmärkningar mot en och samma tidning inom ett år efter införandet av det första av nämnden klandrade meddelandet höjs avgiften andra gången till 1 000 kr., tredje gången till 1 500 kr. samt fjärde och därefter följande gånger varje gång till 2 000 kr.

För varje år som förflyter efter införandet av ett klandrat meddelande får en tidning vid ny anmärkning tillgodoräkna sig en sänkning av expeditionsavgiften med 500 kr. så länge denna överstiger grundbeloppet. Klandras tidningen därefter ånyo för meddelande som publicerats innan nytt helt år förflutit efter det senast klandrade införandet, stiger avgiften åter med 500 kr., dock högst till 2 000 kr.

§ 12

Nämnden avger årligen rapport om sin verksamhet till de i § 6 omnämnda pressorganisationerna och till vederbörande justitieombudsman och till advokatsamfundets ordförande.

§ 13

Fråga om ändring av grunderna för nämndens sammansättning eller verksamhet kan väckas av nämnden eller av Pressens Samarbetsnämnd och avgöres av Pressens Samarbetsnämnd efter hörande av vederbörande justitieombudsman och advokatsamfundets ordförande.

Utdrag ur stadgar för Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman

§ 1

Stiftelsens namn skall vara Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman. Stiftare är Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen.

§ 2

Stiftelsen skall ha till ändamål att besluta om anställande av och bestrida löne- och administrationskostnader för Allmänhetens Pressombudsman.

§ 3

För Stiftelsen skall finnas en styrelse i vilken varje stiftare utser två ordinarie ledamöter och en suppleant. Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm. Den utser inom sig ordförande. Den är beslutförför, när minst en representant för varje stiftare är närvarande.

Instruktion för Allmänhetens Pressombudsman

§ 1

Allmänhetens pressombudsman (PO) har till uppgift att på eget initiativ eller efter anmälan påtala avvikelser från god publicistisk sed i periodisk skrift.

§ 2

Det ankommer på PO att, därest förutsättningar härför bedömes föreligga, genom direkt hänvändelse till berörd tidning söka snabbt åstadkomma beriktigande eller, i förekommande fall, skäligt utrymme för genmäle från den förfördelade.

§ 3

Vid avgörande av frågan huruvida ett ärende skall hänskjutas till Pressens Opinionsnämnd (PON) skall PO främst grunda sin bedömning på följande omständigheter:

- a) Det skall finnas skälig grund för anmälan.

b) Det skall vara av betydelse med hänsyn till etiska principer, pressens anseende eller den skada som ett meddelande kan tänkas ha vållat någon att anmälan prövas av nämnden.

c) Anmälan måste avse ett pressuttalande eller meddelande som är relativt aktuellt.

Finner PO att ovan nämnda omständigheter icke föreligger, må ärendet avskrivras. Hänsyn må därvid tagas till om tillfredsställande rättelse publicerats av den felande tidningen.

§ 4

PO skall inhämta skriftligt medgivande från den närmast förfördelade innan han — efter anmälan från annan än den direkt förfördelade eller på eget initiativ — hänskjuter ett ärende till opinionsnämnden.

§ 5

Anmälan, som ingivits till ombudsmannen men av denna lämnats utan åtgärd, kan av anmälaren hänskjutas till nämnden under förutsättning att saken rör anmälaren själv.

Klagomål från anmälare, som inte själv berörs av det påtalade tidningsmeddelandet, må icke av anmälaren föras vidare till opinionsnämnden.

§ 6

Utöver vad ovan i §§ 1—5 angivits såsom uppgifter för PO har denne att i förekommande fall lämna allmänheten upplysningar i pressetiska frågor. Sådan rådgivning skall vara kostnadsfri.

PO skall vidare i möjligaste mån medverka i allmän upplysningsverksamhet rörande frågor inom det pressetiska området. Häri innefattas medverkan i form av föredrag, artiklar m. m. i facktidskrifter och andra publikationer samt, om så erfordras, även inom ramen för journalistutbildningen.

§ 7

Till PO bör utses en person med särskilda insikter inom området för pressetik. Hänsyn bör även tagas till vederbörandes journalistiska erfarenheter.

PO utses av ett kollegium bestående av en av riksdagens justitieombudsmän, ordföranden i Sveriges Advokatsamfund samt ordföranden i Pressens Samarbetsnämnd och anställs hos Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman, som inrättas och finansieras av PK, SJF och TU.

Tjänstgörings- och avlöningsförhållanden fastställs i särskilt kontrakt mellan PO och Stiftelsen. PO tillsätts för en mandatperiod på tre år. Har uppsägning ej skett senast ett år före mandatperiodens utgång från Stiftelsens sida eller ett halvt år före periodens utgång från PO:s sida, förnyas mandatet automatiskt med en ny treårsperiod. För varje ny mandatperiod gäller samma uppsägningstid som för den första perioden.

§ 8

PO må icke utan Stiftelsens vetskap och medgivande åtaga sig uppdrag utanför de i § 6 omnämnda områdena.

§ 9

Fråga om ändring av denna instruktion avgöres av Pressens Samarbetsnämnd.

Innehåll

(bilagan)

Inledning	9
Normerna, nämnden och ombudsmannen	11
PK:s publiceringsregler	11
TU:s uttalande om textreklam	20
SJF:s yrkeskodex och avtalsregler	21
Pressens opinionsnämnd	25
Allmänhetens pressombudsman	37
God sed enligt nämndens praxis	44
Sambandet mellan TF och god sed	44
Fel att publicering skett	46
Fel sätt att publicera	54
Rättelser och genmälen	70
Regler, stadgar m. m.	82
Utdrag ur pressorganisationernas stadgar: PK	82
Utdrag ur pressorganisationernas stadgar: SJF	82
Utdrag ur pressorganisationernas stadgar: TU	83
Utdrag ur kollektivavtal	84
PK:s publiceringsregler	85
SJF:s yrkeskodex med kommentar	88
TU:s uttalande om textreklam	91
Stadgar för Pressens opinionsnämnd	94
Utdrag ur stadgar för Stiftelsen allmänhetens pressombudsman	97
Instruktion för Allmänhetens pressombudsman	97